

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

МЕЖЕННИЙ ЯРОСЛАВ ЄВГЕНОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

..... Я.Є. Меженний

Науковий керівник **Сербин Руслан Андрійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Меженний Я.М. Адміністративно-правові засади застосування примусу органами Національної поліції України – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячено з'ясуванню сутності та особливостей адміністративно-правових засад застосування примусу органами Національної поліції України. У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, встановити сутність та особливості адміністративно-правових засад застосування примусу органами Національної поліції України, а також на основі опрацювання позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду окреслити напрямки удосконалення адміністративного законодавства, нормами якого визначаються правові засади реалізації відповідних заходів.

Підкреслено, що до основних завдань правоохоронних органів України належать: захист національної безпеки, національного суверенітету та державного кордону; дотримання законності; забезпечення правопорядку; здійснення правоохоронної діяльності; захист прав, свобод та інтересів людини, громадянина, суспільства та держави; реалізація правоохоронної функції та інших функцій держави, передбачених національним законодавством.

Правоохоронні органи запропоновано розглядати як спеціально-

уповноважені державні інституції, які відповідно до норм чинного законодавства покликані здійснювати правоохоронну діяльність, спрямовану на гарантування законності в державі, запобігання та протидію злочинності, захист прав, свобод та інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань.

Доведено, що під «адміністративно-правовим примусом поліції» найбільш доцільно розуміти здійснюваний за допомогою визначених нормами чинного законодавства інструментів, засобів та заходів вплив на поведінку та свідомість людини з метою припинення адміністративних правопорушень, а також попередження їх виникнення у подальшому. Специфіка заходів адміністративного примусу полягає у тому, що він застосовується незалежно від волі правопорушника.

Наголошено, що адміністративно-примусові поліцейські заходи посідають основне місце в адміністративній діяльності поліції, оскільки вони забезпечують: безперешкодне проведення профілактичних заходів щодо попередження вчинення правопорушень; охорону прав, свобод та інтересів людини і громадянами, громадського порядку та суспільної безпеки; припинення вчинюваних правопорушень; збирання доказів; встановлення особи правопорушника та його затримання; притягнення винних осіб до відповідальності; тощо.

Відзначено, що нормативно-правове регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції здійснюється за допомогою великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на широке нормативне підґрунтя, у зазначеній сфері залишається чимала кількість проблем, про що, перш за все, свідчать статистичні дані щодо оскарження дій поліцейських. З огляду на вказане вище, вбачається доцільним розширити повноваження поліцейських у частині застосування заходів адміністративного примусу, однак при цьому цей процес повинен бути

чітко прописаний у відповідному нормативно-правовому акті. Зазначене дозволить не тільки підвищити ефективність заходів адміністративного примусу, а також стане важливим превентивним заходом вчинення адміністративних правопорушень особами.

Під механізмом правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України запропоновано розуміти визначену нормами чинного законодавства взаємоузгоджену та доповнюючу одне одного системну сукупність елементів, які спрямовані на забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі реалізації відповідних заходів. Підкреслено, що за допомогою механізму правового регулювання упорядковуються суспільні відносини та явища правової дійсності, забезпечується їх взаємодія та єдність функціонування, відбувається юридичний вплив на суспільні відносини та суб'єктів права за допомогою правових приписів.

Аргументовано, що підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими слід розуміти як подію, діяння, бездіяльність, правопорушення, проступок та інші негативні процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру.

Встановлено, що форми застосування адміністративного примусу органами поліції – це визначена в нормах чинного законодавства система заходів та дій (адміністративно-примусового характеру), які реалізуються спеціально уповноваженими на це суб'єктами та призводить до юридично-значимого результату, що тягне за собою зміну, припинення або появу нових правовідносин.

Методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України запропоновано тлумачити як визначені

нормами законодавства та підзаконних нормативно-правових актів заходи, засоби та способи імперативного адміністративного впливу, застосування яких спрямовано на виконання поліцією покладених на неї завдань та повноважень. Виділено п'ять ключових методів застосування адміністративного примусу Національною поліцією України, а саме: внутрішньо-організаційний метод, процедурно-правоохоронний метод, метод контролю, метод превенції, метод спеціального примусу.

З'ясовано, гарантії спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції найбільш доцільно розуміти як сукупність визначених в нормах чинного законодавства умов організаційного та правового характеру, які забезпечують законність та необхідність застосування відповідних заходів у діяльності Нацполіції. Вказані гарантії поділено на три великі групи: нормативно-правові, організаційні; та соціальні.

Узагальнено зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією на прикладі таких країн як: Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція, Польща, Грузія, Латвія, Литва та Естонія, а також Республіка Білорусь, Казахстан та Узбекистан. Відмічено, що на сьогоднішній день модель як правового регулювання адміністративного примусу, так і організації механізмів його застосування, є принципово різними в країнах далекого Заходу, Європи та пострадянського простору.

Констатована необхідність удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує адміністративно-правовий примус в роботі поліції. Зокрема доречним є: а) закріплення на рівні Конституції окремих складових юридичного статусу Національної поліції України, а також затвердити за нею право застосовувати примусові заходи різної інтенсивності; б) видання окремого законодавчого акту з питань здійснення адміністративно-правового примусу в контексті протидії

правопорушенням

Аргументовано, що доречною є розробка та впровадження в роботу Національної поліції України нормативно-визначених та затверджених протоколів поліцейської діяльності з питань застосування заходів примусу, зокрема, вогнепальної зброї та спеціальних засобів. В контексті зазначених протоколів слід передбачити модельні дії поліцейських в рамках тих чи інших ситуацій, а також підстави та формати застосування при цьому заходів адміністративного примусу

Встановлено, що на офіційному державному рівні напрями розвитку поліцейської діяльності та правоохоронного сектору в цілому полягають у: по-перше, забезпеченні ефективної взаємодії на міжнародному рівні, що дасть можливість перейняти та застосувати на практиці найбільш позитивний закордонний досвід у сфері здійснення правоохоронної, зокрема поліцейської діяльності; по-друге, комплексному вдосконаленні діючого законодавства, яке регулює питання застосування заходів примусу органами НПУ, що має включати не тільки покращення діючих нормативних документів, а й розробку нових актів різної юридичної сили; по-третє, перегляді внутрішньо-відомчої нормативної бази, в якій доцільно чітко закріпити форми та методи адміністративно-примусової діяльності НПУ з окремих пріоритетних питань її роботи; по-четверте, сформувати більш сприятливі організаційні умови для застосування поліцейськими адміністративно-примусових заходів.

Підкреслено, що на сьогоднішній день як в науці, так і на офіційному державному рівні відсутній єдиний, систематизований, вірно орієнтований погляд, який би розкривав напрями вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. В більшості випадків це питання розкривається у контексті розвитку якоїсь конкретної складової діяльності НПУ, через що залишаються поза увагою ключові,

індивідуальні ознаки адміністративного примусу, які дійсно потребують перероблення та переосмислення відповідно до сучасного вектору розвитку правоохоронного сектору нашої держави.

Окреслено найбільш перспективні напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу Національною поліцією України.

Ключові слова: правоохоронні органи, Національна поліція України, заходи, адміністративний примус, підстави, порядок, механізм, правове регулювання, форми, методи, гарантії, зарубіжний досвід, вдосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Mezhennyi, Ya. Administrative and Legal Frameworks of the Use of Coercion by the Authorities of the National Police of Ukraine – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The thesis deals with the definition of the nature and features of the administrative and legal frameworks of the use of coercion by the bodies of the National Police of Ukraine. Theoretical generalization and new scientific task solution, which is to define the nature and features of administrative and legal frameworks of the use of coercion by the bodies of the National Police of Ukraine on the basis of the analysis of the scientific views of scholars and provisions of current legislation, and to describe the priority areas for the improvement of administrative legislation, which norms determine the legal frameworks of appropriate measures realization, based on the positive national and foreign experience, are shown in the thesis.

It is emphasized that the main tasks of law enforcement agencies of Ukraine include: the protection of national security, national sovereignty and the state border; compliance with the law; ensuring law and order; carrying out law enforcement activities; protection of rights, freedoms and interests of human, citizen, society and state; implementation of the law enforcement function and other functions of the state as provided in the national legislation.

It is proposed that law enforcement agencies should be defined as specific, designated state institutions, which are meant to provide law enforcement activity, aimed at ensuring the legitimacy in the state, preventing and combating crime, protecting rights, freedoms and interests of people, society and state due to current legislation.

It is proved that the "administrative and legal coercion of the police" can be understood as the influence on human behavior and consciousness, which is implemented by tools, means and measures defined by current legislation provisions, aimed at the suppression of administrative offenses, as well as preventing them in the future. The specifics of the administrative coercion measures is that it is applied independently of the offender's will.

It is emphasized that the administrative and coercive police measures occupy the main place in the administrative activity of the police, as they ensure: unrestricted execution of preventative measures for preventing offenses; protection of human and citizens rights, freedoms and interests, public order and public safety; cessation of committed offenses; evidence gathering; identification of the offender and his detention; bringing guilty people to responsibility; etc.

It is noted that the normative and legal regulation of the use of administrative and legal coercion by the National Police authorities is executed by a large number of normative and legal acts of different legal force. At the same time, despite on the broad regulatory basis, there is a number of problems in the mentioned area; this is evidenced by data on appeals against police actions. Considering the mentioned above, it is worth to expand the powers of police officers in the use of administrative coercion measures, but this process should be clearly defined in the appropriate normative and legal act. This will not only increase the effectiveness of administrative coercion measures, but also will be an important preventive measure on committing administrative offenses by individuals.

The mechanism for the legal regulation of the use of administrative and legal coercion by the National police bodies is proposed to be understood as a system of interrelated and mutually reinforcing elements enshrined in the current legislation, aimed at ensuring the effective regulation on legal relationship arising in the realization of appropriate measures. It is emphasized

that the mechanism of legal regulation puts in order the public relations and phenomena of legal reality, ensures their interaction and unity of functioning, has a legal impact on the public relations and subjects of law through the legal regulations.

It is argued that the grounds for the use of the administrative and legal coercion by police should be understood as an event, action, inaction, offense, misdemeanor and other negative processes or phenomena that violate the rights, freedoms, interests of law subjects, public order or public safety, which make necessary to use administrative and coercive measures.

It is proved that the aim of coercive police measures is to respond on time to certain antisocial acts, encourage, make certain people to fulfill legal requirements, stop or interrupt offenses, thereby preventing harmful consequences. While using coercive police measures, a police officer should be well aware of his/her job, be able to use the force, special means and firearms only in cases established by legislation, whereas the illegal usage can be considered as exceeding or abusing of powers.

It is established that the forms of the use of administrative coercion by police authorities are the system of separate models of administrative activity of police based on the provisions of legislation and subordinate normative and legal acts, which combine a special methodology (tools of coercive influence) that express the effect of administrative coercion and leads to a legally significant result in the form of change, termination or emergence of new social and legal relations.

It is proposed to define methods of the use of the administrative coercion by the National Police of Ukraine authorities as measures, means and methods of imperative administrative impact enshrined in legislation and subordinate normative and legal acts, which usage is aimed at fulfilling police tasks and powers. There are five key methods of using of administrative coercion by the National Police of Ukraine, such as: internal and organizational method,

procedural and law enforcement method, control method, prevention method, special coercion method.

It is found that the guarantees aimed at ensuring of the use of administrative and legal coercion measures by the police authorities, are legal (constitutional, procedural, "target") and caused by law (political, social) special conditions, which occurrence explains the nature of administrative and legal coercion in the police activity, its purpose and benefits, as well as provides the necessity for its existence and implementation. These guarantees are divided into three major groups: normative and legal, organizational; and social.

The foreign experience of the use of administrative and legal coercion by the police is generalized using the example of such countries as the United States, Great Britain, France, Poland, Georgia, Latvia, Lithuania and Estonia, as well as the Republic of Belarus, Kazakhstan and Uzbekistan. It is noted that nowadays the model of the legal regulation of administrative coercion, as well as the mechanisms organization of its usage, are fundamentally different in the countries of the Far West, Europe and the post-Soviet space.

The necessity of improving the normative and legal base, which regulates the administrative and legal coercion in the police work, is noted. In particular, it is appropriate to: a) establish the certain components of the legal status of the National Police of Ukraine, as well as to approve the right to use the coercive measures of different intensity, on the Constitutional level; b) adopt a separate legislative act on the use of administrative and legal coercion in the context of combating offenses.

It is argued that it is appropriate to develop and implement normatively defined and approved protocols of police activity on the coercive measures use, in particular, firearms and special means, into the National Police of Ukraine work. In the context of the mentioned protocols, it is necessary to

provide for model actions of police officers in certain situations, as well as the grounds and formats for the use of administrative coercive measures.

It is established that the directions of the development of police activity and law enforcement in general at the official state level involve: firstly, the establishment of international collaboration and cooperation on adopting the foreign experience in the regulation and implementation of police/law enforcement activity; secondly, the improvement of normative and legal acts by adopting of the new documents in the field of police work, including documents which prescribe the procedure of the coercive measures usage; thirdly, the improvement of the internal departmental normative and legal framework by adopting the special acts with a list of methods of administrative and coercive activity of the NPU on certain priority issues of its work, such as combating drug crime; fourthly, carrying out the organizational and managerial measures to develop certain components of the NPU work, which will create conditions for more qualified usage of administrative and coercive measures.

It is emphasized that nowadays both in science and at the official state level, there is no unified, systematic, well-oriented view that would reveal the ways of improving the legal and organizational frameworks for the use of administrative and legal coercion by police authorities. In most cases, this issue is revealed in the context of the development of the NPU specific component, that ignores key, individual features of administrative coercion, which really require reworking and rethinking according to the current vector of law enforcement development in our country.

The key directions for improvement of the legal and organizational basis for the use of administrative and legal coercion by the National Police of Ukraine are described.

Key words: law enforcement agencies, National Police of Ukraine, measures, administrative coercion, grounds, procedure, mechanism, legal

regulation, forms, methods, guarantees, foreign experience, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Меженний Я.Є. Сучасне розуміння системи правоохоронних органів України. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 143–148.
2. Меженний Я.Є. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 191–197.
3. Меженний Я.Є. Види заходів, що реалізуються органами національної поліції та місце серед них адміністративного примусу. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). Т. 1. С. 79–85.
4. Меженний Я.Є. Стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 504–507 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/129>.
5. Меженний Я.Є. Елементи механізму правового регулювання адміністративно-правового примусу органами національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 91–96.
6. Меженний Я.Є. Підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 96–101.
7. Меженний Я.Є. Місце Національної поліції України в системі правоохоронних органів. *KELM*. 2023. № 6(58). С. 137–142 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Меженний Я.Є. До проблеми визначення поняття та кола форм застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ 14–15 листоп. 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 80–82.

9. Меженний Я.Є. До поняття методу застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 лют. 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 57–59.

10. Меженний Я.Є. Місце міжнародно-правових актів у сфері правового регулювання застосування заходів адміністративно-правового примусу органами Національної поліції. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

11. Меженний Я.Є. Особливості адміністративно-правового регулювання застосування зброї поліцейськими, як крайнього заходу адміністративного примусу. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 51–55.

12. Меженний Я.Є. До питання визначення поняття «правове регулювання застосування заходів примусу». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 71–73.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	17
1.1. Місце та значення органів Національної поліції України в системі правоохоронних органів держави.	25
1.2. Види заходів, що реалізуються органами Національної поліції та місце серед них адміністративно-правового примусу.....	40
1.3. Стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України.	58
Висновки до Розділу 1	75
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	79
2.1. Поняття та елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції.	79
2.2. Підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими.	92
2.3. Форми та методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України.	105
2.4. Гарантії забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції.	119
Висновки до Розділу 2	134
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	141
3.1. Зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією та можливості його використання в Україні.	141

3.2. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції...154	
Висновки до Розділу 3	170
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Євроінтеграційні процеси, які наразі тривають в нашій країні, а також низка негативних соціальних, економічних та політичних процесів всередині Української держави, обумовлюють необхідність забезпечення ефективного функціонування всіх державних інституцій, серед яких особливе місце належить правоохоронним органам. В системі останніх одне із ключових місце належить Національній поліції України, яка є центральним органом виконавчої влади, що виконує низку важливих завдань, пов'язаних із забезпеченням законності та правопорядку всередині держави, а також із дотриманням законних прав, свобод та інтересів її громадян. Разом із тим, здійснюючи свою діяльність, органи поліції та їх посадові особи реалізують низку різноманітних заходів, особливе місце серед яких належить примусу. Зазначений захід використовується в роботі фактично кожного правоохоронного органу, зокрема поліції, у всьому світі. Він є тим необхідним засобом, який дозволяє не просто припинити правопорушення, а й створити умови для запобігання їх виникнення у майбутньому. З огляду на це важливим завданням вітчизняного законодавця є створення належного нормативно-правового підґрунтя для забезпечення ефективної практичної реалізації примусу органами поліції, за якого права та свободи людини і громадянина не будуть порушені.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із реалізацією заходів примусу органами Національної поліції України у своїх наукових працях розглядали: О.М. Бандурка, Ю.З. Біла-Тюріна, С.І. Братков, О.С. Геращенко, Є.А. Гетьман, В.В. Гончарук, С.М. Гусаров, О.В. Джафарова, О.Ю. Дрозд, Т.В. Євчук, О.Ф. Кобзар, Ю.С. Коллер, А.Т. Комзюк, В.П. Кононець, В.І. Курило, П.С. Лютіков, А.А. Манжула, С.А. Миронюк, Л.І. Миськів, О.М. Музичук, В.Ю. Оксінь, М.І. Пелех, А.О. Погребиська, А.О. Поліщук,

Г.В. Рибікова, Д.Б. Санакоєв, Р.А. Сербин, Ю.В. Сіроштан, Є.Ю. Соболю, В.В. Сокурєнко, Х.В. Солнцева, Л.В. Сорока, О.І. Ульянов, І.С. Циб, А.Г. Чубєнко, Р.В. Шаповал, К.В. Шкарупа, О.С. Юнін та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, на сьогоднішній день, на жаль, доводиться констатувати наявність чималої кількості проблем правового та організаційного характеру щодо застосування примусу органами поліції.

Отже наявність низки теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із реалізацією заходів примусу органами Національної поліції України, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність та своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21, а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-

правових засад застосування примусу органами Національної поліції України, а також розробити низку пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення норм чинного адміністративного законодавства, яке регулює правовідносини у даній сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- з'ясувати місце та значення органів Національної поліції України в системі правоохоронних органів держави;
- розкрити місце адміністративно-правового примусу серед поліцейських заходів, що реалізуються органами Національної поліції;
- схарактеризувати стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України;
- визначити поняття та окреслити елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції;
- розкрити підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими;
- виокремити форми та методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України;
- з'ясувати зміст гарантій забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції;
- узагальнити зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України та опрацювати можливості його використання в Україні;
- визначити напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають в процесі застосування заходів примусу органами Національної поліції України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади

застосування примусу органами Національної поліції України.

Методи дослідження. Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано низку методів наукового пізнання, використання яких дозволило комплексно підійти до розв'язання представленої проблематики. Так *аналітичний* метод використовувався з метою з'ясування місця та значення органів Національної поліції України в системі правоохоронних органів держави (підрозділ 1.1). Методи *систематизації* та *класифікації* використовувалися для того, щоб виокремити види заходів, які реалізуються органами Національної поліції та встановити місце серед них адміністративно-правового примусу (підрозділ 1.2), розкрити форми та методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України (підрозділ 2.3). Охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України (підрозділ 1.3) та окреслити підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими (підрозділ 2.2) стало можливим за допомогою використання методу *документального аналізу*. *Логіко-семантичний* метод було використано для того, щоб визначити поняття та елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції (підрозділ 2.1) і з'ясувати зміст гарантій, які спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції (підрозділ 2.4). Узагальнити зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України та опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1) вдалося за допомогою *порівняльно-правового* методу. Методи *моделювання* та *прогнозування* були використані, щоб встановити напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження складають праці фахівців із галузі адміністративного права, а також інших галузевих дисциплін, зокрема: соціології, філософії, психології, теорії держави і права тощо.

Нормативно-правовою основою роботи є сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили: Конституція України, міжнародні договори та угоди, кодифіковані акти, а також ряд законодавчих та підзаконних нормативних документів, норми яких визначають правові засади застосування примусу органами поліції.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять практика застосування заходів примусу поліцейськими, довідкові видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є однією із перших спроб комплексно, на монографічному рівні, з'ясувати сутність та особливості адміністративно-правових засад застосування примусу органами Національної поліції України, а також на основі опрацювання позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення норм чинного законодавства, яке регулює відповідні правовідносини. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– доведено, що гарантії, спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції, найбільш доцільно розуміти як сукупність визначених в нормах чинного законодавства умов організаційного та правового характеру, які забезпечують законність та необхідність застосування відповідних заходів у діяльності Національної поліції;

– констатовано, що на прикладі низки країн Європи доречною є розробка та впровадження в роботу Національної поліції України нормативно-визначених та затверджених протоколів поліцейської діяльності з питань застосування заходів примусу, зокрема вогнепальної зброї та спеціальних засобів, в контексті зазначених протоколів слід передбачити моделі дії поліцейських в рамках тих чи інших ситуацій, а також підстави та форми застосування при цьому заходів адміністративного примусу;

удосконалено:

– обґрунтування необхідності чіткого окреслення переліку та розкриття змісту форм адміністративно-правового примусу, а також всіх методів, які передбачені даними формами та суб'єктів їх реалізації;

– обґрунтування необхідності розширити повноваження поліцейських у частині застосування заходів адміністративного примусу, однак при цьому цей процес повинен бути чітко прописаний у відповідному нормативно-правовому акті, що дозволить не тільки підвищити ефективність заходів адміністративного примусу, а й стане важливим превентивним заходом вчинення адміністративних правопорушень особами;

– характеристику адміністративно-правових методів застосування примусу органами Національної поліції України, до яких віднесено: внутрішньо-організаційний метод, процедурно-правоохоронний метод, метод контролю, метод превенції, метод спеціального примусу;

– визначення елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції, до яких віднесено: адміністративно-правові норми; правовідносини, що виникають у даній сфері; акти правозастосування; гарантії дотримання прав і свобод суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України; акти тлумачення (інтерпретаційні акти);

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що органи Національної поліції України займають особливе, самостійне та незалежне місце в системі правоохоронних органів держави, що обумовлено сукупністю завдань та функцій, які виконуються даним центральним органом виконавчої влади, а також особливими повноваженнями, якими наділені працівники Національної поліції України;

– теза про те, що заходи адміністративного примусу займають одне із ключових місць в межах здійснення адміністративної діяльності поліцейськими, оскільки саме за їх допомогою вбачається можливим: безперешкодно реалізовувати профілактичні заходи, спрямовані на запобігання та протидію правопорушенням; створити умови для безперервного захисту та забезпечення законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, а також суспільного порядку та безпеки; припиняти правопорушення; встановлювати осіб, які вчинили правопорушення, виявляти обставин, які до них призвели;

– твердження, що на сьогодні порядок застосування адміністративного примусу органами Національної поліції потребує доопрацювання, зокрема в частині більш жорсткої регламентації дій поліцейських, однак при цьому необхідним є розширення їх повноважень при використанні даного заходу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення теоретичних та практичних питань, пов'язаних із реалізацією адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчості* – як основа для вдосконалення положень адміністративного законодавства, яке визначає правові засади застосування

примусу органами поліції;

– *практичній діяльності* – з метою удосконалення практичної діяльності органів та підрозділів Національної поліції в процесі реалізації заходів адміністративного примусу;

– *освітньому процесі* – під час підготовки науково-методичних матеріалів, лекцій, а також підручників та навчальних посібників із дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14–15 листопада 2018 року); «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» (м. Київ, 9–10 лютого 2019 року); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 року); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 року); «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок. Список використаних джерел включає 222 найменування та розміщений на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Місце та значення органів Національної поліції України в системі правоохоронних органів держави.

Сучасні соціальні, економічні та політичні перетворення, які тривають в Україні, вимагають ефективного функціонування всіх державних інституцій. Зокрема, важливого значення набуває правоохоронний сектор нашої країни, особливе місце в якому відводиться Національній поліції України. На останню покладається ціла низка завдань у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Щоб реалізувати свої завдання, працівників органів НПУ уповноважені застосовувати низку заходів, серед яких особливе місце відводиться адміністративному примусу. Саме заходи адміністративно-правового примусу підкреслюють правовий зв'язок між державою та правоохоронною системою. А тому встановлення місця, ролі та значення органів Національної поліції в системі правоохоронних органів держави має важливе теоретичне та практичне значення.

Поняття «правоохоронні органи» знаходить своє відображення не лише у юридичній літературі, а й у чинних нормативно-правових актах. Так, зокрема, у ст. 17 Конституції України поняття «правоохоронні органи» згадується у такому контексті: «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [75].

Певного тлумачення термін «правоохоронні органи» зазнав у Законі України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних

органів», також норми цього закону містять невичерпний перелік органів, які законодавець відносить до правоохоронних [138]. Так, зокрема, у ст. 2 зазначеного Закону до правоохоронних органів віднесено, зокрема, «...органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [138]. Доречно зазначити, що, зокрема, згідно зі ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» [159] Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Отже, законодавець безпосередньо не визначає Національну поліцію України як правоохоронний орган, що свідчить про порушення системності у підході законодавця до визначення поняття «правоохоронні органи» та встановлення їх переліку.

На сьогоднішній день в юридичній літературі сформовано велику кількість підходів до тлумачення категорії «правоохоронний орган». Так, зокрема, Ю.С. Шемшученко пише, що правоохоронні органи – це органи, які наділені державною компетенцією щодо охорони громадських відносин, урегульованих правом [219, с. 513]. Тлумачення автора є досить близьким до визначення поняття «правоохоронні органи», що міститься у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». У загальнотеоретичній юридичній літературі правоохоронні органи – це структуровані колективи службовців, що здійснюють державні і недержавні функції контролю, нагляду, досудового слідства, охорону і захист усіх форм власності, охорону природи, охорону прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, виконують інші правоохоронні функції [133, с. 245].

Досить цікава точка зору на склад, права та функції правоохоронних органів у О.Ю. Загуменної. До правоохоронних органів, на думку вченої, належать державні органи, виконання якими однієї чи

кількох правоохоронних функцій є визначальним у їх діяльності, які у зв'язку з цим потребують специфічного матеріально-технічного й іншого забезпечення. До працівників цих структур законодавством пред'являються спеціальні вимоги. З метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники згідно із законодавством наділяються різноманітними специфічними правами, вони мають відповідні пільги та зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, підлягають підвищеному правовому захисту [50, с.150]. Варто погодитися з дослідницею, адже ознаки приналежності співробітників правоохоронних органів дійсно відрізняють їх від співробітників інших державних інституцій.

А. М. Куліш стверджує, що «правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції» [79, с. 92]. Таке визначення є досить загальним, характеризує будь-який державний орган та не відображає специфічних рис та функцій, якими наділені правоохоронні органи.

А тому, поняття «правоохоронні органи» доцільно визначати шляхом виокремлення специфічних функцій, якими вони наділені. Так, Т.О. Пікуля доречно зазначає, що до правоохоронних органів належать «...органи, які поряд із другорядними (допоміжними) виконують або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову функції, функції розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів)» [125, с. 79].

В.М. Єднак до основних ознак, що характеризують правоохоронні органи, відносить те, що їх діяльність спрямована на запобігання та протидію правопорушенням, забезпечення прав, свобод та інтересів особи (основний напрямок їх діяльності), тобто виконання правоохоронної функції держави; вони представлені виключно державними органами, а тому до них не можна відносити недержавні формування, громадські організації тощо. При цьому, автор зазначає, що остання з названих функцій потребує певних уточнень, та підкреслює, що правоохоронні органи є державними, а це, в свою чергу, вказує на те, що вони належать виключно до органів виконавчої влади [46, с.39].

Д. І. Бородін до ознак правоохоронних органів відносить наступні: 1) визначальним у їх діяльності є виконання принаймні однієї, чи, як правило, кількох головних правоохоронних функцій; 2) виконання ними вказаних функцій потребує специфічного організаційного, правового, кадрового, матеріально-технічного, військового та тилового (зокрема, забезпечення озброєнням, боєприпасами, спеціальними засобами, криміналістичною і спеціальною технікою, речовим та іншими видами майна), фінансового, інформаційного, наукового та іншого забезпечення; 3) до працівників цих органів законодавством пред'являються спеціальні вимоги щодо ділових і моральних якостей, стану здоров'я, рівня освіти, відсутності судимості тощо; 4) з метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники цих органів: а) наділяються згідно із законодавством різноманітними специфічними правами; б) мають за законами пільги, покликані компенсувати додаткові навантаження і необхідність ризикувати життям та здоров'ям як своїм, так і членів сім'ї, а також підлягають підвищеному правовому захисту; в) мають встановлені законами зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів (форму, знаки розрізнення, посвідчення, зброю, що може носитися відкрито) [21, с. 50].

Таким чином, до ключових ознак правоохоронних органів необхідно віднести наступні:

1) це державні органи, на які покладено виконання правоохоронної функції держави;

2) їх основною діяльністю – є правоохоронна, метою якої є охорона права, захист національної безпеки, громадського порядку, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Правоохоронна діяльність реалізується шляхом застосування юридичних заходів впливу, зокрема примусу.

3) спеціальний статус кожного правоохоронного органу визначено спеціальним законодавством;

4) законом встановлені вимоги для осіб, що претендують на зайняття посад у правоохоронних органах;

5) наділені спеціальною компетенцією та повноваженнями;

6) мають встановлені законом пільги та зовнішні атрибути (формений одяг, зброя тощо).

У контексті досліджуваного питання також вважаємо за доцільне визначити основні завдання правоохоронних органів. Так, наприклад, на думку В.П. Беляєва, до завдань правоохоронних органів належать: охорона конституційного устрою держави; забезпечення прав і свобод людини та громадянина; підвищення ефективності державного управління; підтримання стабільності державного устрою; забезпечення відповідності правових актів влади та управління Конституції; забезпечення законності та правопорядку в державі загалом [17, с. 15].

З нашої точки зору до основних завдань правоохоронних органів України належать: захист національної безпеки, національного суверенітету та державного кордону; дотримання законності; забезпечення правопорядку; здійснення правоохоронної діяльності; захист прав, свобод та інтересів людини, громадянина, суспільства та

держави; реалізація правоохоронної функції та інших функцій держави, передбачених національним законодавством.

Отже, враховуючи доктринальні підходи вчених та аналіз чинного національного законодавства, пропонуємо розглядати правоохоронні органи як спеціально-уповноважені державні інституції, які відповідно до норм чинного законодавства покликані здійснювати правоохоронну діяльність, спрямовану на гарантування законності в державі, запобігання та протидію злочинності, захист прав, свобод та інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань. Правоохоронні органи взаємопов'язані між собою здійсненням правоохоронної діяльності та виконанням, зокрема, правоохоронної функції держави і утворюють цілісну єдність – єдину систему правоохоронних органів.

В.О. Боняк розглядає систему правоохоронних органів як регламентовану нормами національного права сукупність державних спеціально уповноважених суб'єктів правоохоронної системи – правоохоронних органів і спецслужб, що наділяються державно-владними повноваженнями для охорони та захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, законності й правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин [20, с. 27]. На наш погляд, таке визначення вченого є не достатньо точним, адже науковець, розглядаючи систему правоохоронних органів як сукупність суб'єктів правоохоронної системи, фактично ототожнює поняття «система правоохоронних органів» та «правоохоронна система», що є різні за змістом.

В свою чергу Шоптенко С.С. характеризує «систему правоохоронних органів» у широкому розумінні. Так, науковець пише, що «...систему правоохоронних органів України доцільно розглядати через її поділ на безпосередньо правоохоронні органи, які комплексно реалізують правоохоронну діяльність за різними напрямками та органи, що реалізують окремі правоохоронні функції». До першої групи автор

відносить: прокуратуру, Національну поліцію України, Службу безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державну прикордонну службу України, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, Державну пенітенціарну службу України. При цьому автор зазначає, що правоохоронною діяльністю займаються окремі підрозділи вказаних суб'єктів, спеціально створені та уповноважені законодавством на її реалізацію. До другої групи дослідник відносить суб'єктів, які реалізують окремі правоохоронні функції, зокрема: органи державного фінансового контролю, органи рибоохорони, органи державної лісової охорони, Служба зовнішньої розвідки України, управління державної охорони, Державне бюро розслідувань, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія, Державна виконавча служба, Національне агентство з питань запобігання корупції тощо. Цей перелік не є вичерпним та може бути доповнений іншими органами, які уповноважені на реалізацію правоохоронної функції [215, с. 154]. На наш погляд, така точка зору автора є дискусійною, адже правоохоронна діяльність – не є видом діяльності таких державних органів, зокрема, як Державна виконавча служба, державна служба з надзвичайних ситуацій тощо. Ці органи, передусім, сприяють реалізації правоохоронної функції держави, а за своєю правовою природою не мають жодного відношення до правоохоронних органів. Тому це питання потребує нагального дослідження.

С.М. Науменко в свою чергу розглядає систему правоохоронних органів через об'єднання трьох груп:

1) основні органи (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Державна прикордонна служба України, Військова служба правопорядку у Збройних силах України, Державна кримінально-виконавча служба України);

2) суб'єкти управління правоохоронною діяльністю (суди та прокуратура);

3) органи, які (поряд із основною діяльністю) реалізують певні правоохоронні функції (органи державного фінансового контролю, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна виконавча служба; органи рибоохорони, органи державної лісової охорони, управління державної охорони, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія, Державна міграційна служба, Державна екологічна інспекція, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна архітектурно-будівельна інспекція) [108, с. 217].

Отже, враховуючи зазначене, під системою правоохоронних органів пропонуємо розуміти сукупність суб'єктів – державних органів, що взаємодіють між собою та державою та, які об'єднує спільна мета – здійснення правоохоронної діяльності та реалізація правоохоронної функції.

Чинне національне законодавство не містить чіткого переліку правоохоронних органів України, що складають систему правоохоронних органів. Положеннями ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [138] встановлено, що до правоохоронних органів належать: органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [138].

Враховуючи таке формулювання норми Закону, можна дійти висновку, що наведений перелік правоохоронних органів України не є

вичерпним, втім можна також зазначити, що усі перелічені державні органи складають єдину систему правоохоронних органів. Відсутність нормативного закріплення переліку правоохоронних органів, що складають єдину систему правоохоронних органів призводить до правової невизначеності, а тому ця проблема потребує негайного вирішення. Із зазначеною точкою зору також погоджується О.М. Музичук, який зазначає, що «...у правовій державі, обов'язковим складником якої є система правоохоронних органів, що виконують одну із її функцій, у зв'язку з чим наділені правом застосування примусу, не визначення чіткого переліку правоохоронних органів є причиною багатьох проблем: у галузі правового та соціального захисту персоналу правоохоронних органів, цивільного контролю за правоохоронними органами тощо» [104, с. 17-18].

Існує також протилежна точка зору, прихильники якої стверджують, що немає необхідності закріплювати вичерпний перелік правоохоронних органів, що у сукупності складають систему, адже кожний спеціальний закон, який регламентує діяльність того чи іншого правоохоронного органу містить вказівку на це. Проте, така позиція науковців не відповідає дійсності, зокрема, враховуючи той приклад, що ми вже наводили у даному дослідженні, а саме, щодо відсутності у Законі України «Про Національну поліцію України» вказівки про те, що Національна поліція України – є правоохоронним органом України.

Для того, щоб більш детально зупинитися на державних органах, що складають систему правоохоронних органів України, розглянемо ці органи з урахуванням їх статусу та визначенням їх правоохоронної діяльності.

Перш за все, розглянемо органи прокуратури, як складову системи правоохоронних органів України. Думки вчених правників з цього приводу також різняться, тому спробуємо визначити власну позицію

стосовно цього питання, дослідивши норми Закону України «Про прокуратуру» [164]. Положення зазначеного Закону не визначають статусу прокуратури України як правоохоронного органу. Втім, звертаючись до норм ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» [164], вбачається, що на прокуратуру покладаються такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [164]. А отже, діяльність прокуратури України має контрольно-наглядову спрямованість державної діяльності, а отже можна стверджувати, що прокуратура України здійснює правоохоронну діяльність та до компетенції цього державного органу належить реалізація правоохоронної функції.

Ще одним органом, який входить до системи правоохоронних органів України – є Служба безпеки України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» [165]. Служба безпеки України - державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [165]. Тож, у даному випадку законодавець нормативно закріпив статус Служби безпеки України як державного правоохоронного органу, підкресливши, що цей орган наділений «правоохоронними функціями», спрямованими на захист державної безпеки України.

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а

також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань зазначеного органу також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (ст. 2) [165].

Іще одним правоохоронним органом, який підлягає дослідженню є Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, адміністративно-правовий статус якої визначено у Законі України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [137]. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях (далі - військові частини), військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах (ст. 1) [137]. Із зазначеного випливає, що Військова служба правопорядку у складі Збройних Сил України є спеціальним окремим формуванням, що здійснює правоохоронну діяльність у складі Збройних Сил України.

До кола правоохоронних органів законодавець включив Національне антикорупційне бюро України. Відповідно до положень

Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [158]. Національне бюро - є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових (ст. 1) [158]. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції (ст.1) [158].

В якості правоохоронного органу законодавець також визначає Державну митну службу України, що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи [149]. Основними завданнями Державної митної служби України є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [149]. З Положення про Державну митну службу України чітко вбачається, що цей державний орган здійснює

правоохоронну діяльність а контексті захисту державного кордону України. Втім, норми Положення прямо не визначають Державну митну службу України як правоохоронний орган. Не дивлячись на це варто констатувати, що Державна митна служба України зберігає своє місце у системі правоохоронних органів України.

Особливим державним органом в системі правоохоронних органів є Національна поліція України, який займає в цій системі центральне місце, адже виконуючи широке коло завдань, фактично виконує більшість правоохоронних функцій держави. Національна поліція України створена та діє на підставі Закону України «Про Національну поліцію України» [159], який визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України. Відповідно до положень Закону «Про Національну поліцію України» зазначений державний орган має статус центрального органу виконавчої влади, на який покладається важлива функція - забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1) [159].

За твердженням В.П. Кононець та І.С. Циб, «органи Національної поліції України здійснюють адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, виконавчу й охоронну функції. Адміністративна функція посідає перше місце, тому що є найбільш значною й великою за обсягом, до її реалізації залучена більшість працівників органів поліції. Вона здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована, перш за все, на охорону громадського порядку, забезпечення громадської безпеки. Особлива увага має надаватись профілактичній діяльності, яка полягає у створенні максимально сприятливих умов щодо підтримки та забезпечення гарантій правомірної поведінки громадян, виявлення причин, умов вчинення правопорушень та їх нейтралізації. Ця

складова, насамперед, залежить від ефективності системи професійної підготовки. Від професійної підготовленості працівників поліції залежить правильне вирішення та ефективне виконання поставлених перед ними задач» [74, с. 74-75]. Завданням Національної поліції України є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2) [159; 92].

Так, забезпечення публічної безпеки і порядку є одним із основних завдань поліції прямо визначених в законі. Перша поява даного терміну відбувається при визначенні поняття поліції (ст. 1. Закону) [159] , де фактично закріплюється однією з головних функцій — підтримання публічної безпеки і порядку. Конституція України встановлює, що права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава ж різними засобами забезпечує їх дотримання та захист, зокрема шляхом діяльності численних органів державної влади та місцевого самоврядування. У разі порушення прав та свобод, громадянин може звернутися за їх захистом, зокрема, до органів Національної поліції, на яку відповідно і покладається обов'язок забезпечувати охорону прав та свобод людини [106, с. 11-12].

Також, до завдань поліції відноситься надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності, яку можна визначити як систему різноманітних видів діяльності та комплексних заходів, спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію і обмеження (ослаблення) факторів, детермінуючих злочинність. Змістовна сторона поняття «протидія злочинності», що становить діяльність правоохоронних органів з виявлення й розслідування злочинів, виявлення винних осіб і

притягнення їх до встановленої законом відповідальності, а також виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, ослаблення, нейтралізації, а також попередження виникнення нових [106, с.12-13]. Поліція, здійснюючи охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, перш за все виконує функції з запобігання правопорушенням, тобто здійснює їх профілактику (превенцію) [2, с.21]. Профілактика (превенція, запобігання) правопорушень – це сукупність різних взаємопов'язаних поліцейських заходів, спрямованих на не допущення вчинення правопорушень, виявлення і усунення причин, які сприяють їх вчиненню [2, с. 21].

Основними повноваженнями поліції є, зокрема: 1) превентивна та профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 3) виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; 4) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом; 5) забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; 6) запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі; 7) здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони; 8) здійснення оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону тощо (ст. 23) [159].

Із вищенаведеного можна резюмувати, що функції Національної поліції України слід поділити на: 1) адміністративні; 2) превентивні; 3) забезпечувальні; 4) оперативно-розшукові; 5) протидія злочинності; 6) охоронні [92].

Отже, підбиваючи підсумки представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день в Україні сформовано досить дієву систему правоохоронних органів, кожен із яких виконує власні, специфічні функції у правоохоронному секторі держави. Разом із тим, проведений аналіз дає змогу констатувати, що ключове місце в системі відповідних інституцій належить Національній поліції України. Зазначене обумовлено: по-перше, широким спектром завдань та функцій, які вирішуються вказаним органом державної влади; по-друге, специфічною компетенцією поліції; по-третє, особливим правовим статусом, яким володіють працівники поліції під час виконання посадових обов'язків; по-четверте, задля виконання покладених на поліцію функцій, її посадовими особами реалізується ряд спеціальних заходів, серед яких важливе місце належить адміністративному примусу [92].

1.2. Види заходів, що реалізуються органами Національної поліції та місце серед них адміністративно-правового примусу.

Національна поліція України, як відзначалось раніше, виконує широке коло завдань та функцій щодо забезпечення правопорядку та законності в державі. У правоохоронній діяльності поліції використовуються різноманітні організаційні, технічні, виховні та інші засоби, особливе місце серед яких займають правові, зокрема адміністративно-правові засоби боротьби з правопорушеннями.

Найважливішими серед яких є поліцейські заходи, використання яких забезпечує виконання покладених на поліцію повноважень щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [66, с. 78].

Далі здійснимо аналіз інших заходів, що реалізуються органами поліції, зокрема: превентивних заходів поліції (заходів адміністративного попередження), заходів адміністративного припинення (заходів, спрямованих на припинення порушення) та заходів адміністративної відповідальності (адміністративного стягнення). Положеннями Закону України «Про Національну поліцію України» [159] визначено повноваження поліції, виконання яких забезпечується за допомогою поліцейських заходів. Важливість визначення, закріплення переліку поліцейських заходів та їх класифікація обумовлена потребою захисту від зловживань у цій сфері з боку правоохоронних органів, зокрема органів Національної поліції України.

У випадках, визначених законом поліцейський має право на застосування окремих дій або комплексу дій - заходів, спрямованих на попередження або припинення правопорушення, а в окремих випадках затримання винних осіб на місці правопорушення. Дефініція поняття «поліцейський захід» міститься у статті 29 Закону України «Про Національну поліцію України» [159], в якій зазначено, що поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції (ст. 29) [159]. Такі заходи можуть обмежувати права та свободи людини, а тому мають реалізовуватися у визначеному законом порядку, до того ж «...обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та

ефективним» [159]. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тобто поліцейські заходи мають бути реалізовані виключно у правовому полі, тобто на правомірних засадах та у межах встановлених чинними нормативно-правовими актами.

Розглянемо тлумачення зазначених вище критеріїв, яким має відповідати застосований поліцейський захід: 1) має бути законним, тобто визначеним законом. Таке положення безпосередньо випливає з ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України [75]. Отже, їх застосування всупереч закону так чи інакше може порушити права та інтереси інших осіб, що може зумовити настання певних негативних наслідків; 2) має бути необхідним – якщо виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший поліцейський захід або його застосування було неефективним, а також якщо такий захід заподіює найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам; 3) має бути пропорційним – якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди; 4) має бути ефективним – якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції [159].

Поліцейські заходи можуть бути застосовані для виконання наступних повноважень поліції: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживання заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені

кримінальні та адміністративні правопорушення; вживання заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; розшукування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом; у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймання рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання; доставлення у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; вживання заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; регулювання дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом; вживання заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невідомим трупом; вживання заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї; здійснення охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони; здійснення на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності; здійснення

контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; здійснення контролю у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості [106, с. 98-99].

О.І. Ульянов доречно зазначає, що «...не всі правопорушення патрульним поліцейським вдається припинити без застосування тих чи інших поліцейських заходів. Тому під час виконання обов'язків з охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення працівники поліції застосовують у межах їхньої компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу» [203, с. 34].

У контексті відмежування превентивних заходів від заходів примусу необхідно виходити з того, що, по-перше, цей захід використовується в державному управлінні для охорони суспільних відносин, які виникають у сфері державної діяльності; по-друге, він застосовується з метою охорони правопорядку, тобто попередження чи припинення правопорушень або притягнення винних до відповідальності (як правило, адміністративної); по-третє, застосовується такий захід саме в примусовому порядку, тобто незалежно від волі і бажання суб'єкта, до якого застосовується, часто з можливістю використання для його реалізації інших примусових заходів; по-четверте, він застосовується до осіб, не підпорядкованих органу чи посадовій особі, який його

використовує, і, по-п'яте, підстави та порядок застосування цього заходу встановлено адміністративно-правовими нормами [23, с. 19].

Перш ніж визначити поняття «превентивні заходи», проаналізуємо етимологію поняття «превенція», який дуже часто згадується у загальнотеоретичних правових джерелах. Слово «превенція» має іншомовне походження, з етимологічної точки зору є латинського походження. Так, «превенція» (лат. *praeventio* < *praevenio*) – попереджую; спеціальне запобігання. «Превентивний» (лат. *praeventivus*) – запобіжний, той, що випереджає дії суперника [195, с. 556]. У тлумачній словниковій літературі «превенція» розглядається як запобігання злочинам [28, с. 919]; попередження чогось або запобігання чомусь [201, с. 552]. З урахуванням зазначених підходів, на нашу думку, «превенція» - це уникнення, попередження, перешкода чомусь, стримування тощо. Відповідно «превентивний» - перешкоджаючий, попереджуючий, стримуючий.

Тож, розглянемо загальнотеоретичні підходи та авторські визначення науковців поняття «превентивні заходи» або «заходи адміністративного попередження», яке також є розповсюдженим серед теоретиків права. Термін «превентивні заходи» означає попереджувальні (профілактичні, запобіжні) дії. Попередження злочинності – один з головних напрямів сьогодення в діяльності держави й суспільства в боротьбі із цим явищем [31, с. 247]. Так, А.Т. Комзюк зазначає, що превентивні заходи посідають чи не найважливіше місце у процесі діяльності правоохоронних структур, при цьому вчений доречно вказує, що такі заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень до громадян і організацій, навіть за відсутності правопорушення, в чому і виявляється їх примусовий характер [71, с.13].

Дещо схожої точки зору дотримуються О.М. Бандурка та О.І. Безпалова, які тлумачать «превентивні поліцейські заходи» як дію

або комплекс дій, що обмежують певні права і свободи людини, використання яких не завжди пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб, застосовуються відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень із дотриманням установлених законом вимог. Вчені підкреслюють, що застосування превентивних заходів поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних та роз'яснювальних заходів і здійснюється на засадах законності, необхідності, пропорційності, ефективності та дотримання прав і свобод людини. Превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, і в цьому виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення у цьому відсутні. Отже, такі заходи є профілактичними, які спрямовані на захист інтересів публічної безпеки та порядку, на недопущення вчинення правопорушень [5, с. 109; 43].

Заходи адміністративного попередження, як зазначає О.К. Жарий, «...передують застосуванню інших заходів примусу, спрямованих вже проти винних у вчиненні певних порушень осіб...». Дослідник під заходами адміністративного попередження розуміє дії уповноважених органів або посадових осіб, спрямовані на примусове забезпечення виконання громадських обов'язків перед суспільством, забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, боротьбу зі стихійними лихами, епідеміями, епізоотіями та ліквідацію їх наслідків [47].

Резюмуючи наведені доктринальні підходи до визначення превентивних заходів реагування, можна зауважити, що такі заходи характеризуються загальними ознаками, притаманні заходам адміністративно-правового примусу, проте, враховуючи їх специфіку, можна виділити ряд ознак, характерних виключно для превентивних заходів.

Отже, превентивні заходи, що реалізуються органами Національної поліції характеризується наступними особливостями:

- 1) носять профілактичний характер, тобто вони застосовуються поліцією з метою попередження та запобігання правопорушенням;
- 2) мають інформативний характер – суб'єкт, який їх реалізує, здійснює інформаційний вплив на свідомість особи, з метою попередження правопорушень або інших негативних наслідків;
- 3) носять виховний характер – використовується як засіб впливу у формі бесіди на свідомість та поведінку підвладних суб'єктів;
- 4) характеризується застосуванням правового впливу на поведінку та свідомість підвладних суб'єктів;
- 4) спрямовані на забезпечення громадської безпеки.

З урахуванням наведеного вище, під превентивними заходами, що реалізуються органами Національної поліції доцільно розуміти передбачені законом дії поліції, що застосовуються з метою запобігання та попередження вчинення правопорушень, забезпечення громадської безпеки та публічного порядку, або інших негативних наслідків.

У національному законодавстві превентивним заходам приділяється достатньо багато уваги. До переліку превентивних заходів, що реалізуються Національною поліцією України законом віднесено такі:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;

8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото - і кінозйомки, відеозапису, засобів фото - і кінозйомки, відеозапису;

10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11) поліцейське піклування (ст. 31) [159].

Превентивні поліцейські заходи, що спрямовані на попередження вчинення правопорушень та припинення протиправних дій особи. Всі ці дії так чи інакше пов'язані з тимчасовим обмеженням окремих прав та свобод особи, що пов'язане з виконанням поліцейськими своїх повноважень [107, с. 105]. Важливою складовою будь-яких превентивних заходів поліції має бути робота з громадськістю. Об'єктом спрямування такої превентивної діяльності насамперед будуть підозрюваний, потенційна жертва, свідки тощо [31, с.248]. Превентивні поліцейські заходи мають різні форми та підстави застосування. Так, підставами перевірки документів у особи є: 1) особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи; 2) існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення; 3) особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю; 4) в особи є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; 5) особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події; 6) зовнішні ознаки особи чи транспортного

засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення [107, с.105-106]. Застосовуючи превентивні заходи, працівники поліції створюють тим самим необхідні умови для неухильного додержання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвертають можливі посягання на суспільні відносини, які охороняються правом [128, с. 85].

Нормативне закріплення широкого кола превентивних заходів, що реалізуються органами Національної поліції є свідченням зменшення каральних методів роботи поліції, шляхом застосування превенції та показником демократичного розвитку держави. Поліцейський має право застосовувати до особи не лише заходи превентивного характеру, а й заходи адміністративного припинення (заходи, спрямовані на припинення вчинюваного правопорушення). Дійсно, значення цих заходів у системі правоохоронних засобів важко переоцінити, оскільки їх використання дозволяє поряд з припиненням правопорушень та злочинів, попереджувати нові порушення, нові шкідливі наслідки, а також притягати винних осіб до відповідальності. Маючи також попереджувальну спрямованість, заходи адміністративного припинення відіграють важливу роль в охороні режиму законності, у захисті прав громадян, суспільства, держави [98, с. 27].

Для розумінні сутності терміну «адміністративного припинення», перш за все важливо дослідити етимологію поняття «припинення». З аналізу юридичної літератури вбачається, що заходи адміністративного припинення розглядаються як передбачені законом засоби впливу, спрямовані на примусове переривання (припинення) діянь, які мають ознаки адміністративного правопорушення, а в окремих випадках – і кримінально-правовий характер, недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження у справі про

адміністративне правопорушення і притягнення винного до адміністративної, а у виняткових випадках – до кримінальної відповідальності [3, с. 84-85].

Ю.П. Битяк під заходами адміністративного припинення розуміє примусове припинення протиправних дій, що мають ознаки адміністративного правопорушення, а в деяких випадках і злочину, спрямоване на недопущення шкідливих наслідків протиправних дій та природних сил і на забезпечення застосування до винних осіб адміністративних стягнень, а у виключних випадках – кримінальних покарань [18, с. 116]. Застосування заходів адміністративного припинення, на відміну від адміністративно-попереджувальних (запобіжних) заходів, враховуючи їх цільове призначення, характеризується, насамперед, тим, що воно спричиняється реальною протиправною поведінкою певних осіб і починається в той момент, коли ця протиправна поведінка досягла певних меж і розвитку, а саме: коли використання попереджувально-запобіжних заходів стає вже неефективним або зовсім марним. Заходи адміністративного припинення безпосередньо припиняють наявні правопорушення, створюють умови для встановлення особи правопорушника, з'ясування обставин справи і реальної можливості для подальшого застосування до правопорушника заходів адміністративного або іншого виду відповідальності. Заходи адміністративного припинення, як правило, спрямовані в сьогодення і тому здатні самостійно й оперативно вирішувати конфліктну ситуацію, зокрема, припиняти правопорушення. Вони можуть також забезпечувати й умови для подальшого застосування заходів відповідальності до винних осіб [4, с. 49].

Серед вчених-адміністративістів існує також позиція, що до заходів адміністративного припинення відносять три групи: 1) заходи адміністративного припинення загального призначення (вимога

припинити особами протиправні дії; заборона експлуатації транспортних засобів тощо); 2) заходи адміністративного припинення спеціального призначення (застосування фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї); 3) заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (доставляння; адміністративне затримання; особистий огляд і огляд речей; вилучення речей і документів; привід тощо) [66, с. 82].

Таким чином, основними ознаками, які характеризують заходи адміністративного припинення є: 1) мають примусовий характер; 2) спрямовані на припинення вчинюваного правопорушення; 3) для них характерним є невідкладний, екстрений характер застосування; 4) створюють умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

Враховуючи вищезазначене, під заходами адміністративного припинення пропонуємо розуміти примусові дії органів Національної поліції, чітко регламентовані законом, що направлені на примусове припинення діянь, які мають ознаки адміністративних або кримінальних правопорушень, що несуть загрозу правам, свободам та інтересам людини та громадянина, громадській безпеці та суспільним інтересам та спрямовані на відвернення негативних наслідків вчинюваного правопорушення і створюють умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

В контексті нашого дослідження доцільно також розглянути заходи адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення (адміністративні стягнення), які є різновидом адміністративно-правових примусових заходів, що реалізуються органами Національної поліції України. Питанню визначення поняття «заходи адміністративної відповідальності» призначено чимало досліджень у теорії адміністративного права. Так, А.Т. Комзюк з цього приводу пише, що

заходи адміністративної відповідальності застосовуються до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [1, с.6].

В свою чергу, Т.О. Коломоєць зазначає, що «адміністративна відповідальність – це різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (насамперед адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, мають дати відповідь перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку» [9, с. 17].

Отже, думки вчених-адміністративістів стосовно сутності поняття «заходи адміністративної відповідальності» дуже різняться: на думку одні вчені вказують на те, що такі заходи є різновидом правової відповідальності; інші зазначають, про примусовий характер таких заходів, а третя група вчених вказує на обмежувальний характер таких заходів. Ми схилиємося до думки, що заходи адміністративної відповідальності співвідносяться з адміністративним примусом як частина до цілого. Адже, в контексті даного дослідження, стає очевидним, що поняття «адміністративний примус» є значно ширшим поняття «заходи адміністративної відповідальності».

Кінцевою метою заходів адміністративної відповідальності (адміністративних стягнень) є: припинення протиправного вчинку, покарання правопорушника, відновлення порушених правовідносин до первісного стану, виправлення правопорушника та попередження майбутніх правопорушень, відшкодування завданих збитків

постраждалим особам, відновлення справедливості. В адміністративному законодавстві передбачено такі види заходів адміністративної відповідальності, зокрема: попередження; штраф; оплатне вилучення чи конфіскацію предмета, що став знаряддям учинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскацію грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами, полювання); виправні роботи; адміністративний арешт.

Р.С. Козюренко доречно зазначає, що заходи адміністративної відповідальності мають низку відмінних ознак: перелік заходів адміністративної відповідальності встановлений Кодексом України про адміністративні правопорушення і є вичерпним; накладення та виконання заходів адміністративної відповідальності (адміністративних стягнень) передбачають для правопорушника строк погашення адміністративної відповідальності; заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) не застосовуються в момент вчинення правопорушення, їх використовують завжди лише після вчинення адміністративного правопорушення; заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) накладаються у тому разі, коли адміністративним правопорушенням завдано незворотної (невідновної) шкоди. Заходи адміністративної відповідальності покликані компенсувати таку шкоду; заходи адміністративної відповідальності (адміністративні стягнення) накладаються уповноваженим органом (посадовою особою), коли зібрані, закріплені й вивчені всі докази у справі про адміністративне правопорушення, встановлена вина правопорушника [65, с. 95].

З урахуванням наведених вище наукових позицій вчених, пропонуємо розглядати поліцейські заходи адміністративної

відповідальності (адміністративні стягнення) як різновид заходів адміністративного примусу, що застосовується органами Національної поліції до особи, яка винна у вчиненні адміністративного правопорушення, з метою компенсації шкоди, завданої правам, свободам та інтересам людини та громадянина, публічному порядку та суспільній безпеці. Заходи адміністративної відповідальності застосовуються у порядку та спосіб, визначені адміністративним законодавством.

Одним з основних та найважливіших напрямів діяльності Національної поліції України є безпосередньо адміністративна діяльність, оскільки близько 80% завдань і дій, які виконують поліцейські, належать до сфери адміністративної діяльності, адміністративного припинення протиправної поведінки. Вона відіграє в діяльності поліції особливу роль, бо завдяки цьому поліція має можливість безпосередньо втручатися в ситуацію, припинити небезпечні дії суб'єкта, усунути причини та умови, що можуть призвести до тяжких наслідків, захищати належним чином право громадянина і держави. І чим активніше поліція буде використовувати право застосування адміністративного примусу, тим вище буде ефективність забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, тим менше буде умов, за яких може скоїтися правопорушення чи злочин [6, с. 8].

Термін «адміністративний примус» не знайшов свого відображення у нормативно-правових актах, його сформульовано лише на доктринальному рівні. Втім, перш за все проаналізуємо значення терміну «примус». Термін «примус» означає примушування до виконання дій під загрозою, що може полягати в позбавленні волі, застосування сили тощо. «Примус» - тиск з чийогось боку, поневолення. Примус – це психологічний або фізичний вплив на деяких осіб з метою спонукання, примушення їх виконувати правові норми [131, с. 292]. Отже, «примус»

можна розглядати як певний натиск, вплив на особу проти її волі, з метою підкорення.

У сучасному світі немає жодної країни, яка б не використовувала «примус» як впливовий чинник в державному та суспільному управлінні. Державний примус, як зазначає А.О. Поліщук, - це психологічний або фізичний вплив державних органів (посадових осіб) на певних осіб, з метою спонукати, примусити до виконання норм права. Існує такі форми державного примусу: судова та адміністративна [130, с. 55]. З точки зору С.Л. Дембіцької, державний примус має законний і правовий характер, оскільки ґрунтується на правових нормах закону, прийнятого відповідно до норм права і застосовуватися він має у визначених таким законом формах, на законних підставах відповідними компетентними органами. Державний примус здійснюється на противагу неправомірній поведінці учасників загальних правовідносин [40, с. 48].

Адміністративний примус є предметом дослідження багатьох вчених -адміністративістів. Так, А.Т. Комзюк зазначає, що адміністративний примус – це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення [72, с. 47].

Адміністративний примус має велике значення в забезпеченні правопорядку. Саме через застосування адміністративного примусу досягається мета попередження та припинення правопорушень, притягнення правопорушників до відповідальності [52, с. 191]. А.Л. Поліщук наголошує, що адміністративний примус – це різновид державного примусу (окремий інститут адміністративного права), який за

своєю суттю є втручанням у сферу правових інтересів правопорушника, інших суб'єктів права. Йому, як і державному примусу в цілому, властиві характерні риси, сутність яких зводиться до використання державними органами способів примусового характеру з метою забезпечення належного поведіння людей [130, с. 55].

З точки зору С.В. Ківалова адміністративно-правовий примус є одним із видів державно-правового примусу. Він характеризується тими самими ознаками, які характерні для останнього, це – правозастосовна діяльність, направлена на охорону правопорядку, реалізується в рамках охоронних правовідносин та ін. Поряд із цим адміністративно-правовий примус має особливості, які притаманні тільки йому, зокрема: регулюється нормами адміністративного права, яке передбачає види, підстави, порядок їх застосування; застосовується не тільки до індивідуумів, але й до колективів; має багато суб'єктів, які здійснюють адміністративно-юрисдикційну діяльність; здійснюється в рамках позаслужбового підпорядкування при відсутності організаційного підпорядкування між сторонами [59, с. 41].

Отже, адміністративний примус є правовим засобом захисту суспільства, людини та держави від будь-яких протиправних посягань на їх права, свободи та інтереси. Адміністративний примус застосовується виключно у визначеному законом порядку, та уповноваженими на це суб'єктами, зокрема органами поліції. Слід також зазначити, що адміністративний примус виконує охоронну, превентивну та відновлюючу функції [86].

Враховуючи наведені вище підходи, під «адміністративно-правовим примусом поліції» найбільш доцільно розуміти здійснюваний за допомогою визначених нормами чинного законодавства інструментів, засобів та заходів вплив на поведінку та свідомість людини з метою припинення адміністративних правопорушень, а також попередження їх

виникнення у подальшому. Специфіка заходів адміністративного примусу полягає у тому, що він застосовується незалежно від волі правопорушника. Тож, зовнішніми формами прояву адміністративного примусу виступають його заходи. Їх класифікації в адміністративно-правовій літературі приділено багато уваги, втім погляди науковців з цього приводу різняться, а тому це питання потребує додаткового дослідження. Класифікація заходів адміністративного примусу необхідна: по-перше, для з'ясування сутності різноманітних заходів примусу, їх мети, взаємодії, підстав та порядку застосування; по-друге, для забезпечення ефективного впливу цих заходів; по-третє, правильна класифікація є необхідною передумовою наукової систематизації [70, с. 7].

Так, В.К. Шкарупа виділяє такі заходи адміністративно-правового примусу: а) заходи припинення (процесуального забезпечення); б) заходи попередження; в) заходи правовідновлення; г) юридична відповідальність [212, с. 6].

Резюмуючи наведене, можна дійти висновку, що завдячуючи можливості застосування поліцейських заходів, зокрема адміністративного примусу, органи Національної поліції України здійснюють правоохоронну діяльність та реалізують покладену на них правоохоронну функцію. Адміністративно-примусові поліцейські заходи посідають основне місце в адміністративній діяльності поліції, оскільки вони забезпечують: безперешкодне проведення профілактичних заходів щодо попередження вчинення правопорушень; охорону прав, свобод та інтересів людини і громадянами, громадського порядку та суспільної безпеки; припинення вчинюваних правопорушень; збирання доказів; встановлення особи правопорушника та його затримання; притягнення винних осіб до відповідальності; тощо. З огляду не зазначене справедливим буде говорити про те, що чим ефективнішими будуть

заходи адміністративного примусу, які застосовуються органами Національної поліції України, тим якісніше буде протидія злочинності та більш дієвим процес попередження правопорушень [86].

1.3. Стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України.

Нормативно-правове забезпечення та юридичні підстави застосування заходів примусу правоохоронними органами України здійснюється певною системою законодавства, яка складається із великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили (Конституція, закони України, міжнародні нормативно-правові акти) [176, с. 8]. В умовах реформування органів Національної поліції України і розвитку нашої країни як демократичної правової держави особливої актуальності набуває саме правове регулювання діяльності поліції, зокрема у сфері застосування адміністративно-правового примусу цим правоохоронним органом.

Не існує єдиного теоретичного підходу до терміну «правове регулювання», вчені трактують це поняття по-різному. Так, О.Ф. Скакун розглядає правове регулювання як здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток [182, с. 488]. В.М. Соловйов, розглядає «правове регулювання» як «...владний вплив на суспільні відносини, який здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх закріплення, упорядкування, розвитку та охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин» [192, с. 27].

На думку А.Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [70, с. 47]. І.Д. Ваньчук також дотримується дещо схожої точки зору і розглядає правове регулювання, як специфічну систему нормативного впливу на суспільно значущі, свідомо-вольові, повторні та стійкі суспільні відносини з метою їх упорядкування, яка реалізується через визначення базових складових зазначених відносин і з використанням спеціальних юридичних засобів [24, с.10].

Дещо іншої точки зору дотримується І.М. Шопіна. Вчена у своєму дослідженні, на наш погляд, дуже вдало розглянула поняття «правове регулювання», тлумачивши цей термін за різними критеріями, зокрема: у нормативно-юридичному аспекті правове регулювання – це здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення. У діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [214, с. 1059].

Отже, з урахуванням аналізу доктринальних підходів до тлумачення поняття «правове регулювання», пропонуємо наступне визначення цієї правової категорії: правове регулювання – це вплив норм права та інших актів реалізації права на суспільні відносини, діяльність,

поведінку суб'єктів права, з метою їх впорядкування, юридичного закріплення та охорони. Нормативно-правові акти у будь-якій сфері суспільних відносин можна класифікувати по-різним критеріям. Втім, найбільш розповсюдженою класифікацією нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції є їх розподіл за юридичною силою. З цього приводу, О.Ф. Скакун пише, що юридична сила нормативно-правових актів – це специфічна властивість мати суворо означене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації. Вчена пропонує класифікувати нормативно-правові акти за їх юридичною силою, а саме: 1) Конституція, конституційні закони; 2) ратифіковані Верховною радою України міжнародні договори; 3) кодифіковані та звичайні (поточні закони); 4) постанови Верховної Ради України; 4) укази Президента України; 6) постанови Кабінету Міністрів України; 7) накази міністерств, інших центральних органів виконавчої влади [183, с. 459].

Лідуючу роль серед правових засобів, що забезпечують розвиток суспільних процесів у державі посідає Конституція України [75]. Конституція України є базою, фундаментом усього національного законодавства. Конституційні норми мають вищий ступінь нормативної концентрації та ціннісної орієнтації, ніж суміщена дія конституційних і поточних норм. Конституційні норми не розчиняються в комплексі останніх, а мають визначальне значення в нормативній регламентації суспільних відносин [132]. Центральна роль Конституції серед усієї системи нормативно-правових актів обумовлена тим, що, по-перше, у Конституції отримують юридичне закріплення різні види правових актів, що видаються державними органами. По-друге, Конституція України є системоутворюючим правовим актом, оскільки в ній відображається вертикальна і горизонтальна структури національного законодавства. По-третє, крім регулятивної функції, Основний Закон країни забезпечує

внутрішню єдність норм національної правової системи і ефективні правові зв'язки із міжнародним законодавством [77, с.90].

Роль Конституції України як першоджерела права не зводиться до прямого регулювання адміністративно-правових відносин, оскільки її норми передбачають видання окремих законів (джерел адміністративного права) [176, с. 8]. Відповідно до норм Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [75]. Крім того, Конституція зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19) [75].

Одними із основних міжнародно-правових актів, які визначають заходи реагування поліції на правопорушення є, зокрема: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [73]; Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку ООН [116]; Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН "Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку" [170]; Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» [171].

Конвенцією про захист прав і основоположних свобод [73] визначено право на свободу та особисту недоторканість. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання

будь-якого обов'язку, встановленого законом; законний арешт або затримання особи, здійснене з метою до провадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього. Кожен, кого заарештовано відповідно до цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним [73].

Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку [116] регламентують застосування сили та вогнепальної зброї для службових осіб по забезпеченню та встановлюють наступні положення: а) службові особи проявляють

стриманість у такому застосуванні сили та діють, з урахуванням ступеня тяжкості скоєного правопорушення та тої законної цілі, яка має бути досягнена; b) службові особи зводять до мінімуму можливість заподіяння шкоди нанесення травм та охороняють людське життя; c) службові особи забезпечують надання медичної та іншої допомоги будь-яким пораненим або постраждалим особам у найкоротші строки; d) службові особи забезпечують повідомлення родичів або близьких осіб поранених у якомога найкоротші строки [116]. Службові особи у сфері підтримання правопорядку не застосовують вогнепальну зброю проти людей, за виключенням випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті або серйозного поранення, або з метою попередження вчинення особливо тяжкого злочину, що тягне за собою велику загрозу для життя, з метою арешту особи, що несе загрозу небезпеки, чинить їм опір, або з метою запобігання його втечі та лише у тих випадках, коли більш рішучі заходи недостатні для досягнення таких цілей [116].

Відповідно до положень Кодексу поведінки службовців органів правопорядку [170] службовці органів правопорядку можуть застосовувати силу тільки у разі суворої необхідності і в обсязі, необхідному для виконання їх обов'язків. У цьому положенні підкреслюється, що застосування сили службовцями органів правопорядку має бути винятковим; хоча, мається на увазі, що службовці органів правопорядку можуть бути уповноважені застосовувати силу, за розумної необхідності в конкретних обставинах для запобігання злочину або при виконанні законного затримання чи допомозі в його проведенні щодо порушників або підозрюваних; сила, що виходить за ці межі, не може бути застосована. Національне право обмежує застосування сили службовцями органів правопорядку відповідно до принципу пропорційності [170].

Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 «Про Декларацію про поліцію» [171] (п. 12, 13) встановлює, що при виконанні своїх обов'язків, офіцер поліції зобов'язаний використовувати всю необхідну рішучість для досягнення мети, яка передбачена або дозволена законодавством, але ніколи не повинен використовувати більше сили, ніж це є розумним. Поліцейський має протидіяти фактам порушення закону. У випадку, коли правопорушення може безпосередньо потягти заподіяння непоправної шкоди, поліцейський повинен негайно вжити усіх можливих заходів щодо запобігання такому правопорушенню. Офіцери поліції повинні отримувати зрозумілі та чіткі розпорядження щодо способу та обставин, за яких вони повинні застосовувати зброю [171].

Проаналізувавши зазначені вище міжнародно-правові акти у сфері застосування заходів адміністративно-правового примусу органами Національної поліції, можна резюмувати, що: 1) використання вогнепальної зброї можливе лише у випадку самооборони або захисту інших осіб, яким загрожує смерть або поранення, що може потягти за собою смерть або каліцтво, з метою попередження вчинення особливо тяжкого злочину, або з метою арешту особливо небезпечної особи, яка чинить опір при затриманні, але тільки у тих випадках, коли інші примусові заходи не дають можливості досягти поставлених перед поліцейськими цілей; 3) застосування сили поліцейськими має бути пропорційно ступеню небезпеки від протиправного діяння, що чинить правопорушник.

На рівні законів України правові підстави застосування заходів примусу працівниками органів Національної поліції закріплені у таких нормативно-правових актах, зокрема — це Кодекс України про адміністративні правопорушення [64], «Про Національну поліцію» [159], «Про оперативно-розшукову діяльність» [160], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [139], «Про боротьбу з тероризмом»

[135], «Про автомобільний транспорт» [135], «Про дорожній рух» [140] тощо. Ці нормативно-правові акти регламентують повноваження органів Національної поліції України, зокрема, у сфері застосування адміністративно-правового примусу. Інші нормативно-правові акти у сфері правоохоронної діяльності містять переважно бланкетні диспозиції та для визначення правових підстав застосування адміністративно-правового примусу відсилають до вищезазначених законів, втім переважно до Закону України «Про Національну поліцію» [159]. Отже, правові підстави застосування заходів адміністративного примусу органами Національної поліції України також передбачені нормативно-правовими актами різної юридичної сили.

Основним кодифікованим нормативно-правовим актом у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України є Кодекс України про адміністративні правопорушення [64]. Так, завданням Кодексу про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством (ст. 1) [64]. Статтею 222 Кодексу визначені загальні положення щодо розгляду справ органами Національної поліції справ про адміністративні правопорушення [64].

Положеннями Кодексу про адміністративні правопорушення передбачені такі заходи адміністративно-правового примусу, що застосовуються органами Національної поліції, в порядку, визначеному законом, зокрема: за вчинення адміністративних правопорушень до

неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу: 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; 2) попередження; 3) догана або суворі догани; 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (ст. 24-1); адміністративний арешт - установлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) (ст. 32); складання протоколу про адміністративне правопорушення, який складається уповноваженою на те посадовою особою. Протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення, у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (ст. 254); доставлення правопорушника - з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в поліцію (ст. 259); адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. Адміністративне затримання провадиться: органами внутрішніх справ (Національною поліцією) - при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширюванні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до

невиконання вимог поліцейського, при порушенні призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, порушенні законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України. Адміністративне затримання особи може тривати не менше трьох годин (ст. 261, 262, 263); особистий огляд, огляд речей - може провадитись уповноваженими на те посадовими особами, зокрема, органів Національної поліції (ст. 264); вилучення речей і документів - речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами, зокрема, органів Національної поліції. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за погодженням із Державною судовою адміністрацією України, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують, або повертають володільцеві, або знищують, а при оплатному вилученні речей -

реалізують (ст. 265); тимчасове вилучення посвідчення водія - у разі наявності підстав вважати, що водієм вчинено порушення, за яке відповідно до Кодексу може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами, поліцейський тимчасово вилучає посвідчення водія до набрання законної сили постановою у справі про адміністративне правопорушення, але не більше ніж на три місяці з моменту такого вилучення, і видає тимчасовий дозвіл на право керування транспортними засобами. Про тимчасове вилучення посвідчення водія робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення (ст. 265-1); тимчасове затримання транспортних засобів працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції - у разі наявності підстав вважати, що водієм вчинено порушення в частині порушення правил зупинки, стоянки, що створюють перешкоди дорожньому руху або загрозу безпеці руху, порушення правил зупинки чи стоянки на місцях, що позначені відповідними дорожніми знаками або дорожньою розміткою, на яких дозволено зупинку чи стоянку лише транспортних засобів, якими керують водії з інвалідністю або водії, які перевозять осіб з інвалідністю, транспортних засобів, оснащених електричними двигунами (одним чи декількома працівник уповноваженого підрозділу, що забезпечує безпеку дорожнього руху, тимчасово затримує транспортний засіб шляхом блокування або доставляє його для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку, що дозволяється виключно у випадку, якщо розміщення затриманого транспортного засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху або створює загрозу безпеці руху, або транспортний засіб розміщений на місцях, призначених для зупинки, стоянки, безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують водії з інвалідністю або водії, які перевозять осіб з інвалідністю, призначених для зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, оснащених електричними

двигунами (одним чи декількома), в тому числі за допомогою спеціального автомобіля - евакуатора (ст. 265-2); відсторонення осіб від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції - Особи, які керують транспортними засобами, річковими, морськими або маломірними суднами і щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають відстороненню від керування цими транспортними засобами, річковими, морськими або маломірними суднами та оглядові на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 266); привід - при розгляді справ про адміністративні правопорушення, що передбачені відповідними статтями Кодексу, присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою. У разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом внутрішніх справ (Національною поліцією) піддано приводу (ч. 2 ст. 268) [64].

Варто також підкреслити, що нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі, зокрема поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, у зв'язку з його участю в охороні громадського порядку, передбачено санкції у вигляді накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти

процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [64], що забезпечує реалізацію правоохоронної функції органів Національної поліції.

Центральним нормативно-правовим актом у сфері правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції є Закон України «Про Національну поліцію» [159]. Закон [159] визначає види та перелік поліцейських заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України. Законом встановлено, що поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу [159].

Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені Законом [159]. Варто підкреслити, що Законом чітко визначений перелік спеціальних засобів та порядок їх застосування, які використовує поліція у випадку реалізації адміністративно-примусових заходів, втім положення закону не включають себе норм щодо порядку придбання, видачі, обліку та застосування спеціальних засобів органів Національної поліції та не містять посилання на відповідний нормативно-правовий акт, що врегульовує зазначене питання, зокрема наказ Міністерства внутрішніх справ України Про затвердження Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному провадженні [156].

Ще один нормативно-правовий акт, що регулює питання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної

поліції є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [160]. Так, відповідно до ст. 5 зазначеного Закону [160] оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами, зокрема, органів Національної поліції України, а саме – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції. Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, за наявності передбачених законом підстав, надається право на, зокрема: проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних порушень; накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем тощо. При реалізації зазначених повноважень, зокрема, органи поліції мають право на застосування заходів адміністративно-правового впливу, таких як застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї на підставах і в порядку, встановлених Законом України «Про Національну поліцію» [160].

Положення Закону України від «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [139] поширюються, зокрема, на поліцейських, визначають сутність службової дисципліни в органах Національної поліції України, повноваження поліцейських та їхніх керівників з її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування і оскарження. Службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі і гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання, заохочення та примусу [139].

В контексті аналізу підзаконних нормативно-правових актів щодо регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами

Національної поліції варто дослідити Постанову Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [151] регламентує основні права, завдання повноваження поліції, з метою організації її діяльності та окреслює сферу компетенції Національної поліції у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [96].

Стає зрозумілим, що цей перелік нормативно-правових актів не є вичерпним, оскільки існує значна кількість нормативно-правових актів, зокрема відомчих, які що врегульовують питання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України.

Зважаючи на велику кількість відомчих нормативно-правових актів, вважаємо за доцільне поділити їх на [96]:

1) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України (Постанови Кабінету Міністрів України): «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [151]; «Про затвердження Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2023 року» [142] та інші;

2) акти, які закріплюють порядок утворення та правовий стан органів та підрозділів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із застосуванням поліцейських заходів примусового характеру та організацію їх діяльності: наказ МВС України від 07 липня 2015 року № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС» [153]; наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [152]; наказ МВС України від 01 листопада 2016 року № 1145 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України» [145];

наказ МВС України від 23 травня 2017 року № 440 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України» [146]; наказ МВС України від 06 липня 2017 року № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [161]; наказ МВС України від 28 липня 2017 року № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» [144]; наказ МВС України від 04 грудня 2017 року № 987 «Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення» [154]; наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 577 «Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів» [162]; наказ МВС України від 26 листопада 2018 року № 958 «Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії» [155];

3) спільні відомчі накази центральних органів виконавчої влади: наказ МВС України від 01 лютого 2016 року № 70 «Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю» [147]; наказ МВС України від 29 березня 2016 року № 223 «Про затвердження Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції» [148]; наказ МВС України від 06 липня 2016 року № 619 «Про забезпечення Національної поліції України вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї» [141]; наказ МВС від 10 серпня 2016 року № 773 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і

порядку» [157]; наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [143].

Розглянутий нами перелік нормативно-правових актів, що регулюють застосування заходів адміністративно-правового примусу, не є вичерпним. Варто підкреслити, що не всі з перелічених нормативно-правових актів відповідають сучасному розвитку адміністративного права, деякі їх положення потребують широкого обговорення щодо удосконалення законодавства та реформування [96].

У підсумку слід відзначити, що нормативно-правове регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції здійснюється за допомогою великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на широке нормативне підґрунтя, у зазначеній сфері залишається чимала кількість проблем, про що, перш за все, свідчать статистичні дані щодо оскарження дій поліцейських. З огляду на вказане вище, вбачається доцільним розширити повноваження поліцейських у частині застосування заходів адміністративного примусу, однак при цьому цей процес повинен бути чітко прописаний у відповідному нормативно-правовому акті. Зазначене дозволить не тільки підвищити ефективність заходів адміністративного примусу, а також стане важливим превентивним заходом вчинення адміністративних правопорушень особами [96].

Висновки до Розділу 1

Аргументовано, що до ключових ознак правоохоронних органів необхідно віднести наступні: 1) це державні органи, на які покладено обов'язок виконувати правоохоронну функцію держави; 2) їх основною діяльністю – є правоохоронна, метою якої є охорона права, захист національної безпеки, громадського порядку, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Правоохоронна діяльність реалізується шляхом застосування юридичних заходів впливу, зокрема примусу; 3) спеціальний статус кожного правоохоронного органу визначено спеціальним законодавством; 4) законом встановлені вимоги для осіб, що претендують на зайняття посад у правоохоронних органах; 5) наділені спеціальною компетенцією та повноваженнями; 6) мають встановлені законом пільги та зовнішні атрибути (формений одяг, зброя тощо).

Підкреслено, що до основних завдань правоохоронних органів України належать: захист національної безпеки, національного суверенітету та державного кордону; дотримання законності; забезпечення правопорядку; здійснення правоохоронної діяльності; захист прав, свобод та інтересів людини, громадянина, суспільства та держави; реалізація правоохоронної функції та інших функцій держави, передбачених національним законодавством.

Правоохоронні органи запропоновано розглядіти як спеціально-уповноважені державні інституції, які відповідно до норм чинного законодавства покликані здійснювати правоохоронну діяльність, спрямовану на гарантування законності в державі, запобігання та протидію злочинності, захист прав, свобод та інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань.

Узагальнено, що функції Національної поліції України слід поділити на: 1) адміністративні; 2) превентивні; 3) забезпечувальні; 4) оперативно-розшукові; 5) протидія злочинності; 6) охоронні.

Встановлено, що на сьогоднішній день в Україні сформовано досить дієву систему правоохоронних органів, кожен із яких виконує власні, специфічні функції у правоохоронному секторі держави. Разом із тим, проведений аналіз дає змогу констатувати, що ключове місце в системі відповідних інституцій належить Національній поліції України. Зазначене обумовлено: по-перше, широким спектром завдань та функцій, які вирішуються вказаним органом державної влади; по-друге, специфічною компетенцією поліції; по-третє, особливим правовим статусом, яким володіють працівники поліції під час виконання посадових обов'язків; по-четверте, задля виконання покладених на поліцію функцій, її посадовими особами реалізується ряд спеціальних заходів, серед яких важливе місце належить адміністративному примусу.

З'ясовано, що адміністративний примус є правовим засобом захисту суспільства, людини та держави від будь-яких протиправних посягань на їх права, свободи та інтереси. Адміністративний примус застосовується виключно у визначеному законом порядку, та уповноваженими на це суб'єктами, зокрема органами поліції. Слід також зазначити, що адміністративний примус виконує охоронну, превентивну та відновлюючу функції.

Доведено, що під «адміністративно-правовим примусом поліції» найбільш доцільно розуміти здійснюваний за допомогою визначених нормами чинного законодавства інструментів, засобів та заходів вплив на поведінку та свідомість людини з метою припинення адміністративних правопорушень, а також попередження їх виникнення у подальшому. Специфіка заходів адміністративного примусу полягає у тому, що він

застосовується незалежно від волі правопорушника. Тож, зовнішніми формами прояву адміністративного примусу виступають його заходи.

Констатовано, що превентивні заходи, що реалізуються органами Національної поліції характеризується наступними особливостями: носять профілактичний характер, тобто вони застосовуються поліцією з метою попередження та запобігання правопорушенням; мають інформативний характер – суб'єкт, який їх реалізує, здійснює інформаційний вплив на свідомість особи, з метою попередження правопорушень або інших негативних наслідків; носять виховний характер – використовується як засіб впливу у формі бесіди на свідомість та поведінку підвладних суб'єктів; характеризуються застосуванням правового впливу на поведінку та свідомість підвладних суб'єктів; спрямовані на забезпечення громадської безпеки. З урахуванням наведеного вище, під превентивними заходами, що реалізуються органами Національної поліції доцільно розуміти передбачені законом дії поліції, що застосовуються з метою запобігання та попередження вчинення правопорушень, забезпечення громадської безпеки та публічного порядку, або інших негативних наслідків.

Визначено, що основними ознаками, які характеризують заходи адміністративного припинення є: 1) мають примусовий характер; 2) спрямовані на припинення вчинюваного правопорушення; 3) для них характерним є невідкладний, екстрений характер застосування; 4) створюють умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

З'ясовано, що під заходами адміністративного припинення доцільно розуміти примусові дії органів Національної поліції, чітко регламентовані законом, що направлені на примусове припинення діянь, які мають ознаки адміністративних або кримінальних правопорушень, що несуть загрозу правам, свободам та інтересам людини та громадянина,

громадській безпеці та суспільним інтересам та спрямовані на відвернення негативних наслідків вчинюваного правопорушення і створюють умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності.

Наголошено, що адміністративно-примусові поліцейські заходи посідають основне місце в адміністративній діяльності поліції, оскільки вони забезпечують: безперешкодне проведення профілактичних заходів щодо попередження вчинення правопорушень; охорону прав, свобод та інтересів людини і громадянами, громадського порядку та суспільної безпеки; припинення вчинюваних правопорушень; збирання доказів; встановлення особи правопорушника та його затримання; притягнення винних осіб до відповідальності; тощо. З огляду не зазначене справедливим буде говорити про те, що чим ефективнішими будуть заходи адміністративного примусу, які застосовуються органами Національної поліції України, тим якісніше буде протидія злочинності та більш дієвим процес попередження правопорушень.

Відзначено, що нормативно-правове регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції здійснюється за допомогою великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на широке нормативне підґрунтя, у зазначеній сфері залишається чимала кількість проблем, про що, перш за все, свідчать статистичні дані щодо оскарження дій поліцейських. З огляду на вказане вище, вбачається доцільним розширити повноваження поліцейських у частині застосування заходів адміністративного примусу, однак при цьому цей процес повинен бути чітко прописаний у відповідному нормативно-правовому акті. Зазначене дозволить не тільки підвищити ефективність заходів адміністративного примусу, а також стане важливим превентивним заходом вчинення адміністративних правопорушень особами.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції.

Реалізація правових норм щодо застосування адміністративно-правового примусу органами поліції є однією із обов'язкових стадій функціонування механізму правового регулювання у цій сфері [194, с. 31]. У сучасній теорії адміністративного права використання поняття «механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції» має вагоме теоретичне та практичне значення. За допомогою цього правового явища віддзеркалюються всі недоліки правового регулювання застосування примусу органами Національної поліції, виявляються проблеми реалізації відповідних правових норм, розробляються ефективні шляхи удосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. Механізм правового регулювання, як загальнотеоретична правова категорія відображає внутрішню динаміку, функціонування правової форми загалом. Серед низки категорій функціонального ряду досліджувана правова категорія є базовою. Саме тому висвітлення галузевої проблематики щодо механізму правового застосування адміністративно-правового примусу органами поліції доцільно розпочати з узагальненої характеристики понять «механізм» та «механізм правового регулювання».

Термін «механізм» (від грецьк.) «знаряддя», «пристрій» [187, с. 355]. У тлумачній словниковій літературі термін «механізм» розглядається у таких значеннях: 1. Пристрій, що передає рух або перетворює рух; 2. Внутрішня будова, система чого-небудь; 3. Сукупність

станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [10].

Якщо раніше поняття «механізм» застосовувалося переважно у технічній сфері, то з часом цей термін став розповсюджуватися на інші сфери суспільного життя та використовуватися, зокрема, у правознавстві. З точки зору С.В. Рудницького категорія «механізм» використовується, зокрема, у правових науках для опису взаємодії явних і неявних принципів права, вирішення колізій правових актів, дії принципів земельного права, забезпечення прав і свобод особи, реалізації права громадян на участь у здійсненні державної влади. Вчений зазначає, що у зв'язку зі складністю й ієрархічністю, механізми мають системний характер, але, у свою чергу, можуть бути складовими іншої системи. В механізмах існує головний елемент, вони характеризуються дискретністю дій, які розпадаються на етапи, при чому кожен етап дії механізму обумовлює наступний, вмикаючи одну з наступних можливих складових механізму [175].

Отже, враховуючи вищезазначене, під «механізмом» пропонуємо розглядати систему, яка складається із окремих елементів, що перебувають у взаємодії. В загальній теорії права існують різні наукові підходи щодо дефініції поняття «механізм правового регулювання». На думку О.Ф. Скакун механізм правового регулювання – це взята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим») [182, с. 498].

Тобто призначення механізму правового регулювання полягає у нормативному регулюванні окремих груп суспільних відносин. Правові норми, що містять у собі правила поведінки є підставою такого

регулювання. Для прихильників іншого підходу О.І. Осауленка [115, с. 264] та ін. механізм правового регулювання складається з полярних елементів процесу переходу нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, а саме: закріплених у нормативному порядку способів впливу (дозволів і заборон) та способів реалізації, що проявляються у фактичній поведінці людей (діяльності чи бездіяльності). О.М. Куракін в свою чергу зазначає, що будь-які цілі механізму правового регулювання вимагають застосування, серед іншого, й правових засобів, що забезпечують динаміку право регулятивного процесу. У цьому контексті механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, що покликані моделювати поведінку осіб, за допомогою суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Досягнення цих цілей здійснюється шляхом юридичного впливу на суспільні відносини, перетворюючи їх на правові за допомогою певних, різних за своєю природою та функціональним призначенням засобів [80, с. 47].

Деякі вчені-адміністративісти вивчаючи механізм правового регулювання діяльності правоохоронних органів надавали визначення дефініції цього поняття. Так, зокрема, А.П. Головін під механізмом адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки запропонував розуміти цілісну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне впорядкування організації та функціонування її підрозділів й об'єктів управління, вплив на суспільні відносини й сфері охорони правопорядку з метою виконання суб'єктами встановлених обов'язків, забезпечення громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян в умовах спеціальних адміністративних режимів. До елементів зазначеного механізму правового регулювання вчений відніс: норми адміністративного законодавства, зокрема відомчі нормативні акти; адміністративно-правові відносини управлінського та

правоохоронного характеру; практичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовні акти [32, с. 10-11].

Зважаючи на точку зору І.М. Шопіної, яка підкреслюючи гуманістичну переорієнтацію предмета адміністративного права, зазначає, що на сьогодні основним завданням застосування адміністративно-правового механізму регулювання суспільних відносин є охорона і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а не установка для будь-яких пріоритетів для публічних інтересів [213, с. 66].

Враховуючи наведені наукові погляди, можна дійти до висновку, що під механізмом правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України доцільно розуміти визначену нормами чинного законодавства взаємоузгоджену та доповнюючу одне одного системну сукупність елементів, які спрямовані на забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі реалізації відповідних заходів. За допомогою механізму правового регулювання упорядковуються суспільні відносини та явища правової дійсності, забезпечується їх взаємодія та єдність функціонування, відбувається юридичний вплив на суспільні відносини та суб'єктів права за допомогою правових приписів.

У цілому питанню визначення механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції у юридичній літературі приділено зовсім мало уваги. У системі застосування адміністративно-правового примусу органів поліції, як в кожній правовій системі, механізм правового регулювання визначається нормами права, які містяться у нормативно-правових актах (законах та підзаконних нормативно-правових актах), переважно адміністративно-галузевого характеру. Основним таким нормативно-правовим актом є

Закон України «Про Національну поліцію» [159], який формує основні поняття адміністративного примусу, його видів та підстав застосування.

Акти реалізації норм права у такому випадку – це процес втілення в життя приписів правових норм через поведінку суб'єктів адміністративного права [45, с. 31]. Органи Національної поліції за допомогою адміністративно-правових норм, зокрема примусового характеру, здійснюють відповідний правовий вплив на суспільні відносини, а тому завдяки механізму правового регулювання застосування адміністративного примусу здійснюється правове впорядкування відносин, що виникають у сфері адміністративного права та, зокрема, правоохоронної діяльності.

Зважаючи загальнотеоретичні підходи до визначення та характеристик механізму правового регулювання, можна резюмувати, що головною метою механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу поліції є реалізація цим правоохоронним органом адміністративно-правової норми, яка має примусовий характер.

Можливо також зробити висновки щодо результатів використання механізму правового регулювання адміністративно-правового примусу органами поліції:

- 1) збезпечення захисту суспільних відносин від будь-яких незаконних втручань;
- 2) забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів всіх суб'єктів права.

Деякі вчені виділяють окремі складові елементи механізму правового регулювання. Будь-яка система, як правило, складається з взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів. Такий підхід дозволить в рамках цього дослідження визначити окремі елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу

органами поліції і визначити їхню основну функціональну роль. Кожен з цих елементів виконує свої регулятивні функції, служачи інструментом правового регулювання. У контексті категорії «механізм правового регулювання» тут елемент розглядається як певний об'єкт, який має ряд важливих властивостей і реалізує певний закон функціонування в системі. При цьому внутрішня структура цього елемента не розглядається детально. Отже, кожен елемент виступає частиною системи механізму правового регулювання. До елементів, як складових системи механізму правового регулювання науковці-теоретики відносять такі: 1) юридичні норми; 2) правові відносини; 3) акти реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; 4) акти застосування права; 5) акти офіційного тлумачення права; 6) нормативно-правові акти; 7) юридичні факти; 8) законність; 9) правосвідомість; 10) правові способи (дозволи, зобов'язання, заборони); 11) правові форми (використання, виконання, дотримання, застосування); 12) правова культура; 13) правомірна поведінка; 14) протиправна поведінка; 15) юридична відповідальність; 16) суб'єкти правового регулювання; 17) інші правові засоби. Не складно бачити, що у такому переліку – різнопланові елементи: формалізовані правові явища (нормативно-правові акти, суб'єкти правового регулювання), діяння (поведінка), ціннісні психологічні категорії (правосвідомість, правова культура) тощо. Без сумніву, всі вони так чи інакше прямо чи опосередковано пов'язані з правовим регулюванням. Саме тому їх і намагаються включити до механізму правового регулювання. Але з цього переліку необхідно виокремити саме ті, які у сукупності утворюють систему, яку ми називаємо «механізм правового регулювання» [122, с. 37].

Отже, П.М. Рабінович. поділяє елементи механізму правового регулювання на [168, с. 168-169]:

а) обов'язкові на відповідних стадіях регулювання: 1) норми права (моделюють, регламентують суспільні відносини); 2) нормативно-правові акти («організують» зміст правових норм, виражають їх зовні, забезпечують набуття ними чинності); 3) юридичні факти (породжують, змінюють або припиняють суб'єктивні юридичні права і обов'язки персоніфікованих суб'єктів); 4) правовідносини (конкретизують взаємні юридичні права та обов'язки персоніфікованих суб'єктів); 5) акти тлумачення (з'ясування) змісту правових норм; 6) акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків;

б) обов'язкові протягом усього регулювання: 1) правосвідомість (ідеологічно, духовно забезпечує процес правового регулювання); 2) законність (гарантує реальність здійснення регулятивного процесу);

в) факультативні: 1) інтерпретаційно-правові акти (забезпечують однакове розуміння змісту правових норм); 2) акти застосування правових норм (забезпечують владну організацію правовідносин між суб'єктами правореалізації) [168, с. 168-169]. Тож, вчений пропонує широкий підхід до елементної будови механізму правового регулювання.

Так, Ю.З. Біла-Тюріна розглядає структуру механізму адміністративно-правового регулювання послуг, що надаються Національною поліцією, шляхом виокремлення необхідних і достатніх елементів: 1) адміністративно-правові норми та адміністративне законодавство; 2) адміністративно-правові відносини; 3) правова свідомість; 4) правова поведінка; 5) юридична відповідальність [19, с. 5].

Незважаючи на різнобій у поглядах теоретиків на зміст механізму правового регулювання, більшість вчених до його основних конструктивних елементів все ж таки відносить норми права, правовідносини та акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. У самому загальному вигляді ці зв'язки можна викласти так. Правовідносини пов'язані з нормою права через диспозицією норми, яка

визначає зміст правовідносин, та через санкцію норми, що захищає правовідносини та гарантує функціонування правовідносин. Акт реалізації права є наслідком нормального функціонування правовідносин, переходу їх змісту у реальну поведінку суб'єктів. Акт застосування виходить з умов функціонування правовідносин та включається у роботу системи за умов не реалізованості змісту правовідносин. При цьому весь механізм правового регулювання працює як єдине ціле і фактично виконує функцію регулятора суспільних відносин. Він саме регулює суспільні відносини, вводить поведінку суб'єктів суспільних відносин до правових рамок, не тільки нормує відносини, що властиво правовій нормі, а й втілює ці правові норми у поведінку учасників відносин. Відтак можна стверджувати, що механізм правового регулювання у такому складі виконує функцію регулятора суспільних відносин, якщо під таким регулюванням розуміти не лише вироблення загальнообов'язкових правил поведінку, а й реалізацію цих правил у поведінці суб'єктів, фактичне «життя» правових норм, реальну впорядкованість суспільних відносин правом [122, с. 39].

Аналізуючи наведені загальнотеоретичні підходи щодо елементів, як складових механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції, ми пропонуємо визначити наступні:

- 1) адміністративно-правові норми;
- 2) правовідносини, що виникають у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції;
- 3) акти правозастосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України;
- 4) інтереси та гарантування прав суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами НПУ;

5) акти тлумачення (інтерпретаційні акти) адміністративно-правового примусу [90].

В контексті цього дослідження аналізу норм адміністративного права, що становлять нормативно-правове регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції, що об'єктивно виражені в законах та інших нормативно-правових актах, приділено увагу в попередньому підрозділі нашого дисертації. Тому, вважаємо за доцільне наразі зупинитися на дослідженні та тлумаченні інших елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції [87].

Отже, одним з елементів механізму правового регулювання досліджуваної сфери є правовідносини, що виникають у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. Один з класичних підходів до визначення дефініції «правові відносини» полягає в наступному і розглядає цю загальнотеоретичну правову категорію, як свідомі вольові суспільні відносини, що виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких пов'язані закріпленими в нормах права взаємними правами та обов'язками, реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу [196, с.194; 91].

У науковців-адміністративістів відсутнє єдине розуміння поняття адміністративно-правових відносин. Так, І.П. Голосніченко зазначає, що адміністративно-правові відносини є системою прав та обов'язків органів державної виконавчої влади, посадових осіб і службовців, громадян та інших суб'єктів [33, с. 9; 200]. Тож, характерними ознаками правових відносин є: 1) суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами; 2) одна сторона або обидві сторони наділені правами та обов'язками у сфері державного управління; 3) однією із сторін завжди є державний орган; 4) мають субординаційний характер; 5) виражають

публічно-правовий інтерес; 6) органи держави наділені державно-владними повноваженнями; 7) можуть виникнути за ініціативи сторони, що має компетенцію; 8) порушення стороною своїх обов'язків тягне за собою юридичну відповідальність, що здійснюється державними органами; 9) можливість застосування державного примусу; 10) особлива процедура вирішення спорів між сторонами [200, с.65].

Органи Національної поліції та їх посадові особи, як суб'єкт адміністративних правовідносин, що вступає у взаємодію з правопорушником, наділений владними повноваженнями та має правові підстави, у випадках визначених законом, застосувати заходи адміністративного примусу, за допомогою яких впливає на суспільні правовідносини з метою забезпечення суспільної безпеки, громадського правопорядку, охорони прав, свобод та інтересів усіх суб'єктів права.

Особливе місце серед елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції займають акти правозастосування. У механізмі правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції втілюється, зокрема у правозастосовній діяльності [90].

Правозастосовні акти мають низку ознак, що виокремлюють їх з-поміж інших правових актів, але особливо слід підкреслити дві основні риси: державно-владний характер, що споріднює правозастосовний акт з іншими правовими актами, які виходять від державних органів або інших уповноважених суб'єктів і спрямовані на регулювання суспільних відносин; характер веління, яке індивідуалізує загальне правило поведінки (норму права) і містить заснований на ньому індивідуальний припис стосовно конкретного життєвого випадку, який викликає виникнення, зміну чи припинення правовідносин для конкретного суб'єкта права [119].

Під актами реалізації (застосування) В.В. Пашутін пропонує розуміти не документи з відповідною структурою, а переведені у правомірну поведінку загальний припис правової норми або індивідуальний припис, що впливає із загального припису правової норми [122, с. 40]. Серед інших ознак слід назвати: законність правозастосовного акта, тобто прийняття його компетентним суб'єктом, у відповідності із законом, при додержанні правил, що регламентують порядок, строки його видання і форму; приймається компетентним суб'єктом; володіє юридичною силою; обов'язковість його для всіх суб'єктів права, кому він адресований; документальна форма акта, яка дозволяє точно зафіксувати зміст волі суб'єкта правозастосування і винесеного ним рішення, а також забезпечити можливість наступної перевірки цього рішення з точки зору його законності, обґрунтованості й таке інше [119].

За допомогою правозастосовної діяльності здійснюється два завдання: 1) організація виконання приписів норм права; 2) забезпечення реакції з боку державних органів за порушення або неналежне виконання норм права [198, с. 17]. Правозастосовний акт – це рішення, переважно документально оформлене, прийняте компетентним суб'єктом на основі правових норм, спрямоване на регулювання індивідуальних відносин шляхом виникнення, зміни чи припинення відповідних правовідносин [119].

Оформлення правового акту, в тому числі і акту правозастосування, пов'язується з прийняттям рішення відносно розподілу його складових компонентів та визначення їхніх зв'язків. Правозастосовні акти поліції можуть набувати як форму документа, зокрема, протокол про адміністративне правопорушення, протокол про адміністративне затримання тощо, так і форму дії (накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження).

Ще одним елементом механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції є інтереси та гарантування прав суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України. Реалізація інтересів та прав суб'єктів адміністративних правовідносин за допомогою механізму правового регулювання можлива лише за участі суб'єктів, наділених відповідними державно-владними повноваженнями. Особа не може самостійно наділити себе правами і обов'язками для того, щоб стати суб'єктом адміністративного права, - таким він може бути визнаний тільки відповідними нормами права за допомогою визначення відповідних прав і обов'язків. Так, В.К. Колпаков зазначає, що крім інших особливостей, «претендент» набуває статусу суб'єкта адміністративного права тільки в тому випадку, якщо держава, використовуючи адміністративно-правові норми, робить його носієм (власником) прав і обов'язків, які реалізуються останнім у сфері державного управління [68, с. 167].

Суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції є, відповідно, органи Національної поліції України, з однієї сторони, та правопорушник – з іншої.

Останнім, запропонованим нами елементом механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції є акти тлумачення (інтерпретаційні акти) адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України. Внаслідок діяльності по тлумаченню норм права може з'явитися офіційний акт тлумачення норми права (інтерпретаційний акт), який відіграє значну роль у процесі правоохоронної діяльності. Цей акт має особливу правову природу, діє в єдності з нормами права і тому не має самостійного значення. Акт тлумачення норми права (інтерпретаційний акт) - це акт-

документ, що містить офіційне, формально-обов'язкове роз'яснення змісту норм права. Акти тлумачення норм права є характерними виключно для офіційного тлумачення норм права, оскільки в процесі неофіційного тлумачення такі акти, як правило, не видаються. У випадку, коли офіційне тлумачення норм права є нормативним, воно завжди знаходить свій зовнішній вираз в самостійному спеціальному документі - акті тлумачення норм права [197].

Акти тлумачення норм права в механізмі правового регулювання не є обов'язковим елементом саме у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції, тобто має другорядний, факультативний характер. Так, у разі виникнення необхідності інтерпретації окремої норми права, то поліцейський має змогу звернутися за офіційним тлумаченням задля уникнення порушень при застосуванні адміністративно-правового примусу.

Складові елементи механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції здебільшого співпадають із загальними напрямками регулювання адміністративного права. Втім, в контексті проведеного дослідження ми можемо говорити про окремі особливості, які вирізняють механізм правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції від інших напрямів дії правових норм:

- по-перше, досліджуваний механізм правового регулювання чітко визначений нормами адміністративного права і забороняє свавільні дії Національної поліції при застосуванні адміністративно-правового примусу до суб'єктів права;

- по-друге, в цьому механізмі правового регулювання є чітко визначений перелік актів застосування та актів реалізації. Правозастосовні акти мають основні риси, які відмежовують їх від інших правових актів: державно-владний характер; характер веління;

- по-третє, система механізму правового регулювання складається з основних та факультативних елементів [90].

2.2. Підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими.

За певних обставин поліцейський має бути готовий до безпосереднього професійного втручання у будь-яку ситуацію, що виникає як під час виконання ним службових обов'язків, так і поза ними. Особливо це стосується патрульних поліцейських, які першими реагують на повідомлення про правопорушення, а також враховуючи їхнє цілодобове несення служби. Далеко не всі правопорушення їм вдається зупинити без застосування адміністративно-примусових заходів. Тому під час виконання обов'язків з охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічної безпеці і порядку або припинення їх порушення працівники поліції застосовують у межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу. Для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічної безпеки у межах своєї компетенції поліцейські застосовують такі заходи примусу, зокрема: фізичний вплив, спеціальні засоби, вогнепальну зброю тощо [203, с.34]. При застосуванні адміністративно-правового примусу поліцейські мають керуватися принципами застосування сили. «Принципи застосування сили – це стандарти, що дають змогу співробітникам правоохоронних органів і представникам населення визначати допустимий рівень застосування сили до підозрюваних у порушенні правопорядку залежно від конкретних обставин» [174, с. 224].

Забезпечуючи громадський порядок та публічну безпеку, поліцейський зобов'язаний дотримуватися вимог закону і порядку в

суспільстві, захищати основні права і свобод людини та громадянина, попереджувати вчинення правопорушень та здійснювати боротьбу зі злочинністю, а також надавати допомогу та послуги населенню, отже, повинен керуватися принципом верховенства права. Цей принцип означає, що свобода людини має забезпечуватися таким правовим порядком, коли ніхто не змушує робити те, що не передбачено законом, а людина, її права і свободи визнаються найвищою цінністю. Принцип верховенства права означає також, що не держава утворює право, а право є основою життєдіяльності та існування держави в особі її органів, інших організацій та посадових осіб [105, с. 27].

Проблема застосування адміністративно-правового примусу органами поліції безпосередньо пов'язана зі встановленням у законі об'єму і меж застосування заходів правового впливу, а відтак і зміцненням законності, забезпеченням прав і свобод громадян [13, с. 51].

Доцільність наукового аналізу підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими має велике значення для загально правових досліджень та для правозастосовної практики, адже використання примусових заходів можливе лише у випадках, визначених законом. На наш погляд, перш ніж безпосередньо перейти до дослідження підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, доцільно розглянути значення поняття «підстава».

Якщо досліджувати етимологію поняття «підстава», то можна побачити такі підходи у тлумачній словниковій літературі до визначення дефініції цього поняття: 1) те, на чому базується, ґрунтується що-небудь; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь [125]; сутність чого-небудь, зміст, мета, основне призначення чого-небудь; поклик [186]. Якщо аналізувати термін «підстава», враховуючи предмет даного дослідження, то з нашої точки зору, під підставою слід розуміти – основні мотиви, причини, обставини, що

обумовлюють певні дії. В контексті цього дослідження поняття «підстави» об'єднує у собі окремі явища об'єктивної дійсності, такі як подія, діяння, бездіяльність, вчинок, проступок та інші процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку.

Отже, враховуючи вищезазначене, під підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими слід розуміти як подію, діяння, бездіяльність, правопорушення, проступок та інші процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру.

На думку Т.О. Коломоєць, залежно від підстав застосування, слід виділити дві підсистеми однорідних заходів: заходи, пов'язані з протиправними діяннями, і заходи, застосування яких не пов'язане з протиправними діяннями (запобіжні заходи). Далі, обравши критерієм безпосередньо мету застосування, заходи, пов'язані з протиправними діяннями, поділяє на адміністративні стягнення та заходи адміністративного припинення, а примусові заходи, не пов'язані з протиправними діяннями, - на такі, що пов'язані з надзвичайними ситуаціями та запобіжні заходи. І нарешті, заходи адміністративного припинення, вчена пропонує класифікувати залежно від характеру дії: на відновлювальні, забезпечувальні і заходи припинення [67, с. 20]. Такий підхід допомагає систематизувати правові підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. Варто наголосити на тому, що такі «підстави» мають обов'язково існувати у кожному конкретному випадку, адже безпідставне застосування заходів адміністративно-правового впливу з боку поліцейських неприпустимо. А отже, кожного разу при застосуванні адміністративно-правового примусу

поліцейським у нього має бути для цього підстави: фактичні (юридичні факти) та правові (юридичні).

Отже, розглянемо основні характеристики поняття «фактичні підстави» (юридичні факти). Підставою застосування примусових правових засобів є певні юридичні факти, тобто життєві обставини, з якими норми права пов'язують необхідність або можливість здійснення правового впливу на учасників правовідносин. Підставами застосування примусу можуть бути як дії, так і події. При цьому дії можуть бути як протиправними, так і правомірними. А отже, в ситуації виникнення права на застосування примусових заходів не пов'язується ані з виною, ані з протиправністю поведінки особи, у відношенні якої здійснюється адміністративно-правовий вплив органами поліції [36].

Щодо правової (юридичної підстав), то така підстави відокремлюється і іменується правовою, тому, що зазначені вчинки, події та явища як правило безпосередньо передбачені та визначені у нормах права як одні з підстав обставин, що розглядаються [16, с. 153]. Тобто правовою підставою виступає певна небезпека для охоронюваних законом інтересів, яка визнана такою певним нормативно-правовим актом, зокрема Законом України «Про Національну поліцію» [159].

Якщо проаналізувати підзаконні нормативно-правові акти регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції, то можна дійти висновку, що вони не визначають підстави, а встановлюють порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. Так, зокрема, відповідно до положень Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також

колишніми працівниками міліції [148]. Загалом, підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими численні та залежать від виду примусових заходів, що реалізуються органами поліції. Втім, за будь-яких обставин реалізація застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції повинно здійснюватися на правомірних засадах, в межах нормативно-правових актів, маючи ефективний спосіб реалізації. Міра та рівень заподіяної школи внаслідок застосування заходів примусу правоохоронними органами відносним, оскільки визначається не тільки юридичними чинниками, але і обстановкою, в якій опинився суб'єкт застосування заходів примусу у момент діяння, яке завдає шкоди. Це означає, що шкода, яка відповідає правовій підставі, буде правомірною лише за умови, якщо вона відповідатиме і тій обстановці, в якій була заподіяна [16, с.189].

Резюмуючи, зазначимо, що за наявності підстав застосування адміністративно-правового примусу, поліцейські повинні: при застосуванні заходів адміністративно-правового примусу віддавати перевагу ненасильницьким засобам; застосовувати зброю у лише у випадку крайньої необхідності, обумовленої небезпекою для його життя і здоров'я, або життя і здоров'я інших фізичних осіб; застосовувати зброю виключно з метою самозахисту, або захисту інших осіб. На жаль, норми законодавчих актів, зокрема положення Закону України «Про Національну поліцію» [159] окремо не визначають підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, така прогалина у праві призводить до правової невизначеності у досліджуваній сфері, а тому цей недолік потребує негайного усунення, шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» [159].

Працівник поліції, застосовуючи поліцейські заходи примусового характеру, має добре знати свою справу, вміти застосовувати силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю лише у встановлених

законодавством випадках, оскільки неправомірне застосування може розглядатися як перевищення або зловживання владою. Дисциплінованість, законність, психологічна стійкість, наявність потужних теоретичних знань, практичних умінь та стійких навичок – це той неповний перелік якостей, якими повинен володіти кожен працівник поліції для успішного виконання покладених завдань [118, с.16].

Закон визначає всього три форми застосування заходів адміністративно-правового примусу: фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї (ст. 42) [159]. Перелік заходів примусу до яких може/повинен вдаватися поліцейський визначений у ч.1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» є вичерпним, так, при цьому застосування одного із заходів примусу унеможлиблює застосування інших заходів примусу одночасно.

На відміну від заходів превенції, заходи примусу застосовуються поліцейськими лише у виключних випадках, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння, які іншим шляхом неможливо припинити. У теорії адміністративного права такі заходи класифікуються як заходи припинення спеціального характеру, коли заходи загального характеру не дали результату або в певній ситуації є просто не доречними. Тому під час аналізу заходів примусу варто з'ясувати співвідношення міри обмеження прав людини з крайньою необхідністю застосування саме таких заходів. Крім цього, потрібно розглянути аспект захисту прав і свобод людини в особі не тільки самого правопорушника, до якого застосовується примус, а й поліцейського і третіх осіб, що можуть стати або є жертвою протиправної поведінки. Із цього випливає питання обсягу поліцейського розсуду під час застосування засобів поліцейського примусу, адже, з одного боку, підстави застосування таких засобів повинні бути максимально конкретизовані, бо йдеться про значне обмеження основоположних прав і свобод людини, а з іншого – повинен

бути певний простір для розсуду поліцейського: закон не може передбачити всі комбінації та варіанти розвитку подій, коли поліцейський повинен прямо протидіяти правопорушенням і захищати не тільки себе, а й інших осіб, яким загрожує небезпека [193, с. 275].

Загалом, обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також в залежності від ситуації яка складається. В залежності від розвитку ситуації поліцейський може [106, с. 208]:

- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів; припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до застосування фізичної сили;
- здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши використання вогнепальної зброї перейти до активного застосування вогнепальної зброї;

- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили; припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;

- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили;

- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї [106, с. 208].

Тож, вважаємо за доцільне дослідити кожен примусовий захід та порядок його застосування окремо. Фізичну силу як захід примусу Закон [159] визначає так: поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом [159].

Сформульована цією нормою підстава застосування поліцейським фізичної сили до правопорушника, а саме: «якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом» – дає зрозуміти, що законодавець посилається на класифікацію поліцейських заходів визначену теорією адміністративного права, адже «інші заходи» в контексті цієї норми передбачаються як менш жорсткі альтернативи, що передують застосуванню фізичної сили, а саме законна вимога поліцейського припинити протиправну поведінку, що класифікується в теорії як загальний захід припинення, за яким слідує (за логікою законодавця) попередження про застосування передбачених законом заходів примусу, звісно, якщо дають змогу обставини [193, с. 275].

За аналогічним принципом застосовуються спеціальні засоби. Поліцейський відштовхується від підстав застосування фізичної сили, але при цьому враховує, як вище зазначено, вид правопорушення, обставини, що склалися, і самі параметри особи правопорушника. Це дає змогу визначити представнику правоохоронних органів межу між застосування фізичної сили та спеціальних засобів (пластикових кийків, електрошокерів, газових балончиків тощо), тобто врахувати ефективність і доцільність того чи іншого заходу, спираючись на обставини, що склалися [193, с. 275].

Найбільш суворим адміністративно-правовим заходом є застосування вогнепальної зброї, що реалізується поліцейськими у випадках порушення суспільної безпеки та правопорядку в порядку, визначеному законом. Вогнепальна зброя – це різновид стрілецької ствольної зброї калібром до 20 мм, що призначена для ураження цілі металевим снарядом, який викидається зі ствола порохом зарядом або його заміником, має достатню вражаючу дію для заподіяння значних тілесних ушкоджень [26, с. 122–123].

Основною метою під час застосування працівниками правоохоронних органів вогнепальної зброї є припинення небезпечних протиправних дій особи, її затримання та притягнення до відповідальності. Можна вважати, що цей адміністративно-правовий примусовий захід містить прямі елементи втручання у протиправні дії правопорушника з метою їх припинення. З урахуванням ситуації та елементів небезпеки, які наявні під час затримання правопорушника, доцільно застосовувати психологічний вплив на особу, заздалегідь попередивши її про застосування вогнепальної зброї, що в окремих випадках сприяє припиненню протиправних дій [117, с. 495].

У статті 46 Закону України “Про Національну поліцію” [159] закріплено положення про виняткові випадки застосування вогнепальної

зброї як з попередженням про її застосування, так і без попередження. Тобто, законодавець встановив умови і межі застосування вогнепальної зброї, не врегулювавши при цьому порядок її застосування. Загальне визначення порядку застосування вогнепальної зброї можна розуміти як певну послідовність, злагодження чи узгодження [29, с. 527], юридично значущих дій працівника правоохоронних органів у разі виникнення обставин, за яких закон передбачає можливість застосування вогнепальної зброї. Послідовність дій особи, яка затримує правопорушника із застосуванням вогнепальної зброї умовно можна поділити на періоди, що можуть бути різними за тривалістю у часі: – перший період – дії працівника правоохоронного органу безпосередньо перед застосуванням вогнепальної зброї [117, с. 495].

В.А. Коробкін, А.А. Святенко, вивчаючи питання застосування вогнепальної зброї без попередження, звертають увагу на те, що працівник правоохоронних органів має підстави привести її у готовність під час перевірки документів у підозрілих людей. Це буде для них попередженням про можливість застосування вогнепальної зброї [178, с. 70].

Так, положення статті 46 Закону України “Про Національну поліцію” [159] передбачає для працівника поліції можливість привести у готовність вогнепальну зброю та попередити особу про її застосування, що відбувається у кілька етапів:

1) попередження можна здійснити з доведенням до відома особи (якщо така можливість існує) про те, що перед нею знаходиться працівник правоохоронного органу (демонстрація службового посвідчення);

2) застосування вогнепальної зброї як з попередженням, так і без попередження в разі затримання правопорушника потребує від особи, яка проводить затримання оцінки обставин, у яких відбувається затримання

(місце, час, навколишнє середовище та інше), визначення умов правомірності застосування вогнепальної зброї (рівень суспільної небезпеки у протиправних діях правопорушника, можливі шкідливі наслідки та інше);

3) це дії особи, яка провела затримання правопорушника після застосування вогнепальної зброї. До них слід зарахувати: 1) усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення правопорушення; 2) вживання всіх можливих заходів для надання медичної допомоги особам, які постраждали чи опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя та здоров'я; 3) вживання заходів щодо осіб, які не здатні через стан здоров'я або інші обставини повідомити про себе (сім'ю, родичів, близьких знайомих за місцем праці та проживання); 4) забезпечення охорони місця застосування вогнепальної зброї, коли є випадки смерті, поранення особи, яка нападала, або заподіяні значні матеріальні збитки; 5) гарантування безпеки взятих під захист осіб; 6) вживання заходів для запобігання та припинення насильства над затриманою особою; 7) за необхідності здійснення охорони об'єктів державної власності; 8) здійснення за необхідності вилучення вогнепальної, холодної зброї та інших предметів, які використовував правопорушник під час нападу; 9) поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування вогнепальної зброї [117, с. 497 - 498].

Враховуючи те, що визначальними принципами при застосуванні адміністративно-правового примусу поліцейськими є верховенство права та законність, а тому підстави його застосування мають бути чітко передбачені та визначені законом. Щодо порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими можна віддати належне законодавця, який закріпив основні положення щодо цієї правової категорії у Законі України «Про Національну поліцію» [159].

Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу [106, с. 209]. Так, відповідно до ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» [159] поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим [159].

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей - через гучномовні установки, підсилювачі звуку [159]. Застосування примусового заходу передують прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного заходу який має забезпечити публічний порядок та безпеку й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнутою без супротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події [106, с. 210].

Тож, важливою умовою застосування адміністративно-правового примусу є те, щоб забезпечити змогу правопорушнику почути законну вимогу поліцейського та надати достатньо часу аби зрозуміти та виконати таку вимогу. Таке положення не лише дозволяє зменшити прояви порушення прав людини та дискримінації, а й уникнути негативних наслідків застосування заходів адміністративного примусу.

Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення [159]. Якщо перебування поліцейського на місці події не забезпечує проведення поліцейського заходу, правопорушник не виконує команд поліцейського,

але не вдається до активної протидії законним вимогам поліцейського, не становить загрози та не опирається контролюючим діям поліцейського (пасивний опір) поліцейський має попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків (санкція за це правопорушення передбачена нормами ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [64], а також про можливість застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї [106, с. 210]. У разі, якщо правопорушник намагається втекти з місця події, опирається застосуванням заходів адміністративного примусу, зокрема, затриманню, застосовує до поліцейського вербальні загрози або невербальні рухи, інші активні дії протидії законній вимозі поліцейського, що вказують на схильність або готовність посилювати опір затриманню (активний опір) поліцейський повинен ще раз попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а також про можливість застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї у разі продовження протиправної поведінки [106, с. 210].

Поліцейські як суб'єкти правоохоронної діяльності, які уповноважені застосовувати адміністративно-правові заходи примусу, зобов'язані чітко дотримуватися підстав та порядку застосування таких заходів, застосовувати їх виключно для самооборони, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку тощо. Всі заходи адміністративно-правового примусу мають бути законними, обґрунтованими, спрямованими на захист прав, свобод та інтересів людини. В ході дослідження встановлено, що чинне адміністративне законодавство не визначає підстав застосування адміністративно-

правового примусу поліцейськими, враховуючи цю прогалину в чинному законодавстві запропоновано внести до нього відповідні зміни. В контексті дослідження порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими виявлено, що норми чинного адміністративного законодавства у цій сфері є загальними та містять багато невизначених правових аспектів практичного застосування примусових заходів поліцейськими, за рахунок чого така службова особа отримує певний обсяг розсуду, що може в свою чергу призводити до порушень прав, свобод та інтересів людини та певних зловживань з боку поліцейського як представника правоохоронного органу [95].

2.3. Форми та методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України.

Форми та методи застосування адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України є тісно пов'язаними між собою категоріями, але не тотожними. Так, у вітчизняному адміністративному праві на сьогоднішній день відсутній логічно обґрунтований науковий підхід щодо зміст форми адміністративного примусу в цілому, а також в діяльності поліції зокрема, на відміну від їх класифікації. Будуючи власне доктринальне визначення подібних форм зазначимо, що змістовно вони походять від загально-наукового терміну «форма» (від латинського «forma»), яке тлумачиться наступним чином: тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз, єдність форми і змісту; встановлений зразок чого-небудь (заповнення якогось документа, словесного звертання, носіння одягу тощо) [27, с.1543-1544].

Значну увагу змісту поняття «форма» приділяли представники філософської науки. Даний термін найчастіше розглядається у єдності із поняттям «зміст», що загалом характеризують відношення між схемою, способом організації речі та матеріалом, організованим, упорядкованим у цю річ. Зазначається, що форма і зміст не існують окремо одне від одного і взаємно впливають одне на одного. У цьому виявляється тотожність цих категорій, як одна сторона їх єдності. Але вони лише у своїй сукупності тотожні, а у своїй єдності мають різну специфіку та відіграють різну роль [210, с. 127 – 128].

Отже, якщо виходити виключно зі змісту філософії та етимології, то поняття форма розкривається як: вираження змісту якогось предмету, діяльності, явища та інше; модель або зовнішня структура. Якщо виходити із подібного розуміння, форма застосування адміністративного примусу в діяльності Національної поліції – це фактично вираження змісту даного примусу, що є цілком логічним. Проте, звернемо також увагу на поняття форми в управлінській та правовій науці [54].

Так, поняття «форма управління» в роботах В.Б. Авер'янова обґрунтовується, як форма зовнішнього прояву управління – здійснення певних організаційні дії [42, с. 146; 41, с. 340]. «Форма управління – це шлях здійснення цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління. Таким чином, форми управління показують, як практично здійснюється управлінська діяльність», - зауважує Ю.П. Битяк [7, с. 121]. Інші автори, наприклад, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, А.С. Васильєв, та інші, під формою управління, у широкому аспекті, розуміють зовнішній практичний прояв якихось дій [69, с. 196-209; 25, с.135-146; 49, с. 64].

У галузі державного управління, за розумінням П.С. Павловського форма – це зовнішнє вираження межі конкретних управлінських дій, які здійснюються безперервно органами державного управління,

службовцями їх апарату [188, с.164]. За визначенням Л.В. Ковалю форма – це будь-яке зовнішнє вираження однорідних дій державного органу, його структурних підрозділів та службових осіб, які здійснюються з метою реалізації функцій управління [63, с. 66]. На думку А.М. Шульги – це організаційні моделі діяльності органів держави, їх посадових осіб, яка, по-перше, передбачена правом і йому відповідає, по-друге, спричиняє юридично значущі наслідки для суб'єктів права [216, с. 29; 211, с. 60; 54].

Н.М. Пархоменко стверджує, що правові форми – це наукова комплексна категорія, що відображає різні суспільні явища, які потребують регламентації, а також слугує каркасом усередині права, впорядковує і поєднує всі правові явища і право як таке. Коли йдеться про правові форми, то мають на увазі право як певне соціальне явище, що відрізняється від інших явищ (політика, релігія, мораль), які разом із правом визначаються матеріальними й економічними умовами життя суспільства. Іншими словами, поняття «правова форма» є загальним, відображенням об'єктивного зв'язку права і явищ, на які воно впливає, визначення його місця серед інших форм» [120, с. 54-55; 54].

Одним з найбільш обґрунтованих та широких є наукове розуміння форм права В.М. Грошенюва та І.Б. Шахова, які зазначили: «Це специфічна організаційна форма діяльності органів держави, посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, яка: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, що мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй сукупності кваліфікують кожну організаційну форму діяльності як правову» [15, с.79].

Отже, проаналізувавши різноманітні підходи до визначення поняття «форма» в управлінській та правовій науці ми встановили, що найчастіше

зміст даного поняття розкривається у значенні: зовнішній вираз управління або ж організаційно-управлінської діяльності; модель застосування права; сукупність юридичних норм, що регламентують окремий вид суспільних відносин; організаційні моделі діяльності органів державної влади і таке інше. Крім того, досить часто зміст форм в межах обох сфер плутається та необґрунтовано ототожнюється. Виникає така ситуація через близьке значення категорій та перейняття в межах управлінського розуміння деяких юридичних аспектів. Уникнення цього негативного фактору, на наш погляд, виражено в базових концептуальних постулатах відповідно до яких форма управління – це група однорідних, об'єднаних єдиною метою застосування методів управлінської діяльності. Особливістю таких форм є те, що вони зображують виключно вплив суб'єкта управління на об'єкт, без вказівки на юридичну природу виникаючих при цьому відносин. Наприклад, делегування є формою управлінської діяльності за якої окрема група управлінських обов'язків переносяться від керівника до якогось іншого суб'єкта. В цьому аспекті мова йде тільки про управлінські відносини, котрі виникають внаслідок застосування даної управлінської форми. Розгляд форм застосування адміністративного примусу в діяльності НПУ здебільшого дасть можливість побачити організаційну складову, тобто, дії керівництва поліції щодо забезпечення застосування цього примусу, а не його практичне вираження безпосередньо.

В свою чергу, говорячи про форми правові, ми маємо на увазі об'єднані за змістом та метою застосування правові методи, крізь які юридичні норми та інститути знаходять вплив на суспільні відносини. При цьому, в окремих випадках форми права дійсно можуть стосуватись окремих процесів в управлінні, якщо управлінська діяльність має суспільно-важливе значення та породжує відносини не тільки управлінського, але й правового характеру. Прикладом може бути

функціонування органів державної влади, в рамках яких виникають відносини пов'язані із адмініструванням, тобто, формальним керівництвом вираженим у наказах та розпорядженнях.

На наш погляд, за змістом форми здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності Національної поліції України більше тяжіють саме до правового змісту, так як: по-перше, безпосередньо адміністративно-правовий примус є явищем глибоко юридичним, всі без виключення особливості змісту та механізму практичного застосування відображаються у нормах права різного кола нормативно-правових актів; по-друге, застосування примусу в роботі Національної поліції України веде до виникнення юридичних наслідків, які створюють, змінюють або припиняють правові відносини.

В той же час, форми примусу не можуть повністю співпадати із формами права в класичному змісті. Адже в даному контексті ми говоримо не про вплив права на якийсь об'єкт, а моделі реалізації регульованого правом явища. Тому, щоб визначитись із формами останнього варто додатково окреслити їх перелік. Так, в науці пропонуються різні класифікації форм примусу в цілому, та адміністративного примусу в діяльності органів державної влади зокрема. Наприклад, Л.І. Каленіченко наводить розгорнутий підхід до класифікації зазначених форм та вирізняє наступні групи за такими критеріями:

1) за формою здійснення: а) правові форми здійснення державно-правового примусу (заходи покарання (стягнення, відповідальності); заходи припинення; заходи поновлення; заходи попереджувального впливу (превентивні заходи)); б) організаційні форми здійснення державно-правового примусу;

2) за юридичним критерієм: легітимний та нелегітимний і правовий та не правовий примус (насильство);

3) залежно від заходів безпосереднього здійснення примусу: державно-правовий примус, який здійснюється заходами попереджувального впливу (превентивними заходами); заходами припинення; заходами поновлення; заходами покарання (стягнення, відповідальності);

4) залежно від способу впливу на правосвідомість та вид юридично значущої поведінки особи і суспільства: психічний, фізичний державно-правовий примус;

5) залежно від предмету правового регулювання: примус конституційного права, державно-правовий примус адміністративного права, державно-правовий примус цивільного права, державно-правовий примус кримінального права тощо [57, с. 92].

Натомість, Е.А. Саніна виділяє види та форми примусу, в зв'язку із чим виокремлює: 1) за характером - фізичний, психічний, ідеологічний, майновий, організаційний; 2) за способом забезпечення правопорядку і залежно від функціонального значення заходів (той, що здійснюється примусовими заходами, заходами припинення, поновлюючими заходами, забезпечувальними заходами, юридичною відповідальністю); 3) за суб'єктом застосування (той, що застосовується судовими органами; такий, який застосовується несудовими органами); 4) залежно від предметної підстави державно-владного впливу (державно-правовий, цивільно-правовий, кримінально-правовий, адміністративно-правовий тощо); 5) за правовим значенням впливу (той, що надає підсумкову оцінку; той, що не містить підсумкової оцінки); б) залежно від фактичних підстав (той, що застосовується у зв'язку із правопорушенням; той, що застосовується у зв'язку із правовими аномаліями).

Д.О. Андрєєв, досліджуючи особливості адміністративного примусу в діяльності різних органів державної влади, а також оцінюючи особливості прояву даної категорії дійшов наступного висновку:

«Багатоваріантність зовнішніх форм адміністративного примусу полягає у тому, що він проявляється через психічний або фізичний вплив на об'єкт примусу у вигляді обмежень особистого, організаційного, майнового характеру, тобто певних несприятливих для особи, що зазнала впливу з боку держави, наслідків» [12, с.89].

А.Г. Жуковський обстоює позицію, відповідно до якої форми адміністративного примусу поділяються на форму відповідальності та форму забезпечення [48, с. 26]. Окремі автори визначають їх як систему заходів адміністративного попередження (запобігання) та заходів припинення проступків [18, с. 111; 173, с. 35]. В цьому ж аспекті варто навести класифікації вчених, які досліджували форми поліцейської діяльності в цілому, у тому числі при здійсненні заходів адміністративного примусу. Наприклад, С.Т. Гончарук виділяє правові та неправові форми. Критерієм для такої класифікації є наявність чи відсутність юридичних наслідків реалізації відповідної форми. Правові форми – це діяльність, яка пов'язана з виконанням юридично значущих дій у чітко встановленому законом порядку. Вони визначаються природою суб'єкта державної влади та його компетенцією у сфері здійснення державно-владних повноважень [35, с. 110].

До них здебільшого відносять такі: а) видання управлінських актів; б) вчинення інших юридично значущих управлінських дій; в) укладання адміністративно-правових договорів. Натомість до неправових відносять такі форми: а) здійснення організаційних заходів; б) матеріально-технічні операції. Останні мають допоміжне, обслуговуюче призначення [35, с. 64]. Схожу позицію підтримує А.П. Корнєв, на думку якого найбільш розповсюдженою та правильною є класифікація на правові та неправові форми. Серед них правові – пов'язані з утворенням і застосуванням норм права: видання нормативних актів; укладення договорів; здійснення інших юридично значущих дій. Не правові – не пов'язані з реалізацією

розпорядчих повноважень поліції і не призводять до утворення правових норм або виникнення, зміни і припинення правовідносин: організаційно-технічні заходи; громадсько-організаційні заходи [2, с. 73].

На думку вченого Л. Могілевської, адміністративно-правова діяльність правоохоронних органів здійснюється у формах матеріально-технічних операцій, організаційних заходів, нормотворчої, правозастосовної (регулятивної та правоохоронної) діяльності. Крім того, авторка переконана, що форми адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів можуть бути зовнішні та внутрішні. Зовнішня форма адміністративно-правової діяльності правоохоронних органів виявляється в практичній реалізації повноважень і функцій правоохоронного органу, наприклад у роботі з громадянами. Внутрішня форма передбачає організацію робочого процесу в правоохоронному органі [102, с. 129–130].

Таким чином, в юридичній науці на сьогоднішній день запропоновано декілька різних за типом та змістом класифікацій форм примусу в цілому, а також примусу адміністративного, що застосовується в роботі окремих органів державної влади. Проте, у всій своїй різноманітності запропоновані класифікації в багатьох випадках логічно не можуть використовуватись у контексті характеристики примусу в роботі органів Національної поліції. Наприклад, ми не згодні із поділом форм примусу як взагалі, так і примусу адміністративного на правові та неправові. Адже, як вказувалось раніше, примус – це вже правове явище, яке формується у межах право, регламентується його нормами та веде до зміни юридичної реальності, так як впливає на суспільно-правові відносини у конкретній сфері.

Багато питань виникає до класифікації форм примусу на психологічні та фізичні різновиди. Так, примус в цілому досить важко оцінити з позиції фізичного, матеріального впливу на суб'єкта, так як

ключові зміни його застосування викликає у структурі правового статусу останнього. Щодо психологічного аспекту, то він також існує в контексті застосування примусу, але не як форма, а завдання. Зокрема, примусова діяльність Національної поліції має на меті психологічний вплив задля виховання у відповідних суб'єктів внутрішніх моральних настанов, які забезпечать їх неухильне слідування вимогам чинного законодавства.

В той же час, не можна заперечувати взаємозв'язок форм адміністративно-правового примусу та адміністративної діяльності поліції в цілому. Адже в межах останньої адміністративний примус формує собою окремий функціональний напрям, котрий обумовлює спеціальні повноваження, завдання, права та обов'язки Національної поліції.

Таким чином, спираючись на вище викладене, враховуючи специфіку адміністративно-правового примусу в діяльності Національної поліції України, його загальні та спеціальні ознаки, ми дійшли висновку, що форми застосування останнього – це визначена в нормах чинного законодавства система заходів та дій (адміністративно-примусового характеру), які реалізуються спеціально уповноваженими на це суб'єктами та призводить до юридично-значимого результату, що тягне за собою зміну, припинення або появу нових правовідносин.

Основними формами застосування адміністративно-правового примусу в роботі Національної поліції, на наш погляд варто виділити:

- 1) правозастосовну форму, за допомогою якої вбачається можливим об'єднати весь правовий інструментарій, що в свою чергу сприяє якісній та ефективній реалізації правових норм, які регулюють процедурні аспекти застосування заходів адміністративно-правового впливу;

2) правозахисна форма – яка включає в себе широкий набір інструментів та засобів, які використовуються з метою припинення правопорушень та відновлення порушених прав, свобод та інтересів;

3) організаційна – спеціальний адміністративно-правовий інструментарій, що реалізується з метою створення сприятливих умов організаційного характеру для застосування адміністративно-примусових заходів, що в свою чергу забезпечує правомірність останніх.

Визначене показує, що в роботі НПУ методи займають центральне місце у системі адміністративно-правового примусу, адже саме вони складають відповідні форми. При цьому, на відміну від останніх, методи адміністративно-правового примусу є більш освітленими у сучасній юридичній науці. Варто наголосити, що слово «метод» визначається, як сукупність правил, принципів, які забезпечують правильне застосування понять і категорій у пізнанні, відображають специфіку процесу пізнання, орієнтують суб'єкта пізнання; сукупність прийомів, використовуваних для досягнення мети; система ідеальних засобів і таке інше [205; 121, с.28]. У філософському значенні метод – це дослівно — «через відстежений шлях»; свідомо фіксовані порядок і послідовність дій у будь-якій галузі людської діяльності, спосіб предметної або теоретичної (пізнавальної) діяльності, сукупність (система) певних правил і засобів, які при цьому використовуються [124].

Тобто, поняття «метод» характеризує відповідний прийом, захід, засіб або спосіб здійснення якоїсь діяльності, пізнання, реалізації чогось і таке інше. Так, в праві під методом розуміється метод правового регулювання або ж впливу на суспільні відносини. З цього приводу деякі автори вказують вказує: «Метод правового регулювання є специфічним засобом впливу на соціальні відносини з метою їх упорядкування. Цей вплив реалізується через встановлення, за допомогою норм права, конкретного стану волі суб'єктів у їх взаємодії один з одним та відносно

бажаних результатів їхньої поведінки». Вчені також відмічають, що метод правового регулювання — це об'єктивно необхідна, така, що пронизує всі елементи системи права, закріплена винятково в правовій нормі (усіх її компонентах), система способів правового регулювання (дозвіл, вказівка, заборона) суспільних відносин, спрямована на встановлення бажаного для держави стану волі суб'єктів у їх взаємодії один з одним, та результатів їхньої поведінки [205, с.8]. Дещо інший погляд обстоює О.М. Вітченко який вказує: «Метод правового регулювання — це сукупність юридичних прийомів, засобів, способів, що відбивають своєрідність впливу галузі права на суспільні відносини, спрямованих безпосередньо на формування і зовнішній прояв можливого і належного поведінки суб'єктів у відносинах, які урегульовані даною галуззю права» [60, с. 34].

Щодо безпосередньо методів примусу, то за С.М. Легушею — це система прийомів і способів, за допомогою яких вихователь примушує виховуваного розвивати і вдосконалювати свої кращі якості й відмовлятися від поганих, шкідливих звичок. До подібних методів науковець відносить нагадування, попередження, вимога усунути недоліки, заборона, створення відповідної громадської думки, попередження і притягнення до дисциплінарної відповідальності, застосування дисциплінарного стягнення [82, с. 146; 54].

З.Р. Кісіль наголошує на тому, що метод адміністративного примусу — це захід впливу та вольового забезпечення відповідності правовій нормі поведінки громадян, посадових та юридичних осіб, з метою досягнення відповідного порядку, припинення та попередження правопорушень, притягнення до відповідальності правопорушників. Подібні заходи вчений класифікує на три групи, серед яких:

- 1) адміністративно-попереджувальні заходи (перевірка документів; припинення руху транспорту; примусовий медичний огляд;

адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі і тому подібне);

2) заходи адміністративного припинення (адміністративне затримання і доставляння особи; заборона експлуатації несправного транспорту; відсторонення водіїв від керування транспортними засобами; заборона експлуатації об'єктів дозвільної системи; особистий огляд; огляд речей і документів, вимоги щодо припинення неправомірної поведінки тощо);

3) адміністративні стягнення (попередження; штраф; позбавлення спеціального права; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення, грошей, отриманих внаслідок скоєння адміністративного правопорушення; виправні роботи; адміністративний арешт) [61].

Аналогічної думки у своїх наукових працях дотримується Н.В. Гришина яка вважає, що методи примусу – це заходи припинення, заходи попередження, заходи процесуального забезпечення, і нарешті стягнення [38, с. 96].

Вищевикладене свідчить, що в правовій сфері метод, як і форми, є збірним поняттям, яке дещо відрізняється від своєї загальноетимологічної сутності. Так, метод у правовому розумінні – це системна категорія, яка характеризує сукупність заходів, засобів, способів реалізації права та забезпечення його дії на суспільні відносини. В залежності від галузевої приналежності методу, набір способів, засобів та заходів відрізняється, що становить його сутність. Враховуючи зазначені аспекти, методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України – це визначені нормами законодавства та підзаконних нормативно-правових актів заходи, засоби та способи імперативного

адміністративного впливу, застосування яких спрямовано на виконання поліцією покладених на неї завдань та повноважень [88].

Відповідно до запропонованого визначення, а також внутрішньої сутності адміністративно-правового примусу в діяльності НПУ, основними методами реалізації такого примусу на наш погляд є:

- 1) внутрішньо-організаційний. Наявність даного методу обумовлена тим, що примус характерний не тільки у зовнішній, але й у внутрішній діяльності Національної поліції України. Підтвердженням зазначеного є положення Закону України «Про дисциплінарний статут Національної поліції України», відповідно до статті 1 якої Службова дисципліна, крім основних обов'язків поліцейського, визначених статтею 18 Закону України "Про Національну поліцію", зобов'язує поліцейського: «1) бути вірним Присязі поліцейського, мужньо і вправно служити народу України; 2) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки; 3) поважати права, честь і гідність людини, надавати допомогу та запобігати вчиненню правопорушень; 4) безумовно виконувати накази керівників, віддані (видані) в межах наданих їм повноважень та відповідно до закону; 5) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, та негайно інформувати про це безпосереднього керівника; 6) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їхні обов'язки, а також які підривають авторитет Національної поліції України; 7) утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини або принижують честь і гідність людини; 8) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку; 9) підтримувати рівень своєї підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень; 10) берегти службове майно, забезпечувати належний стан зброї та спеціальних засобів; 11)

поважати честь і гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та стримувати їх від вчинення правопорушень; 12) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення; 13) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення, у тому числі вчинені іншими працівниками поліції; 14) під час несення служби поліцейському заборонено перебувати у стані алкогольного, наркотичного та/або іншого сп'яніння» [139; 54].

2) процедурно-правоохоронний метод – об'єднує в собі заходи адміністративного примусу, які застосовуються в межах процедурної діяльності органів поліції в справах про адміністративні правопорушення [54].

3) метод контролю. На сьогоднішній день НПУ в своїй роботі здійснює контроль за п'ятьма основними напрямками: 1) контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; 2) контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; 3) контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; 5) контроль у межах своєї компетенції за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення [54];

4) метод превенції. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» Поліція може застосовувати такі превентивні заходи: «1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування» [159; 54].

5) спеціальний примус. Метод спеціального примусу об'єднує в собі три найбільш жорсткі заходи, які поліція може використовувати в своїй діяльності [159; 54].

Перелік визначених методів здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності Національної поліції України показує інтенсивність передбачених ним заходів, а також їх багатоцільову направленість. Так, методологія подібного примусу відповідає визначеним формам та спрямовується на забезпечення як внутрішніх факторів його реалізації, так і зовнішніх, що в сукупності дає можливість повністю побачити дану сферу адміністративної діяльності НПУ.

2.4. Гарантії забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції.

Роботу правоохоронної системи України в багатьох моментах пов'язано із виключною можливістю віднесених до неї органів легально

порушувати різноманітні права громадян, що відбувається в контексті застосування адміністративного або іншого примусу або притягнення особи до юридичної відповідальності. Подібні можливості консолідують в своїй роботі органи Національної поліції України, які в межах правоохоронного сектору є чи не найбільшим органом влади з широким колом повноважень. Однак, саме по собі право поліції на адміністративний примус жорстко регламентується законодавством за допомогою встановлення підстав, методів, меж примусу і таке інше. Це робиться з метою попередження свавілля з боку поліції та випадків необґрунтованого порушення людських прав. В цей же час, надмірна урегульованість адміністративно-правового примусу в діяльності поліції нівелюється наявністю гарантій, які спрямовано на забезпечення його законного та ефективного застосування.

Варто вказати, що гарантії як окрема категорія є досить широким явищем із складним змістом. Безпосередньо в юридичній науці існує декілька точок зору щодо змісту гарантій. Наприклад, такий науковець як І.М. Погрібний вважає, що гарантії – це система певних соціальним та спеціально-юридичних засобів, за допомогою яких відбувається нормування суспільного життя [129]. За визначенням Н.І. Матузова та А.В. Малько гарантії являють собою соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризується трьома невід’ємними моментами: 1) пізнавальний, що дає змогу розглядати предметні теоретичні значення про об’єкт їхнього впливу, здобути практичні знання про соціальну та правову політику держави; 2) ідеологічний, який використовується як засіб впливу на свідомість; 3) практичний – як інструмент гарантій юриспруденції та передумова задоволення соціальних інтересів особи [44, с. 53; 56]. О.А. Ситницька наголошує про те, що гарантії – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних та організаційних передумов, умов, засобів і способів, які створюють рівні

можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [180, с. 12; 56]. Автори П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк розглядають гарантії не тільки як умови та засоби, але і як принципи та норми. Зокрема, зазначають, що гарантії реалізації прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [167, с. 250].

З наведеною вище точкою зору погоджується А.І. Алімпієв, на думку якого принципи та законодавчі норми, визначають ті умови та засоби, за існування яких забезпечується належна реалізація прав та свобод громадян. Науковець доходить висновку, що гарантії – це комплексна категорія, яка означає конкретні, виражені в нормах права, сприятливі умови, за яких можлива ефективна та повна реалізація прав, а також засоби та способи їх захисту. В той же час на погляд К.Ф. Гуценко гарантії – це вимоги, які виражені в принципах та керівних засадах, та які є обов'язковими не лише для органів, посадових осіб та громадян, які покликані дотримуватися та виконувати закони, а й для законодавчих органів, котрі, утворюючи нові закони або корегуючи вже діючі, повинні рахуватися з загальноприйнятими демократичними вимогами або традиціями в тій чи іншій сфері [11; 56].

Прихильники більш вузького визначення розглядають гарантії суто як юридичний феномен. Наприклад, В.С. Олійник вказує про те, що гарантії – це закріплені конституційними нормами юридичні умови і засоби користування людиною свободою та особистою недоторканістю. До юридичних гарантій відносять нормативно-правові умови і засоби та ефективну діяльність органів державної влади. Нормативно-правові гарантії поділяють на конституційні та інші [114, с. 53]. М.А. Бояринцева

вказує, що юридичні гарантії – це правові засоби, які забезпечують реалізацію, охорону та захист прав, свобод та обов'язків людини і громадянина [22, с. 15]. Б.Д. Мартиненко вважає, що юридичні гарантії – це система правових норм, якими визначено умови та порядок реалізації і захисту прав і свобод громадян [85, с. 7].

Отже, виходячи з наведених підходів можна сформувати дві ключові точки зору на зміст та сутність гарантій в юридичній науці. Відповідно до першої – це складна сукупність різних юридичних засобів, принципів, норм, а також умов соціального, економічного, політичного та іншого характеру, які забезпечують існування або дію якогось об'єкту, зокрема, права та свободи людини і громадянина. В межах іншого підходу стверджується про те, що гарантії є виключно системою правових норм, які закріплюють в собі умови функціонування, існування, або впливу на якийсь правовий об'єкт.

Крім цього, поглиблюючись у юридичну науку ще більше, можна знайти третю точку зору, відповідно до якої поряд із гарантіями юридичними, існують інші різновиди даної категорії. Наприклад, О.Ф. Скакун наголошує в своїх працях про існування гарантій соціально-економічних, політичних, ідеологічних, духовних та юридичних [179, с.81]. В.О. Гринюк та С.О. Юсупова розрізняють гарантії загальні (ідеологічні, соціальні, політичні та інші), а також спеціально юридичні [51, с. 10]. В контексті тематики свого правового дослідження, присвяченого статусу депутатів місцевих рад в Україні, О.В. Чернецька зробила висновок з приводу гарантій прав зазначених суб'єктів, цитуємо: «В системі гарантій діяльності депутатів місцевих рад потрібно розрізняти загально-соціальні та спеціально-юридичні гарантії. Якщо політичні, економічні та ідеологічні гарантії – це певне соціальне середовище, яке сприяє участі депутата місцевої ради у здійсненні місцевого самоврядування, то спеціально-юридичні гарантії

передбачають механізм, який безпосередньо забезпечує фактичну можливість здійснення депутатами своїх функцій та повноважень» [207, с.11; 56].

На нашу думку, підходи багатьох вчених є невірними, адже поділ гарантій на правові та неправові типи суперечить логіки права в цілому. Так, зміст гарантованості якоїсь діяльності, статусу когось або окремих прав апріорі має юридичний характер та значення, адже гарантія ефективна в тому випадку, якщо вона підкріплена юридичною нормою.

Крім того, не можна стверджувати про відсутність зв'язку між правом та іншими видами гарантій, які також відходять від юридичних норм. Спробуємо розібратись в подібному твердженні. Наприклад, політичні та державні гарантії в сукупності показують окремий вектор діяльності держави націлений на забезпечення якогось об'єкту. При цьому, варто пам'ятати що в процесі свого функціонування держава в особі органів та інституцій влади фактично реалізує відповідні норми права, які визначають межі роботи цих органів та інституцій і їх функції. Іншими словами, державні та політичні гарантії – це також гарантії юридичні, але такі, що стосуються діяльнісних аспектів реалізації влади.

Натомість, важко вказати на юридичне походження ведучи мову про ідеологічні та психологічні гарантії, адже їх пов'язано із людською свідомістю. Здавалося б, яким чином право може вплинути на психологічний стан людини та її ідеологічні усвідомлення, адже в кожного з нас є свобода волі, яка декларована Конституцією. Безперечно, право не може подавити людську волю та свідомість, проте, юридичні норми можуть нести виховний вплив, який формує правильні людські орієнтири. Прикладом є норми кримінального права, в яких описуються не тільки протиправні діяння, але й заходи кримінально-правового впливу та санкції, що забезпечують попереднє уявлення людини про наслідки вчинення кримінального правопорушення [56].

Щодо соціальних гарантій, то і вони породжуються правом. Так як соціальне забезпечення та захист людини є обов'язком держави, який вона виконує відповідно до встановленого законодавством порядку за рахунок діяльності спеціальних суб'єктів – уповноважених органів державної влади.

Таким чином, аналізуючи гарантії здійснення прав людини, окремих юридичних явищ, у тому числі забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу Національною поліцією України найбільш логічним є виділення безпосередньо юридичних гарантій та гарантій обумовлених правом. В кожному окремому випадку набір обох груп гарантій може варіюватись відповідно до особливостей з якими їх пов'язано. Основуючись на наведеній класифікації, визначимо перелік гарантій, які спрямовані на забезпеченні застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції.

Варто зауважити, що група юридичних гарантій є найбільшою та складається з декількох підгруп серед яких першою варто виділити конституційні гарантії забезпечення здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності органів поліції.

Зауважимо, що Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР – це Основний закон держави який проголошує, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Гарантії адміністративно-правового примусу в роботі НПУ містяться в декількох нормах цього найвищого за своєю юридичною силою акту. Наприклад, згідно зі статтею 6 державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Стаття 7 Конституції проголошує, що в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу

юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. В нормі статті 19 вказано, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Важливою є стаття 68 Конституції де вказано, що кожна людини зобов'язана неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності [75].

Таким чином, особливість конституційних гарантій здійснення адміністративно-правового примусу в роботі Національної поліції України виражена в тому, що Конституція є Основним законом держави, внаслідок чого її норми мають найвищий юридичний пріоритет та силу. За їх допомогою на території нашої країни встановлюються основні, базові засади правового регулювання, а також реалізації будь-якої правової діяльності. Проаналізовані положення Основного закону дають можливість вказати, що конституційними гарантіями здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності Національної поліції України є:

- по-перше, Основний закон встановлює верховенство або ж панування права на території України, згідно з чим цілком правомочними є інструменти впливу у тому числі примусового, за умови їх відповідності всім сформованим в державі правовими приписам;

- по-друге, Конституція визначає обов'язок кожної особи неухильно слідувати нормам як основного закону, так і інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів; слідуючи

змісту цієї норми невиконання даного обов'язку має протиправний характер та породжує підстави законного юридичного впливу на особу;

- по-третє, Конституція встановлює зміст правового порядку в нашій державі за якого всі органи влади, у тому числі Національна поліція України мають провадити свою діяльність виключно в законодавчо визначених межах; дана засада також має інший бік, відповідно до якого органи поліції виконують обов'язок підтримувати правовий порядок, зокрема, реагувати на факти протиправного невиконання норм та вимог законодавства, зокрема, шляхом застосування адміністративно-правових інструментів.

Іншим підвидом правових гарантій спрямованих на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції є процесуальні. Даний різновид гарантій стосується процедурної ролі органів поліції у контексті розгляду або прийняття участі в справах про адміністративні правопорушення. Систематизовані дані норми у Кодексі України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 №8073-Х. Зокрема, відповідно до положень Кодексу, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями [64].

Згідно з кодексом, вчинення адміністративного правопорушення веде до накладення на відповідну особу адміністративного стягнення, що є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Так, за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5-1) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-1) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті [64].

Крім того, в межах розгляду справ про адміністративні правопорушення органи Національної поліції України мають право застосовувати спеціальні заходи адміністративного впливу, але у відповідності до ряду умов. Наприклад, згідно зі статтею 7 ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом. Проведення в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності. Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом. Додержання вимог закону при застосуванні

заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечується систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, правом оскарження, іншими встановленими законом способами [64].

На відміну від гарантій конституційного значення, КУпАП в цілому регламентує діяльність поліції в межах конкретного типу правовідносин. Водночас, саме розгляд та участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення є однією з ключових функцій НПУ. В рамках її реалізації поліцейські застосовують спеціальні заходи адміністративного примусу, спрямовані на забезпечення провадження в справі про адміністративне правопорушення, метою якого є притягнення винної особи до адміністративної відповідальності та застосування до неї відповідного, визначеного Кодексом стягнення. Гарантіями діяльності працівників Національної поліції України в рамках даного типу правовідносин згідно з положеннями КУпАП є:

- по-перше, визначений Кодексом обов'язок органів виконавчої влади у тому числі Національної поліції протидіяти та запобігати адміністративним правопорушенням, шляхом усунення умов, які сприяють їх вчинення та припинення протиправної діяльності осіб, які їх вчиняють;

- по-друге, наявність закріпленого Кодексом переліку адміністративних санкцій за вчинення адміністративних правопорушень, які чинять виховний вплив на особу та зображують наявність ризику застосування до неї заходів адміністративного примусу у разі протиправної діяльності;

- по-третє, статті КУпАП регламентують перелік та порядок застосування окремої методології адміністративного примусу, що застосовується поліцією в межах проваджень про адміністративні правопорушення;

- по-четверте, КУПАП регулює межі та умови законності адміністративного впливу за дотриманням яких працівники Національної поліції України мають можливість на правомірне застосування заходів адміністративного примусу відповідно до мети провадження про адміністративне правопорушення та в цілому поставлених перед поліцією завдань.

Тертю групу правових гарантій спрямованих на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу Національною поліцією України становлять гарантії передбачені нормами Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, так би мовити «цільові». При цьому, зазначена група є найбільш численною, адже базується на нормах основного нормативного акту в сфері поліцейської діяльності. Зокрема, однією з перших варто виділити гарантію незалежності поліції в процесі здійснення покладених на неї функцій. Згідно зі статтею 10 поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності. Поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань [159].

в будь-який інший спосіб, ані ж у межах повноважень НПУ.

Іншою юридичною гарантією варто виділити те, що застосування адміністративно-правового примусу є прямо визначеним фактором у системі повноважень НПУ. Тобто, законодавець не просто вказує на абстрактну можливість поліцією застосовувати в своїй діяльності примус, а показує яка частина функціоналу даного органу виконавчої влади відповідає за це. Згідно з положеннями статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, поліція відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляє

причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

- вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях тощо [159].

В межах третьої підгрупи правових гарантій необхідно окремо виділити гарантії професійної діяльності поліцейських частина з яких спрямована на забезпечення використанням даною категорією працівників правоохоронних органів адміністративного примусу. Зокрема, згідно з положеннями статті 62 Закону Поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави. Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами. Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівнику. Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може надавати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення. Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання

виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність відповідно до закону. Правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв'язку з його попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність відповідно до закону [159].

В контексті забезпечення здійснення адміністративно-правового примусу в роботі поліції наведені гарантії розкриваються у наступному значенні:

- по-перше, вони формують юридичний базис незалежності поліцейських, як основних суб'єктів реалізації примусу, від будь-якого впливу при виконанні ними своїх законних повноважень;

- по-друге, даними гарантіями встановлюється обов'язок дотримання будь-яким суб'єктом законних вимог поліцейського та неможливості заперечення їх, зокрема під час застосування поліцейським заходів адміністративно-правового примусу;

- по-третє, виділені гарантії формують межі правового захисту поліцейських; тобто, держава охороняє представників НПУ від будь-яких порушень їх прав та законних інтересів у зв'язку із здійсненням ними в своїх повноважень, у тому числі пов'язаних із використанням інструментів адміністративно-правового примусу.

Переходячи до аналізу іншого різновиду гарантій – обумовлених правом, варто вказати, що в контексті досліджуваної проблеми необхідно виділити політичну групу. Так, політичні гарантії застосування поліцією заходів адміністративного примусу виражаються в тому, що використання пов'язано із участю НПУ в процесі реалізації державної правоохоронної політики, яка спрямовує діяльність поліції за всіма визначеними завданнями векторами, а також веде до удосконалення механізмів адміністративно-правового примусу в роботі органу. Зокрема,

Національна поліція України входить до складу Міністерства внутрішніх справ України, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [150].

Крім того, у 2017 році було розроблено та схвалено Стратегію розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, яка передбачала розвиток діяльності Національної поліції в питаннях застосування адміністративного примусу та забезпечення можливості використання передбачених ним заходів. Зокрема, до стратегічних напрямів передбачених Стратегією було віднесено: удосконалення нормативно-правового регулювання і підвищення спроможностей органів системи МВС забезпечувати публічний порядок і безпеку під час масових заходів; забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі шляхом надання пріоритету превентивним заходам, розвитку відповідного структурного підрозділу Національної поліції для здійснення контролю за безпекою дорожнього руху на автомобільних дорогах державного значення, запровадження фіксації фактів порушень правил дорожнього руху в автоматичному режимі; підвищення ролі

превентивної діяльності у сфері протидії злочинності та впровадження відповідних програм; удосконалення законодавчого механізму регулювання і контролю за обігом і використанням зброї та вибухонебезпечних речовин тощо [166].

Отже, перебуваючи в системі Міністерства внутрішніх справ України, органи поліції частково, відповідно до покладених на них завдань реалізують державну правоохоронну політику сформовану МВС. Саме існування даної політики обумовлює необхідність застосування адміністративно-правового примусу, як одного з багатьох напрямів діяльності в якій ця політика проявляється. Окрім того, важливою політичною гарантією здійснення примусу також є його постійний розвиток та удосконалення, а, точні ж, складових методів та форм останнього.

Останнім видом гарантій забезпечення застосування адміністративно-правового примусу в діяльності органів Національної поліції є соціальні. Варто відмітити, що соціум в цілому є великим організмом, кожен представник якого прагне спокійно існувати та виконувати своє соціальне призначення. Будь-яка діяльність спрямована на порушення подібного стану справ є ірраціональною в зв'язку із чим засуджується всіма представниками соціуму. Для недопущення виникнення подібних порушень, соціум у межах самоорганізації формує спеціальні інституції, на які покладається роль регулювання суспільного життя, у тому числі примусовими заходами якщо в них є сенс та за допомогою яких можна уникнути порушень. Іншими словами, гарантією існування та використання поліцією адміністративного примусу, є усвідомлення суспільством необхідності такого примусу для забезпечення нормального процесу життєдіяльності кожної людини.

Отже, на основі проаналізованих положень Конституції, загального законодавства та нормативно-правових актів в галузі поліцейської

діяльності нами побудовано висновок, відповідно до якого гарантії спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції – це система правових (конституційних, процесуальних, «цільових») та обумовлених правом (політичних та соціальних) спеціальних умов, наявність яких певним чином пояснює природу адміністративно-правового примусу в діяльності поліції, його призначення та користь, а також забезпечує необхідність існування та застосування останнього.

Таким чином, саме визначені різновиди гарантій формують основу здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності органів Національної поліції. При цьому, незважаючи на глибоко юридичний характер примусу, систему його гарантій становлять як суто правові (конституційні, процесуальні та «цільові»), так і юридично-обмовлені гарантії, що в цілому говорить про особливу суспільну та політичну значимість адміністративно-правового примусу в аспекті забезпечення суспільної життєдіяльності та правового порядку в державі.

Висновки до Розділу 2

Констатовано, що результатами застосування механізму правового регулювання адміністративно-правового примусу органами поліції є:

- 1) захист суспільних відносин від будь-яких протиправних посягань;
- 2) дотримання прав, свобод та законних інтересів усіх суб'єктів права.

Обґрунтовано, що до складових елементів механізму правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції слід віднести:

- 1) адміністративно-правові норми;
- 2) правовідносини, що виникають у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції;
- 3) акти правозастосування

адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України; 4) інтереси та гарантування прав суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами НПУ; 5) акти тлумачення (інтерпретаційні акти) адміністративно-правового примусу.

Відмічено, що акти тлумачення норм права в механізмі правового регулювання не є обов'язковим елементом саме у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції, тобто має другорядний, факультативний характер. Так, у разі виникнення необхідності інтерпретації окремої норми права, то поліцейський має змогу звернутися за офіційним тлумаченням задля уникнення порушень при застосуванні адміністративно-правового примусу.

Під механізмом правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України запропоновано розуміти визначену нормами чинного законодавства взаємоузгоджену та доповнюючу одне одного системну сукупність елементів, які спрямовані на забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі реалізації відповідних заходів. Підкреслено, що за допомогою механізму правового регулювання упорядковуються суспільні відносини та явища правової дійсності, забезпечується їх взаємодія та єдність функціонування, відбувається юридичний вплив на суспільні відносини та суб'єктів права за допомогою правових приписів.

Виокремлено особливості, які вирізняють механізм правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами поліції від інших напрямів дії правових норм: по-перше, досліджуваний механізм правового регулювання чітко визначений нормами адміністративного права і забороняє свавільні дії Національної поліції при застосуванні адміністративно-правового примусу до суб'єктів права;

по-друге, в цьому механізмі є чітко визначений перелік актів застосування та актів реалізації. Правозастосовні акти мають основні риси, які відмежовують їх від інших правових актів: державно-владний характер; характер веління; по-третє, система механізму правового регулювання складається з основних та факультативних елементів.

Аргументовано, що підстави застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими слід розуміти як подію, діяння, бездіяльність, правопорушення, проступок та інші негативні процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру.

Підкреслено, що важливою умовою застосування адміністративно-правового примусу є те, щоб забезпечити змогу правопорушнику почути законну вимогу поліцейського та надати достатньо часу аби зрозуміти та виконати таку вимогу. Таке положення не лише дозволяє зменшити прояви порушення прав людини та дискримінації, а й уникнути негативних наслідків застосування заходів адміністративного примусу.

З'ясовано, що поліцейські як суб'єкти правоохоронної діяльності, які уповноважені застосовувати адміністративно-правові заходи примусу, зобов'язані чітко дотримуватися підстав та порядку застосування таких заходів, застосовувати їх виключно для самооборони, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку тощо. Всі заходи адміністративно-правового примусу мають бути законними, обґрунтованими, спрямованими на захист прав, свобод та інтересів людини. В ході дослідження встановлено, що чинне адміністративне законодавство не визначає підстав застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими, враховуючи цю прогалину в чинному законодавстві запропоновано внести до нього відповідні зміни. В

контексті дослідження порядку застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими виявлено, що норми чинного адміністративного законодавства у цій сфері є загальними та містять багато невизначених правових аспектів практичного застосування примусових заходів поліцейськими, за рахунок чого така службова особа отримує певний обсяг розсуду, що може в свою чергу призводити до порушень прав, свобод та інтересів людини та певних зловживань з боку поліцейського як представника правоохоронного органу.

Встановлено, що форми застосування адміністративного примусу органами поліції – це визначена в нормах чинного законодавства система заходів та дій (адміністративно-примусового характеру), які реалізуються спеціально уповноваженими на це суб'єктами та призводить до юридично-значимого результату, що тягне за собою зміну, припинення або появу нових правовідносин.

Доведено, що до основних форм застосування адміністративно-правового примусу в роботі Національної поліції слід віднести:

- правозастосовну форму, за допомогою якої вбачається можливим об'єднати весь правовий інструментарій, що в свою чергу сприяє якісній та ефективній реалізації правових норм, які регулюють процедурні аспекти застосування заходів адміністративно-правового впливу;

- правозахисна форма – яка включає в себе широкий набір інструментів та засобів, які використовуються з метою припинення правопорушень та відновлення порушених прав, свобод та інтересів;

- організаційна – спеціальний адміністративно-правовий інструментарій, що реалізується з метою створення сприятливих умов організаційного характеру для застосування адміністративно-примусових заходів, що в свою чергу забезпечує правомірність останніх

Методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України запропоновано тлумачити як визначені нормами законодавства та підзаконних нормативно-правових актів заходи, засоби та способи імперативного адміністративного впливу, застосування яких спрямовано на виконання поліцією покладених на неї завдань та повноважень. Виділено п'ять ключових методів застосування адміністративного примусу Національною поліцією України, а саме: внутрішньо-організаційний метод, процедурно-правоохоронний метод, метод контролю, метод превенції, метод спеціального примусу.

Аналізуючи гарантії здійснення прав людини, окремих юридичних явищ, у тому числі забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу Національною поліцією України, обґрунтовано, що найбільш логічним є виділення безпосередньо юридичних гарантій та гарантій обумовлених правом. В кожному окремому випадку набір обох груп гарантій може варіюватись відповідно до особливостей з якими їх пов'язано.

Доведено, що особливість конституційних гарантій здійснення адміністративно-правового примусу в роботі Національної поліції України виражена в тому, що Конституція є Основним законом держави, внаслідок чого її норми мають найвищий юридичний пріоритет та силу. За їх допомогою на території нашої країни встановлюються основні, базові засади правового регулювання, а також реалізації будь-якої правової діяльності. Проаналізовані положення Конституції дають можливість вказати, що конституційними гарантіями здійснення адміністративно-правового примусу в діяльності Національної поліції України є:

- по-перше, Основний закон встановлює верховенство або ж панування права на території України, згідно з чим цілком правомочними

є інструменти впливу у тому числі примусового, за умови їх відповідності всім сформованим в державі правовими приписам;

- по-друге, Конституція визначає обов'язок кожної особи неухильно слідувати нормам як основного закону, так і інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів; слідуючи змісту цієї норми невиконання даного обов'язку має протиправний характер та породжує підстави законного юридичного впливу на особу;

- по-третє, Конституція встановлює зміст правового порядку в нашій державі за якого всі органи влади, у тому числі Національна поліція України мають провадити свою діяльність виключно в законодавчо визначених межах; дана засада також має інший бік, відповідно до якого органи поліції виконують обов'язок підтримувати правовий порядок, зокрема, реагувати на факти протиправного невиконання норм та вимог законодавства, зокрема, шляхом застосування адміністративно-правових інструментів.

Підкреслено, що на відміну від гарантій конституційного значення, КУпАП в цілому регламентує діяльність поліції в межах конкретного типу правовідносин. Водночас, саме розгляд та участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення є однією з ключових функцій НПУ. В рамках її реалізації поліцейські застосовують спеціальні заходи адміністративного примусу, спрямовані на забезпечення провадження в справі про адміністративне правопорушення, метою якого є притягнення винної особи до адміністративної відповідальності та застосування до неї відповідного, визначеного Кодексом стягнення. Гарантіями діяльності працівників Національної поліції України в рамках даного типу правовідносин згідно з положеннями КУпАП є: по-перше, визначений Кодексом обов'язок органів виконавчої влади у тому числі Національної поліції протидіяти та запобігати адміністративним правопорушенням, шляхом усунення умов, які сприяють їх вчинення та припинення

протиправної діяльності осіб, які їх вчиняють; по-друге, наявність закріпленого Кодексом переліку адміністративних санкцій за вчинення адміністративних правопорушень, які чинять виховний вплив на особу та зображують наявність ризику застосування до неї заходів адміністративного примусу у разі протиправної діяльності; по-третє, статті КУпАП регламентують перелік та порядок застосування окремої методології адміністративного примусу, що застосовується поліцією в межах проваджень про адміністративні правопорушення; по-четверте, КУпАП регулює межі та умови законності адміністративного впливу за дотриманням яких працівники Національної поліції України мають можливість на правомірне застосування заходів адміністративного примусу відповідно до мети провадження про адміністративне правопорушення та в цілому поставлених перед поліцією завдань.

Узагальнено, що гарантії спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції найбільш доцільно розуміти як сукупність визначених в нормах чинного законодавства умов організаційного та правового характеру, які забезпечують законність та необхідність застосування відповідних заходів у діяльності Нацполіції. Вказані гарантії поділено на три великі групи: нормативно-правові, організаційні; та соціальні.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією та можливості його використання в Україні.

Сучасні юридичні реалії вимагають дослідження міжнародного досвіду діяльності поліції в різних сферах, що пов'язано з необхідністю проведення якісних законодавчих реформ із врахуванням міжнародних стандартів організації та роботи правоохоронних органів. На сьогоднішній день, слушно зазначає В.П. Калашнік, для України, враховуючи обраний напрям відходження від радянської моделі побудови правоохоронної системи та заміни її системами здебільшого сервісного типу, цікавим є досвід багатьох держав щодо застосування адміністративно-правового примусу поліцією. Одним з найближчих міжнародних партнерів сучасної України, підкреслює зазначений вище автор, є Сполучені Штати Америки (далі – США), які мають багатовіковий досвід побудови державної влади та апарату її реалізації. Зокрема, поліцейська діяльність США стала прообразом для проведення реформи правоохоронного сектору нашої країни у 2015 році, коли радянську міліцію було замінено новим, створеним відповідно до світових стандартів органом – Національною поліцією. Однак, відмічає В.П. Калашнік, поліція США, на відміну від національної поліцейської структури, має децентралізований характер та формується в межах кожного штату окремо. Крім того, особливе значення в роботі цього органу відіграє адміністративний примус [55].

Американські правоохоронці не використовують жорсткий поділ на адміністративні та кримінально-процесуальні заходи, що відрізняє їх від

підходу Національної поліції України. Вони виконують різні завдання, такі як патрулювання (з обшуком, володінням навичками керування автомобілем, евакуацією тощо), регулювання правил дорожнього руху (з встановленням свідків, переслідуванням правопорушників, перевіркою реєстрації автомобілів тощо), затримання (арешт) (зняття відбитків пальців, встановлення особи, використання зброї та спеціальних засобів тощо). До детективних заходів входять таємне спостереження, фіксація слідчих дій, допити, переслідування з використанням методів конспірації тощо. Превентивні заходи включають обслуговування навчальних закладів, співпрацю з громадськими організаціями та створення груп допомоги поліції [190, с. 72; 55].

Окрім того, загальнодержавним федеральним законодавством США передбачено, що з метою підтримання порядку чи захисту життя, працівники правоохоронних органів при необхідності мають право застосовувати різноманітні спеціальні заходи примусу. Глава 32 Зводу федерального законодавства США вказує, що обсяг застосування таких заходів примусу достатньо широкий: від звичайної присутності офіцера поліції – до використання вогнепальної зброї (deadlyforce) [55]. Так, у параграфі 632.3 Зводу визначено, що працівники правоохоронних органів мають право застосовувати силу лише тоді, коли не в змозі виконувати свої обов'язки без її застосування. Вони можуть застосувати лише мінімально необхідну силу; винятково як крайній захід мають право застосовувати вогнепальну зброю. Оцінюючи ступінь сили, необхідної для застосування у конкретному випадку (ситуації), поліцейський має в своєму «арсеналі» наступні заходи: 1) переконання словами; 2) неозброєні заходи оборони або прийоми рукопашного бою/заходи фізичного впливу; 3) хімічні аерозолі подразливої дії; 4) поліцейський кийок; 5) службові собаки. Особливу увагу в США приділено саме регулюванню застосування вогнепальної зброї поліцейськими, як

найбільш жорсткого заходу адміністративного примусу. Зокрема в державі існує декілька національних стандартів, що регулюють застосування поліцейськими вогнепальної зброї, як заходу адміністративного примусу. Згідно з діючими правилами, співробітник поліції може застосовувати табельну зброю в ситуації, яку він вважає небезпечною для свого життя і здоров'я. Втім, будь-яке застосування зброї автоматично тягне за собою медичний огляд, а також відпустку і розслідування щодо законності його застосування [177, с. 74; 123, с. 180–182].

Крім того, правове регулювання адміністративного примусу в роботі поліції США у великій частині регламентовано нормами локальної нормативно-правової бази штатів. Так, на федеральний рівень встановлює базові правила поліцейської та іншої діяльності органів державної влади. Натомість, саме локальними нормами законодавства штатів формується правовий механізм застосування та використання адміністративного примусу [37; 30].

Цікавим є досвід діяльності поліції Великої Британії, а також особливості застосування цим органом адміністративного примусу. Слід відмітити, що поліція в даній країні має більш централізовану систему ніж у США, а також досить значний історичний шлях розвитку. Зокрема, основи поліцейської діяльності у Великій Британії було закладено у 1829 році із прийняттям «Акту покращення поліції у столиці та близької неї». Цей законодавчий акт був революційним, так як він започаткував першу у світі централізовану систему поліції у Великобританії. Законодавство країни сповістило кінець старій неефективній системі парафіяльних констеблів та представило світові нову еру поліцейської діяльності, яка базувалася на дев'яти ключових принципах: 1) основне завдання існування поліції – це запобігання злочину та безладу; 2) здатність поліції виконувати свої обов'язки залежить від громадського схвалення дій

поліції; 3) поліція повинна забезпечити охорону співробітництва громадськості добровільно дотримуватися закону, таким чином, щоб забезпечити і підтримувати повагу суспільства до себе; 4) ступінь співробітництва громадськості, який може бути забезпечено охороною поліції, пропорційно зменшується до необхідності використання фізичної сили; 5) поліція шукає та зберігає прихильність громадськості не послугами, а постійною демонстрацією абсолютно об'єктивного служіння закону; 6) поліція застосовує фізичну силу в тій мірі, яка необхідна для забезпечення дотримання закону або відновлення порядку, тільки тоді, коли переконання, порада та попередження виявляються недостатніми; 7) поліція, за всіх часів, повинна підтримувати відносини з громадськістю, що обумовлено історичною традицією, що поліція – це громадськість, а громадськість – це поліція; поліцейський – це член громадськості, який отримує гроші, протягом повного робочого дня приділяти увагу обов'язкам, які покладаються на кожного громадянина в інтересах добробуту та існування громадськості; 8) поліція завжди повинна направляти свої дії суто відповідно до функцій і не узурпувати повноваження судової влади; 9) випробування ефективності поліції є відсутність злочинності і безладу, а не видимі дії поліції в боротьбі з ними [221; 191, с. 266].

На сьогоднішній день всі і поліцейські підрозділи входять до системи Міністерства внутрішніх справ, але Міністерству внутрішніх справ безпосередньо підпорядковуються лише підрозділи «Скотланд Ярда», а щодо інших воно не має права оперативного управління і не несе відповідальності за їх діяльність. Так, Міністерство внутрішніх справ здійснює керівництво через департаменти, а саме: департамент поліції; департамент кримінальної політики; департамент кримінального правосуддя; департамент тюрем; департамент пробації; пожежний департамент; департамент імміграції і громадянства; департамент

особового складу і управління та інше. Характерною особливістю британської поліцейської системи є також те, що всі працівники (від констебля і вище) наділені відповідними правами в частині досудового розслідування кримінальних справ [62, с. 211].

Необхідно зазначити, що адміністративний примус в роботі поліції Великої Британії відіграє не таку основоположну роль, як в межах роботи поліції США. В цілому адміністративна діяльність поліцейських органів вказаної держави на практиці визначає роботу поліції у таких сферах: підготовка протоколів, довідок, свідчень та інших матеріалів для розгляду у суді; перевірка протоколів, проведення запитів, додаткових оглядів місць правопорушення, виявлення додаткових обставин скоєння правопорушення, якщо такі спостерігаються; допити свідків, правопорушників, опитування населення та інші дії з метою встановлення найбільш повної картини скоєння правопорушення. Робота британської поліції з охорони громадського порядку, попередження правопорушень, затримання та ізоляції правопорушників, видання окремих розпоряджень та нормативних актів, спрямованих на покращення стану громадського порядку та громадської безпеки, адміністративною діяльністю не називається. У деяких випадках уживається термін «охорона королівського порядку. Тобто, діяльність британських поліцейських направлена здебільшого на обслуговування населення та формування умов безпекового середовища, за яких вчинення правопорушень ускладнено або неможливе. Примусові адміністративні заходи – це найбільш суворі заходи поліцейського впливу, використання яких відбувається у контексті процесуальних відносин. Так, рішення щодо порушників законодавства у Великій Британії по справах приймаються виключно судами, тому поліція немає жодного відношення до прийняття рішень про застосування адміністративного або іншого видів примусу та їх виконання [217, с.144; 181, с.152; 55].

Зазначений підхід до використання адміністративного примусу та загального керування поліцією Великої Британії пов'язано із загальною зміною вектору роботи системи цих органів у 10-х роках ХХІ століття, який пов'язано із відходом від централізованого управління поліцією до децентралізації управління поліцейською системою, суттєвим скороченням бюрократичної звітності органів поліції, особливо за показниками виявлених злочинів та підпорядкування їх роботи місцевими громадами, розширення соціально-обслуговуючої і допоміжної функції поліцейських. Елементами вказаної управлінської доктрини є: активне залучення громадськості до охорони громадського порядку; запровадження практики виборності поліцейських посад у місцевій громаді; підзвітність органів поліції місцевим мешканцям; інформування підданих про рівень криміногенності за місцем проживання; надання з боку органів державної влади і поліції грантів на фінансову підтримку найбільш активних громадських організацій, що задіяні у справі запобігання злочинності; стимулювання державою роботодавців і бізнесменів із метою активізації їх працівників у громадських справах і розширення лав добровольців у сфері профілактики злочинності; створення Форуму інновацій щодо запобігання злочинності, в якому задіяні наукові кола, бізнес-структури та громадські організації, діяльність учасників якого спрямована на удосконалення стратегій скорочення злочинності; удосконалення програми громадського безпечного партнерства, що включає розвиток нових можливостей скоординованої роботи органів державної влади, поліції і громадськості в запобіганні злочинності та зменшенні витрат на це [220; 99, с. 156–157].

Дещо інший досвід застосування адміністративного примусу вироблено на сьогоднішній день в діяльності поліції Франції. Правове регулювання статусу поліції та її діяльності, у тому числі примусового характеру, регламентовано Конституцією Франції, Декретом уряду

Франції «Про поліцію» від 1986 року, Декретом «Про жандармерію» від 1970 року та низкою інших нормативно-правових актів. Ключові особливості використання примусу в роботі поліції пов'язані із її функціональною структурою [172, с. 171].

Так, поліцейські органи Франції в цілому поділяються на адміністративні і судові. При цьому судова поліція або ж кримінальна – це підрозділи що займаються припиненням кримінальних правопорушень та уповноважені застосовувати заходи кримінально-процесуального характеру. В свою чергу, адміністративна поліції об'єднує в своєму функціоналі повноваження, пов'язані із застосуванням адміністративно-примусових заходів, направлених на попередження незначних правопорушень, а також профілактику їх вчинення. З цією метою адміністративна поліція уповноважена перевіряти документи громадян, здійснювати патрулювання та затримання, збирати матеріали, що свідчать про вчинення особами незначних протиправних проступків, збирати інформацію про громадян для забезпечення своєї діяльності тощо [172, с.171].

Необхідно також звернути увагу на існування деонтологічних засад застосування примусу в роботі поліції Франції. Так, в цій країні за прикладом багатьох інших європейських держав утвердилась традиція закріплювати в спеціальній деонтологічних кодексах (стандарти морально-етичної надбудови поліції) етичних принципів поведження службовців поліції з громадянами та регулювання стосунків між службовцями. Наприклад, у існуючому Кодексі деонтології поліції Франції наголошується на ієрархічному принципі побудови поліції, повазі до людини, та, що найбільш головне, легітимності застосування сили [130, с. 126–127].

Поліцейське законодавство Польщі ґрунтується на таких постулатах як: застосування поліцією безпосереднього примусу виправдане лише

тоді, коли: вжиття інших заходів примусу в певній ситуації не передбачено; якщо попередньо вжиті заходи виявилися неефективними або ж їх застосування недоцільне; у разі застосування безпосереднього примусу варто обирати найбільш можливі та придатні заходи, що можуть завдати найменшої шкоди окремим особам або суспільству загалом; завдані внаслідок вжиття поліцейських заходів збитки не повинні перевищувати переваг у разі досягнення передбачуваного результату. Перелік заходів безпосереднього примусу в Польщі закріплено в Законі «Про поліцію». Особливу увагу приділено забезпеченню можливості диференційованого застосування сили й вогнепальної зброї з метою нейтралізації правопорушника. Працівник поліції не вправі ухилятися від активних дій із припинення небезпечних посягань на охоронюване державою благо. Законодавцем закріплено вичерпний перелік фактичних обставин застосування вогнепальної зброї. Застосування вогнепальної зброї не ототожнюється виключно з пострілом у бік особи, яка створює загрозу, оскільки зброя також має сприйматися як засіб «потенціалізації» (застереження). Польські поліцейські можуть використовувати вогнепальну зброю тільки тоді, коли є пряма загроза для життя або здоров'я співробітника поліції або іншої особи, а також під час охорони особливо важливих об'єктів. Поліцейські також мають право застосовувати зброю в ситуації, коли підозрюваний не реагує на прохання віддати вогнепальну зброю чи інші небезпечні предмети або намагається відібрати зброю в поліцейського [134, с. 47; 55].

У поліцейському праві Грузії панує позиція про те, що заходи адміністративного припинення мають своїм первинним носієм саме представника влади – чиновника, поліцейського. Для забезпечення виконання завдань і функцій, що покладені на поліцію, поліцейський має право застосовувати пропорційно ситуації в разі необхідності найбільш адекватні засоби примусу з такою інтенсивністю, що забезпечує

досягнення законної мети. Окрім того, застосування вогнепальної зброї та спеціальних засобів мають право лише ті поліцейські, які пройшли відповідну спеціальну підготовку. Зокрема, у статті 30 Закону Грузії «Про поліцію» визначено, що під заходами примусу розуміється застосування поліцією фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї для виконання завдань і функцій поліції. Таким чином, грузинський законодавець чітко окреслив, що до заходів адміністративного примусу належить: застосування фізичної сили, спеціальних засобів і застосування вогнепальної зброї. Тобто застосування заходів адміністративного примусу регулюється Конституцією Грузії та Законом Грузії «Про поліцію». У статті 31 вищезазначеного закону чітко окреслено право поліцейських на застосування заходів безпосереднього примусу, для забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на поліцію. Так, поліцейський має право використовувати заходи примусу тільки в разі необхідності та з такою інтенсивністю, що забезпечує досягнення законної мети. Поліцейський має право застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби тільки в разі проходження відповідної спеціальної підготовки. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, дати їй розумний час для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я інших осіб або поліцейського або ж спричинити інші тяжкі наслідки, або в ситуації, якщо таке зволікання є невинуватим [204; 209; 208].

Свої відмінності правового регулювання адміністративного примусу в діяльності поліції має досвід Латвія, Литва та Естонія. Спільною рисою зазначених держав, є те, що основу юридичного регламенту адміністративно-правового примусу поліцією складають акти вищого ієрархічного ступеню у законодавчій системі, а саме: Конституція Латвійської Республіки, Закон Латвійської Республіки «Про поліцію»,

Конституція Литовської Республіки, Закон Литовської Республіки «Про поліцію», Закон Литовської Республіки «Про поліцейську діяльність», Конституція Естонської Республіки, Закон Естонії «Про поліцію та прикордонну охорону» [208].

Необхідним до розгляду також є досвід країн колишнього Радянського Союзу в яких застосування адміністративно-правового примусу поліцією має свою специфіку. Так, досить цікаві аспекти має зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією Республіки Казахстан (далі – РК). В зазначеній державі також функціонують органи внутрішніх справ на які покладаються завдання з: профілактики правопорушень, охорони громадського порядку, боротьби з правопорушеннями, виконання кримінальних покарань і таке інше [111].

Адміністративно-правовий примус визначається, як частина компетенції ОВС Казахстану відповідно до Закону «Про органи внутрішніх справ» від 23.04.2014 №199-V, яка включає в себе можливість: здійснювати контроль та нагляд за дорожнім рухом та безпекою на дорозі; державний контроль в сфері охоронної діяльності; реалізовувати провадження в справах про адміністративні правопорушення; реалізовувати державну політику в сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин тощо. В межах своєї компетенції ОВС Казахстану зобов'язані: захищати життя, здоров'я, права і свободи людини і громадянина від протиправних посягань; приймати, реєструвати і розглядати заяви або повідомлення про подію, вчинений злочин або кримінальне чи адміністративне правопорушення, інформувати заявника про прийняте рішення в установленому законодавством порядку; надавати допомогу фізичним особам, які постраждали від протиправних посягань, подій і нещасних випадків, а також знаходяться в безпорадному або іншому стані, небезпечному для їхнього життя і здоров'я; здійснювати загальні, спеціальні та

індивідуальні заходи профілактики правопорушень; здійснювати патрулювання; здійснювати пошук, затримувати і доставляти в спеціальні медичні заклади осіб, які ухиляються від призначених рішенням суду примусових заходів медичного характеру; припиняти масові заворушення, групові непокори; проводити огляд осіб, їх речей, транспортних засобів при забезпеченні пропускового режиму на об'єктах, які підлягають державній охороні тощо [111].

Позитивним досвідом нормативно-правового регулювання діяльності органів внутрішніх справ в РК є те, що окремі заходи адміністративного примусу регулюються спеціальними законодавчими актами. Наприклад, в країні існує Закон «Про профілактику правопорушень» від 29.04.2010 №271-IV, який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій і громадян Республіки Казахстан щодо профілактики правопорушень. Згідно зі статтями Закону профілактика правопорушень – це комплекс правових, економічних, соціальних і організаційних заходів, що здійснюються суб'єктами профілактики правопорушень, та спрямовані на збереження і зміцнення правопорядку шляхом виявлення, вивчення, усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень [109]. Ключова особливість наведеного Закону полягає в тому, що його положення фактично виділяють адміністративно-правовий примус в роботі поліції та інших органів влади за відповідним напрямом, надають йому чітких форм, а також описують методи реалізації.

До того ж, необхідно відмітити позитивний досвід Республіки Казахстан щодо удосконалення механізмів адміністративно-правового примусу як в органах внутрішніх справ, так і в діяльності інших офіційних відомств. Зокрема, на сьогоднішній день в РК розроблено та розглядається проект Адміністративного процесуального кодексу, значну

частину положень якого присвячено питанню законного та ефективного застосування заходів адміністративно-правового примусу [14].

В Республіці Узбекистан (далі – РУ) засади застосування адміністративно-правового примусу є аналогічними до моделі Казахстану. Так, в РУ також діють органи внутрішніх справ основними завданнями яких є захист прав, свобод і законних інтересів громадян, власності фізичних та юридичних осіб, конституційного ладу, забезпечення верховенства закону, безпеки особистості, суспільства і держави, а також попередження і профілактика правопорушень. В своїй роботі ОВС Узбекистану виконують функції з профілактики правопорушень, виявлення і усунення причин та умов, що їм сприяють, виявлення осіб, схильних до скоєння правопорушень; реалізації провадження у справах про адміністративні правопорушення, виконання постанов про застосування адміністративних стягнень; забезпечення безпеки дорожнього руху; забезпечення виконання вимог паспортної системи, здійснення робіт з видачі та оформлення документів, необхідних для виїзду і в'їзду в Республіку Узбекистан, дозволів на постійне і тимчасове проживання, контролю за дотриманням паспортної системи та правил перебування на території Республіки Узбекистан; контролю у сфері обігу вибухових матеріалів промислового призначення, а також піротехнічних виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів тощо [112].

Крім того, в РУ також існує Закон «Про профілактику правопорушень» від 10.04.2014, метою якого є регулювання відносин в сфері профілактики правопорушень. Згідно із положеннями цього нормативно-правового акту, ОВС Узбекистану: беруть участь в розробці і реалізації державних програм з профілактики правопорушень; розробляють, затверджують і реалізують програми з профілактики правопорушень; вивчають криміногенну ситуацію в країні, окремих

регіонах, районах і містах, здійснюють аналіз ефективності використання наявних сил і засобів в попередженні та припиненні правопорушень; здійснюють профілактику правопорушень, в тому числі виявляють, усувають причини скоєння правопорушень та умови, що їм сприяють; ведуть облік правопорушень, осіб, які їх вчинили, і потерпілих від правопорушень, здійснюють аналіз цих даних; встановлюють осіб, причетних до діяльності заборонених організацій і груп релігійно-екстремістської спрямованості; забезпечують контроль за дотриманням паспортно-візового режиму, правил і порядку зберігання вогнепальної зброї громадянами і юридичними особами; беруть участь в розкритті злочинів і розшуку осіб, які ухиляються від слідства, суду та безвісти зниклих громадян; вживають заходів соціальної реабілітації та соціальної адаптації; взаємодіють з іншими органами і установами, які безпосередньо здійснюють і які беруть участь у профілактиці правопорушень [113].

Таким чином, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу констатувати, що на сьогоднішній день в більшість держав світу прагне до уніфікації законодавства у сфері діяльності поліції, зокрема в контексті застосування поліцейськими заходів адміністративного примусу. Україна в процесі побудови системи Нацполіції також виходила із найбільш позитивних зарубіжних практик, зокрема йдеться про Сполучені Штати Америки.

Втім, все зазначене вище не виключає можливості застосування наступного найбільш позитивного зарубіжного досвіду застосування адміністративно-правового примусу поліцією в українських реаліях:

1) необхідно переглянути чинне законодавство, яке регулює діяльність Національної поліції, зокрема в контексті застосування поліцейськими заходів адміністративного примусу, в даному контексті слід: а) на конституційному рівні розширити повноваження працівників

національної поліції України; б) розробити та прийняти окремий відомчий нормативно-правовий акт, який би прямо врегулював питання застосування заходів адміністративного примусу в рамках здійснення правоохоронної діяльності Нацполіцією;

2) вбачається необхідною розробка протоколів поліцейської діяльності з питань застосування заходів примусу, зокрема це стосується таких інструментів як вогнепальна зброя та інших спеціальних засобів стримування правопорушників;

3) наразі в Україні нагальним є питання розмежування компетенції поліцейських підрозділів. В даному контексті, як вбачається, слід виділити не тільки окреслити повноваження поліції в цілому, але й її базових структурних елементів, зокрема в контексті застосування заходів адміністративного примусу;

4) необхідно розробити та прийняти Кодекс адміністративних процедур.

3.2. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції.

Аналіз зарубіжного досвіду, а також багатьох інших концептуально-практичних моментів застосування адміністративно-правового примусу в діяльності органів Національної поліції показав наявність значного кола проблемних моментів в механізмі реалізації даного напрямку поліцейської діяльності, а також юридичних та інших засад його функціонування в цілому. Через це, на нашу думку, важливо в процесі даного дисертаційного дослідження сформулювати не тільки окремий науковий підхід щодо сутності подібного примусу, але й встановити шляхи

удосконалення останнього, що має актуальне значення у сучасний період розбудови всієї правоохоронної системи.

Принципова важливість розвитку поліції, а також інших владних структур правоохоронного сектору держави, у тому числі шляхом удосконалення механізмів застосування в їх роботі правових та організаційних засад адміністративно-правового примусу неодноразово відмічалась на офіційному рівні. Зокрема, даний аспект, як один зі стратегічних факторів розвитку нашої країни закріплено в Угоді про асоціацію з ЄС, Розділ III якої присвячено співпраці ЄС та України з питань юстиції, свободи та безпеки. В положеннях даного розділу зазначено, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод. Окрім того, сторони співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, «inter alia», таких проблем: а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; б) контрабанда товарів; с) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; d) корупція як у приватному, так і в державному секторі; e) підробка документів; f) кіберзлочинність. Сторони мають посилити двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із

залученням Європолу. Крім цього, документом декларується подальший розвиток співробітництва, «inter alia», стосовно: а) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, б) обміну інформацією відповідно до існуючих правил, с) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, d) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв [202].

Положення угоди прямо не передбачають шляхи та етапи удосконалення саме адміністративно-правового примусу в роботі поліції, проте, вони встановлюють механізми співпраці України з європейським середовищем та представниками зарубіжних поліцейських органів, що дає можливість перейняти зарубіжний досвід в питанні застосування примусових заходів. При цьому, основними пріоритетами подібної взаємодії та процесу удосконалення моделей та методів примусового адміністративно-правового впливу поліцейських є встановлені Угодою цілі.

На рівні національному, напрями розвитку правових засад поліцейського адміністративно-правового примусу закріплено у Постанові Верховної Ради України «Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік» від 02.02.2021 №1165-ІХ, який передбачає направлення до Верховної Ради законопроектів, з різних питань державного розвитку. Окремі заплановані до опрацювання проекти висвітлені Планом, стосуються адміністративної та адміністративно-примусової діяльності Національної поліції України. Наприклад, зазначеним документом заплановано опрацювання проекту Закону про системи моніторингу стану безпеки, який передбачає запровадження НПУ системи моніторингу стану безпеки, тобто масштабного використання технічних засобів, приладів та пристроїв, у тому числі з функціями фото-, аудіо-, відеозапису, що забезпечують

можливість фіксації та раннього виявлення правопорушень, розпізнавання (ідентифікацію) різноманітних об'єктів (осіб, транспортних засобів тощо) [163].

Планом також передбачено опрацювання Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо протидії організованій злочинності метою якого є забезпечення ефективної реалізації уповноваженими органами та підрозділами державної політики у сфері протидії злочинності; налагодження системної взаємодії між спеціальними (уповноваженими) підрозділами та іншими суб'єктами боротьби з організованою злочинністю; створення законодавчого підґрунтя для посилення спроможностей Національної поліції України як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю зокрема, зокрема за рахунок розширення методів та форм адміністративно-правового впливу НПУ [163].

Напрями розвитку організаційних та правових засад здійснення адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України формуються в межах внутрішньо-управлінської роботи МВС. Так, на вказаний аспект звертається увага в План основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28.12.2020 №920. Так, План передбачає проведення як організаційних, так і правових заходів з удосконалення поліцейської роботи, а саме: розробити та затвердити наказ «Про затвердження Порядку організації роботи органів (підрозділів) поліції з протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»; забезпечити участь керівництва МВС та НПУ у різноманітних конференціях, конгресах, асамблеях, які присвячено обміну досвідом та запровадженню новітніх механізмів в діяльності Національної поліції, зокрема з питань застосування адміністративно-примусових заходів; організувати та

забезпечити співпрацю з міжнародними партнерами з розвитку в контексті залучення, координації та моніторингу міжнародної технічної допомоги для потреб МВС, Національної гвардії України і таке інше [127].

Аналогічний документ сформовано та затверджено в сфері діяльності безпосередньо поліції. Так, Планом основних заходів Національної поліції України на 2021 рік затвердженого від 28.12.2020 передбачено проведення наступних організаційно-правових заходів направлених на удосконалення роботи НПУ в цілому, а також порядку застосування адміністративно-правового примусу у тому числі: підготувати проекти нормативно-правових актів для врегулювання питання оформлення в електронному вигляді матеріалів про адміністративні правопорушення, які зафіксовані не в автоматичному режимі, у тому числі в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху; запровадити використання в службовій діяльності поліцейських оформлення протоколу про адміністративне правопорушення в електронному вигляді; створити безпекове середовища в територіальних громадах, зокрема шляхом реалізація проекту «Поліцейський офіцер громади»; удосконалити надання публічної послуги з оперативного реагування нарядів поліції на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення та інші події, шляхом скорочення часу прибуття нарядів поліції на місце події; вжити дій щодо подальшої розбудови системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі і таке інше [127].

Таким чином, дослідження положень міжнародних документів, а також актів національного законодавства показує, що сьогодні на офіційному державному рівні напрями розвитку поліцейської діяльності та правоохоронного сектору в цілому полягають у: по-перше, забезпеченні ефективної взаємодії на міжнародному рівні, що дасть

можливість перейняти та застосувати на практиці найбільш позитивний закордонний досвід у сфері здійснення правоохоронної, зокрема поліцейської діяльності; по-друге, комплексному вдосконаленні діючого законодавства, яке регулює питання застосування заходів примусу органами НПУ, що має включати не тільки покращення діючих нормативних документів, а й розробку нових актів різної юридичної сили; по-третє, перегляді внутрішньо-відомчої нормативної бази, в якій доцільно чітко закріпити форми та методи адміністративно-примусової діяльності НПУ з окремих пріоритетних питань її роботи; по-четверте, сформуванню більш сприятливих організаційних умов для застосування поліцейськими адміністративно-примусових заходів.

Безперечно, кожен з представлених напрямів має особливо важливе значення та веде до удосконалення роботи Національної поліції України з виконання покладених на неї завдань. Проте, визначені напрями лише опосередковано стосуються проблеми розвитку правових та організаційних засад здійснення адміністративного примусу, в зв'язку з цим їх не можна назвати комплексними та найбільш вірними. Зважаючи на недосконалість нормативно-правової бази, звернемо увагу на положення доктринальної сфери, в якій науковці неодноразово звертали увагу на проблему удосконалення адміністративного примусу в роботі поліції.

Наприклад, окремі науковці окреслюють шляхи удосконалення правових та організаційних засад діяльності як Національної поліції в цілому, так і здійснення адміністративно-правового примусу в контексті розвитку правоохоронної діяльності на території України в цілому. Зокрема, з цього приводу О.Л. Соколенко вказує: «Одним із перших кроків із вдосконалення організації та діяльності системи правоохоронних органів України вбачається вироблення, наукове обґрунтування й затвердження єдиної і комплексної Концепції і

Державної цільової програми розвитку організації та діяльності системи правоохоронних органів України. Особливого значення тут набуває необхідність напрацювання повної, всебічної й об'єктивної теоретико-методологічної бази оптимізації системи правоохоронних органів, формування у науці цілісного, узгодженого й комплексного бачення не лише поняття інституту правоохоронних органів, але й суміжних із ним правових явищ (правоохоронна функція держави, правоохоронна діяльність, правоохоронна система тощо). Вказане сприятиме усуненню наявних на сьогодні правових колізій щодо відсутності легальної дефініції правоохоронного органу, нормативного переліку напрямків правоохоронної діяльності, засад і принципів її здійснення і таке інше. До того ж, зважаючи на державно-правову практику, маємо констатувати очевидну недостатність затвердження відповідної концепції, у тому числі Концепції розвитку системи правоохоронних органів України, практичне втілення якої неодмінно потребує встановлення чітко регламентованого алгоритму заходів щодо її реалізації із визначенням відповідальних суб'єктів і обсягів державного фінансування, як обов'язкової умови реальності реформування системи правоохоронних органів України» [189].

Відповідно до наукових переконань О.Л. Соколенко, удосконалення діяльності правоохоронних органів можливе виключно за рахунок розроблення та забезпечення реалізації стратегічно орієнтованих документів, які в подальшому переведуть до структурних змін правоохоронних органів, зокрема, Національної поліції України. Подібний підхід має раціональне зерно, адже активно застосовується законодавцем. На сьогоднішній день нормативна сфера нашої країни наповнена безліччю різноманітних концепцій, планів заходів, стратегій та іншими подібними юридичними актами, які забезпечують проведення реформ. Проте, у питанні розвитку механізмів застосування

адміністративно-правового примусу даний підхід не буде мати належного ефекту. Як ми знаємо, примус – це комплексна категорія, яка включає не тільки нормативну основу, але й організаційно-управлінську діяльність направлену на застосування примусу в роботі НПУ. Через це підходити до питання удосконалення вказаної категорії лише через правові важелі, навіть якщо вони передбачають структурні зміни, є нелогічним та у кінцевому випадку неефективним.

Цікаву наукову позицію запропонував у своїй праці Н.І. Мозоль, який сформулював концепцію, відповідно до якої одним з ключових напрямів удосконалення механізму адміністративно-правового-примусу в діяльності поліції має стати впровадження в нього цифрових технологій. На думку вченого здійснення заходів обліку, моніторингу, складання відповідних документів, а також застосування адміністративних санкцій, де це можливо, повинно відбуватись автоматизовано, що зможе запобігти порушенню прав громадян та надасть певної динаміки поліцейській діяльності в цілому. Свою позицію автор обґрунтовує таким чином: «За сучасних умов розвитку суспільства структуру та вектори його розвитку визначає технологія, яку розглядаємо як ключовий чинник впливу на інформаційне суспільство, зумовлюючи його зміни. Такі зміни впливають не лише на технології і принципи господарювання, а й стосуються світовідчуття людей, визначають стереотипи поведінки. В умовах нового суспільства традиційні цінності набувають нового значення, що визначаються змінами морального статусу особистості та механізмами регуляції її поведінки. Система усталених традиційних моральних цінностей зазнає радикальних змін. Соціальна стабільність, зокрема стабільність будь-яких міжособистісних відносин, втрачає своє значення. Національна правоохоронна система потребує розробити системи національного законодавства у сфері відносин глобального інформаційного простору, яке має бути максимально гармонізованим із

міжнародним законодавством, враховувати тенденції та напрями його розвитку. До них, зокрема, належать нормативно-правові акти, що встановлюють юридичний статус електронного документу, цифрового підпису, засобів масової інформації в інтернеті, які регулюють особливості авторського права, економічних взаємовідносин в умовах технологій мережі, які встановлюють відповідальність за комп'ютерні злочини тощо» [103, с. 35].

Не менш цікавим є підхід М. Криштановича, який, по-перше, наголошує на необхідності демілітаризації органів МВС та створення цивільної моделі діяльності та відносин серед персоналу із зменшення кількості «uniformed staff». На його думку, держава повинна змінити статус поліції і перетворити її з воєнізованого формування у службу, яка надає суспільству послуги щодо забезпечення безпеки і правопорядку. Поліцейські повинні визнаватися державними службовцями, а не військовослужбовцями. По-друге, автор зазначає, що централізована система постановки завдань перед поліцією щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави і суспільства, за відсутності механізму їх узгодження з регіонами і відповідного коригування, не дозволяла диференційовано підходити до планування роботи регіональних і районних підрозділів міліції, а також визначати перед ними пріоритети, враховуючи місцеву специфіку. У підсумку зусилля цих підрозділів витрачались не на вирішення своїх актуальних проблем, а на участь у загальних заходах, що формалізувало показники роботи підрозділів міліції. З огляду на це, необхідна гнучка децентралізація системи управління підрозділами поліції та налагодження механізму її узгодження з регіонами. Процес децентралізації діяльності НПУ передбачає, що територіальні підрозділи мають право самостійно вирішувати питання планування поточної діяльності, кадрової політики та розподілу наданого бюджету, несучи повну відповідальність за прийняті рішення перед

місцевою громадою та керівництвом НПУ. Це передбачає підвищення ролі місцевих органів влад у діяльності підрозділів поліції. По-третє, на думку вченого важливо врегулювати у законодавчих актах сервісні функції МВС, а також визначення чисельності, завдань та повноважень служб НПУ. За службою Національної поліції потрібно закріпити функції превенції правопорушень та охорони громадського порядку в якості основних виконавців, через що основними мають стати служби дільничних офіцерів та патрульної поліції. До числа інших підрозділів мають увійти чергові частини, служба детективів із розкриття загальнокримінальних злочинів, служби інформаційного та логістичного забезпечення [78, с. 165].

Запропоновані Н.І. Мозоль та М. Криштановичем підходи до визначення напрямів удосконалення поліцейської діяльності зокрема за напрямом застосування адміністративно-правового примусу хоча і є більш орієнтованими та реальними, з точки зору юридичної логіки, в загальному масиві належним чином не відповідають на підняті у підрозділі дисертації питання. Зокрема, інформаційне забезпечення діяльності поліції хоча і має відношення до оптимізації процесів, які пов'язано із застосуванням адміністративно-правового примусу, але безпосередньо не обумовлює його. Так, наприклад, імплементація новітніх баз даних адміністративних протоколів та систем їх електронної обробки, ніяким чином не вплине на законність складання останніх та рівень забезпеченості прав громадян в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення. Даний підхід лише полегшить окремі процедурні моменти такого провадження.

Не можна віднести до безпосередніх напрямів вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції демілітаризацію поліції. Так, примус розчинюється в повноваженнях НПУ, в зв'язку з чим неважливо хто саме

його буде застосовувати, головне, що у подібного суб'єкта було на це право.

В той же час, варто відмітити досить логічне зауваження вчених про децентралізацію структури поліції та підвищення в її роботі сервісної складової. Так, надання більшої адміністративної волі на місцях, дозволить застосовувати адміністративний примус територіальними органами поліції з розрахунком не на пріоритети НПУ в цілому, а зважаючи на особливості відповідної області або іншої територіальної одиниці. Це забезпечить більшу цільову та якісну спрямованість адміністративного примусу, а також отримання від його застосування найбільшого ефекту.

Щодо сервісних послуг, то їх поглиблення та помноження у структурі діяльності поліції обумовлено вимогами сьогодення та демократичним вектором розвитку України. За часів Радянського Союзу практично всі відносини між міліцією та суспільством ґрунтувались на силі владного впливу правоохоронних органів. Іншими словами, радянська міліція фактично виконувала свої повноваження на службі у держави, а не забезпечувала громадян сервісними послугами. Між подібними підходами є принципова різниця, адже перший варіант має не суспільну, а державну направленість. Тобто, головною ціллю за таких умов є виконання функцій держави. Фактор «сервісності» забезпечує необхідність надання саме якісних послуг населенню країни, які максимально відповідають інтересам особи.

Зважаючи на викладене, посилення сервісної складової в роботі поліції забезпечить більш чітке окреслення адміністративного примусу та використання передбачених ним заходів саме в там де це необхідно, наприклад, з метою припинення та профілактики правопорушень, а не в межах всіх правовідносин між поліцією та суспільством.

Варто також виділити підхід, в межах якого науковці формують підходи до удосконалення механізмів застосування адміністративно-правового примусу в цілому, як окремого юридичного інституту, а не тільки поліцією. Наприклад, О. Ткаля, проводячи свої дослідження саме у подібному ракурсі дійшла висновку, що ключовий розвиток має відбуватись в тій частині адміністративного примусу, яка межує із інститутом адміністративної відповідальності. Так, вчена вказує: по-перше, є необхідним удосконалення матеріальних та процесуальних норм права. Це обумовлено постійним розширенням кола суспільних відносин, які підлягають захисту адміністративними санкціями (наприклад, в рамках декриміналізації, боротьби з корупційними правопорушеннями тощо). Крім того, існує велика кількість законодавчих та інших нормативно-правових актів, що встановлюють адміністративну відповідальність за вчинення адміністративних проступків. Причому вони характеризуються розпорошеністю значної кількості нормативно-правового матеріалу (посилання на адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень, передбачених КпАП України, містяться у понад ста інших законах та підзаконних актах; діють норми, що встановлюють адміністративну відповідальність у міжгалузевих законодавчих актах – Повітряний, Митний кодекси, закони України «Про надзвичайний стан», «Про охорону державного кордону» та інші). По-друге, потребує удосконалення адміністративної відповідальності фізичних та юридичних осіб (залежно від суб'єкта відповідальності) [199, с. 446].

На сьогоднішній день правовий статус юридичних осіб як суб'єктів адміністративної відповідальності в діючому КпАП України не має чіткого визначення. Але в умовах ринкової економіки чинне законодавство передбачає притягнення до відповідальності не тільки фізичних, а й юридичних осіб. Тому необхідно закріпити загальні засади

такої відповідальності та встановити механізм притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності, чітко визначити органи, уповноважені накладати адміністративні стягнення на юридичних осіб, та порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення. Крім того, значної уваги потребує вдосконалення системи адміністративних стягнень до фізичних осіб та заходів впливу до неповнолітніх. По-третє, є необхідним удосконалення інституту адміністративної відповідальності в окремих сферах управлінської діяльності (залежно від сфер застосування адміністративної відповідальності). Вказаний підхід підтримують у своїх працях В.В. Лазарева, Л.Л. Попова та Л.М. Розіна [199, с. 446].

Натомість, Н.С. Ракша та Г.О. Червоненко доводили в своїх працях, що одним з необхідних та першочергових до застосування елементів адміністративного примусу є профілактика. Остання має передувати застосуванню заходів адміністративного примусу, факт чого слід закріпити у законодавчих положеннях у формі принципу [169].

Досліджуючи адміністративний примус в контексті роботи правоохоронної системи А.Т. Комзюк зауважив, що дана категорія консолідує в собі чимало проблем, обумовлених як недосконалістю нормативно-правового її регулювання, так і недоліками, породженими труднощами функціонування самої міліції, проблемами кадрового, матеріально-фінансового, організаційного та іншого забезпечення її правоохоронної діяльності, вирішення яких сприятиме удосконаленню цієї діяльності і в результаті – зміцненню законності і правопорядку в країні. В зв'язку із цим автор пропонує удосконалити правове регулювання адміністративно-примусової діяльності правоохоронних органів шляхом прийняття Адміністративно-процедурного кодексу та Кодексу про адміністративні проступки. Крім того, автор бачить необхідним визначити на законодавчому рівні заходи припинення, що на

його думку становлять основу адміністративно-примусової діяльності та класифікувати їх таким чином: мета застосування (самостійні (оперативні) і допоміжні (забезпечувальні)); характер впливу (особистісні, організаційні і майнові); форма процесуального вираження (усні, письмові і такі, що виражаються в певних матеріально-технічних діях); характер сфери застосування (заходи загального і спеціального призначення) [71, с. 25–26].

Окремий теоретико-правовий напрям удосконалення механізмів застосування адміністративно-правових примусових заходів в діяльності представляють вчені, які бачать розвиток цього питання крізь уведення в нашій країні «презумпції правоти поліцейського». Слід зауважити, В.І. Камінська, яка досліджувала загальний зміст поняття «презумпція», визначила її, як положення, виражене прямо чи непрямо в правовій нормі, відповідно до якого порядок явищ у сфері відносин, що виникають із людської поведінки, визнається звичайним, постійним, нормальним і таким, що не вимагає в силу цього спеціальних доказів. Презумпція це категорія, яка не лише відноситься до сфери права, а має ще й логічну природу. Методом, за допомогою якого утворюються презумпції, є популярна індукція. Досліджуючи питання про логічну природу презумпцій, В.І. Камінська доходить висновку, що існують так звані «квазі-презумпції», в утворенні яких популярна індукція ніякої ролі не відіграє, адже такі презумпції встановлюють положення, що формулюють умовно нормальний порядок речей, який визнається законом звичайним, якщо це не- обхідно законодавцю [83, с. 63]. Згідно із вихідним значенням терміну «презумпція», поняття «презумпція правоти поліцейського» характеризує безумовну вірність та правомірність діяльності працівників НПУ доки протилежне не буде доведено.

Як напрям удосконалення діяльності поліції та зокрема адміністративно-правового примусу в роботі останньої, Т. Гранчак

вказує, що презумпція правоти поліцейського є своєрідною гарантією справедливого судочинства – оперативного, всебічного та об'єктивного розгляду справ та надання оцінки законності дій поліцейського, якщо притягнена до адміністративної відповідальності особа висловлювала в цьому якісь сумніви. В той же час, автор констатує: «У специфічних умовах України ризику того, що під прикриттям презумпції правоти поліцейського влада намагається посилити презумпцію правоти всіх представників державної влади, які втручатимуться (шляхом проведення обшуків, виїмок тощо) у приватне життя громадян, а вони у свою чергу будуть змушені підкоритися і тільки потім матимуть право на оскарження, не видаються безпідставними. У такому випадку, права людини будуть однозначно порушеними. Надаючи поліцейському широкий спектр повноважень та впроваджуючи принцип презумпції правоти поліцейського, держава повинна гарантувати справедливе судочинство, можливість притягнення правоохоронців до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності, якщо вони порушуватимуть закон» [37].

Більш лаконічним є зауваження В.В. Гончарука з цього приводу. На його думку, реалізація подібного проекту потребує, по-перше, внести зміни до КУпАП, які посилять відповідальність за залишення місця ДТП, збільшать строки адміністративного затримання осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (не більше 24 годин), удосконалять тимчасове затримання транспортних засобів, а крім того скасують норми щодо наявності двох свідків при здійсненні поліцейськими огляду водія на стан алкогольного або наркотичного сп'яніння. По-друге, змінити законодавство в сфері дорожнього руху, встановивши обов'язок водіїв передавати, а не пред'являти правоохоронцям документи на перевірку, а також заборонять їм виходити з автомобіля без дозволу поліцейського. По-третє, винести зміни до цільових законодавчих актів, які

регламентують роботу поліцейських, зокрема визначити принцип безперервності їх роботи (обов'язок правоохоронців реагувати на злочини незалежно від посади, місцезнаходження і часу доби) [34, с. 119].

Отже, проаналізовані положення міжнародних юридичних актів, національного законодавства та підзаконних документів Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, а також доктринальні розробки вчених показали, що на сьогоднішній день як в науці, так і на офіційному державному рівні відсутній єдиний, систематизований, вірно орієнтований погляд, який би розкривав напрями вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. В більшості випадків це питання розкривається у контексті розвитку якоїсь конкретної складової діяльності НПУ, через що залишаються поза увагою ключові, індивідуальні ознаки адміністративного примусу, які дійсно потребують перероблення та переосмислення відповідно до сучасного вектору розвитку правоохоронного сектору нашої держави.

Таким чином, підсумовуючи проведене у підрозділі наукове дослідження та враховуючи вказані проблемні моменти, варто навести сформульовані напрями вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу Національною поліцією України, що полягають в наступному:

- 1) важливим аспектом удосконалення адміністративно-правового примусу в роботі поліції є закріплення визначення поняття даного примусу у чинному Законі України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, що дозволить не тільки глибше розуміти його сутність, але й точніше орієнтувати правове та нормативно-правове регулювання останнього;

- 2) інша законодавча зміна полягає в необхідності чіткого окреслення переліку та розтлумачення форм адміністративно-правового

примусу, а також всіх методів, які передбачені даними формами та суб'єктів їх реалізації, адже на сьогоднішній день положення Закону України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII є «розпорощеними» через що адміністративна-примусова компетенція НПУ розподілена між повноваженнями поліції та нормативно-правовими положеннями присвячених поліцейським заходам [93];

3) потребує поступової імплементації інститут «презумпції правоти поліцейського», що полягає у розширенні гарантій поліцейської діяльності в контексті використання примусових заходів впливу; посилення юридичної відповідальності за невиконання вимог співробітників поліції; удосконалення регламенту процедур здійснення примусових заходів впливу [93];

4) необхідно посилити стан вивчення і використання зарубіжного досвіду адміністративного примусу в діяльності органів поліції зарубіжних країн за рахунок систематичного залучення представників НПУ до різноманітних семінарів, конференцій та інших заходів інформаційної взаємодії, а також забезпечити організацію таких заходів на території України із залучення представників правоохоронних органів зарубіжних країн [93].

Висновки до Розділу 3

Констатовано, що на сьогоднішній день в більшість держав світу прагне до уніфікації законодавства у сфері діяльності поліції, зокрема в контексті застосування поліцейськими заходів адміністративного примусу. Україна в процесі побудови системи Нацполіції також виходила із найбільш позитивних зарубіжних практик, зокрема йдеться про Сполучені Штати Америки.

Доведено, що доречно перейняти та імплементувати наступний зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією:

1) необхідно переглянути чинне законодавство, яке регулює діяльність Національної поліції, зокрема в контексті застосування поліцейськими заходів адміністративного примусу, в даному контексті слід: а) на конституційному рівні розширити повноваження працівників національної поліції України; б) розробити та прийняти окремий відомчий нормативно-правовий акт, який би прямо врегулював питання застосування заходів адміністративного примусу в рамках здійснення правоохоронної діяльності Нацполіцією;

2) вбачається необхідною розробка протоколів поліцейської діяльності з питань застосування заходів примусу, зокрема це стосується таких інструментів як вогнепальна зброя та інших спеціальних засобів стримування правопорушників;

3) наразі в Україні нагальним є питання розмежування компетенції поліцейських підрозділів. В даному контексті, як вбачається, слід виділити не тільки окреслити повноваження поліції в цілому, але й її базових структурних елементів, зокрема в контексті застосування заходів адміністративного примусу;

4) необхідно розробити та прийняти Кодекс адміністративних процедур.

Встановлено, що сьогодні на офіційному державному рівні напрями розвитку поліцейської діяльності та правоохоронного сектору в цілому полягають у: по-перше, забезпеченні ефективної взаємодії на міжнародному рівні, що дасть можливість перейняти та застосувати на практиці найбільш позитивний закордонний досвід у сфері здійснення правоохоронної, зокрема поліцейської діяльності; по-друге, комплексному вдосконаленні діючого законодавства, яке регулює

питання застосування заходів примусу органами НПУ, що має включати не тільки покращення діючих нормативних документів, а й розробку нових актів різної юридичної сили; по-третє, перегляді внутрішньо-відомчої нормативної бази, в якій доцільно чітко закріпити форми та методи адміністративно-примусової діяльності НПУ з окремих пріоритетних питань її роботи; по-четверте, сформувані більш сприятливі організаційні умови для застосування поліцейськими адміністративно-примусових заходів.

Підкреслено, що на сьогоднішній день як в науці, так і на офіційному державному рівні відсутній єдиний, систематизований, вірно орієнтований погляд, який би розкривав напрями вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. В більшості випадків це питання розкривається у контексті розвитку якоїсь конкретної складової діяльності НПУ, через що залишаються поза увагою ключові, індивідуальні ознаки адміністративного примусу, які дійсно потребують перероблення та переосмислення відповідно до сучасного вектору розвитку правоохоронного сектору нашої держави.

Сформульовано наступні напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу Національною поліцією України:

1) закріплення офіційно-визначеного поняття адміністративного примусу у чинному Законі України «Про національну поліцію», що дозволить не тільки глибше розуміти його сутність, але й точніше орієнтувати правове та нормативно-правове регулювання останнього;

2) інша законодавча зміна полягає в необхідності чіткого окреслення переліку та розкриття змісту форм адміністративно-правового примусу, а також всіх методів, які передбачені даними формами та суб'єктів їх реалізації;

3) потребує поступової імплементації інститут «презумпції правоти поліцейського», що полягає у розширенні гарантій поліцейської діяльності в контексті використання примусових заходів впливу; посилення юридичної відповідальності за невиконання вимог співробітників поліції; удосконалення регламенту процедур здійснення примусових заходів впливу;

4) необхідно посилити стан вивчення і використання зарубіжного досвіду адміністративного примусу в діяльності органів поліції зарубіжних країн за рахунок систематичного залучення представників НПУ до різноманітних семінарів, конференцій та інших заходів інформаційної взаємодії, а також забезпечити організацію таких заходів на території України із залучення представників правоохоронних органів зарубіжних країн.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно вирішити наукове завдання, яке полягало у з'ясуванні сутності й особливостей адміністративно-правових засад застосування примусу органами Національної поліції України. За результатами проведеного дослідження сформульовано науково обґрунтовані теоретичні положення, а також розроблено низку актуальних пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України, норми якого визначають правові засади застосування відповідних заходів органами поліції. Основними з них є такі:

1. Встановлено, що на сьогоднішній день в Україні сформовано досить дієву систему правоохоронних органів, кожен із яких виконує власні, специфічні функції у правоохоронному секторі держави. Констатовано, що ключове місце в системі відповідних інституцій належить Національній поліції України. Зазначене обумовлено: по-перше, широким спектром завдань та функцій, які вирішуються вказаним органом державної влади; по-друге, специфічною компетенцією поліції; по-третє, особливим правовим статусом, яким володіють працівники поліції під час виконання посадових обов'язків; по-четверте, задля виконання покладених на поліцію функцій, її посадовими особами реалізується ряд спеціальних заходів, серед яких важливе місце належить адміністративному примусу.

2. Доведено, що під «адміністративно-правовим примусом поліції» найбільш доцільно розуміти здійснюваний в межах визначених нормами чинного законодавства інструментів, засобів та заходів вплив на поведінку та свідомість людини з метою припинення адміністративних правопорушень, а також запобігання їх виникнення у подальшому. Наголошено, що заходи адміністративного примусу займають одне із

ключових місць в рамках здійснення адміністративної діяльності поліцейськими, оскільки саме за їх допомогою вбачається можливим: безперешкодно реалізовувати профілактичні заходи, спрямовані на запобігання та протидію правопорушенням; створити умови для безперервного захисту та забезпечення законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, а також суспільного порядку та безпеки; припиняти правопорушення; встановлювати осіб, які вчинили правопорушення, виявляти обставини, які до них призвели.

3. Відзначено, що нормативно-правове регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції здійснюється за допомогою великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, незважаючи на широке нормативне підґрунтя, у зазначеній сфері залишається чимала кількість проблем, про що, перш за все, свідчать статистичні дані щодо оскарження дій поліцейських. Запропоновано розширити повноваження поліцейських у частині застосування заходів адміністративного примусу, однак при цьому цей процес повинен бути чітко прописаний у відповідному нормативно-правовому акті. Зазначене дозволить не тільки підвищити ефективність заходів адміністративного примусу, а також стане важливим превентивним заходом вчинення адміністративних правопорушень особами.

4. Під механізмом адміністративно-правового регулювання застосування примусу органами Національної поліції України запропоновано розуміти визначену нормами чинного законодавства взаємоузгоджену та доповнюючу одне одного системну сукупність елементів, які спрямовані на забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі реалізації відповідних заходів. За допомогою механізму правового регулювання упорядковуються суспільні відносини та явища правової дійсності, забезпечується їх взаємодія та

єдність функціонування, відбувається юридичний вплив на суспільні відносини та суб'єктів права за допомогою правових приписів. Обґрунтовано, що до складових елементів вказаного механізму найбільш доцільно віднести: 1) адміністративно-правові норми; 2) правовідносини, що виникають у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами поліції; 3) акти правозастосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України; 4) інтереси та гарантування прав суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України; 5) акти тлумачення (інтерпретаційні акти) адміністративно-правового примусу.

5. Аргументовано, що під підставами застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими слід розуміти подію, діяння, бездіяльність, правопорушення, проступок та інші негативні процеси чи явища, що порушують права, свободи, інтереси суб'єктів права, публічний порядок чи громадську безпеку, чим викликають необхідність вжиття заходів адміністративно-примусового характеру з боку поліцейських. Підкреслено, що порядок застосування адміністративного примусу органами Національної поліції є досить розмитим та недостатньо змістовно визначеним на рівні чинного законодавства, що досить часто призводить: по-перше, до порушень прав, свобод та інтересів людини; по-друге, до певних зловживань з боку поліцейського як представника правоохоронного органу.

6. Встановлено, що форми застосування адміністративного примусу органами поліції – це визначена в нормах чинного законодавства система заходів та дій (адміністративно-примусового характеру), які реалізуються спеціально уповноваженими на це суб'єктами та призводить до юридично-значимого результату, що тягне за собою зміну, припинення

або появу нових правовідносин. До вказаних форм віднесено: правозастосовну; правозахисну та організаційну.

Методи застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України запропоновано тлумачити як закріплені нормами законодавства та підзаконних нормативно-правових актів заходи, засоби та способи імперативного адміністративного впливу, застосування яких спрямовано на виконання поліцією покладених на неї завдань та повноважень. Виділено п'ять ключових методів: внутрішньо-організаційний, процедурно-правоохоронний, метод контролю, метод превенції, метод спеціального примусу.

7. З'ясовано, що гарантії спрямовані на забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції найбільш доцільно розуміти як сукупність визначених в нормах чинного законодавства умов організаційного та правового характеру, які забезпечують законність та необхідність застосування відповідних заходів у діяльності Національної поліції України. Вказані гарантії поділено на три групи: нормативно-правові, організаційні; та соціальні.

8. Узагальнено, що доречним для вітчизняного законодавця є перейняти та імплементувати такий зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією:

1) необхідно переглянути чинне законодавство, яке регулює діяльність Національної поліції, зокрема в контексті застосування поліцейськими заходів адміністративного примусу, в даному контексті слід: а) на конституційному рівні розширити повноваження працівників Національної поліції України; б) розробити та прийняти окремий відомчий нормативно-правовий акт, який би прямо врегулював питання застосування заходів адміністративного примусу в рамках здійснення правоохоронної діяльності Національною поліцією;

2) вбачається необхідною розробка протоколів поліцейської діяльності з питань застосування заходів примусу, зокрема це стосується таких інструментів як вогнепальна зброя та інших спеціальних засобів стримування правопорушників;

3) наразі в Україні нагальним є питання розмежування компетенції поліцейських підрозділів. В даному контексті, як вбачається, слід не тільки окреслити повноваження поліції в цілому, але й її базових структурних елементів, зокрема в контексті застосування заходів адміністративного примусу;

4) необхідно розробити та прийняти Кодекс адміністративних процедур.

9. Сформульовано напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу Національною поліцією України:

а) на рівні Закону України «Про Національну поліцію» вбачається необхідним закріпити поняття «адміністративний примус». Зазначене дозволить не тільки розширити розуміння даної наукової категорії, а й поліпшить якість та ефективність проведення подальших теоретичних розробок у напрямку покращення нормативно-правового регулювання застосування даного інституту;

б) необхідно поступово розширювати гарантії діяльності поліцейських в контексті використання заходів адміністративного примусу шляхом запровадження так званої «презумпції правоти поліцейського», адже, як показала практика, зазначене значно підвищує авторитет поліції в очах громадян, а відтак є своєрідним превентивним засобом для використання відповідних процедур;

в) важливим кроком є активізація теоретичних досліджень, спрямованих на опрацювання можливостей застосування зарубіжного досвіду використання адміністративного примусу органами поліції в

українських реаліях. Це може бути досягнуто шляхом регулярного залучення представників Національної поліції України до різних наукових заходів, конференцій і семінарів, а також організацією подібних заходів на території України за участі представників правоохоронних органів інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. [2-ге вид., виправл. і доповн.] Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2001. 99 с.
2. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. посіб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. В. А. Глуховеря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.
3. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. 252 с.
4. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : підручник / [Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, Л. П. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків : Право, 2013. 816 с.
5. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
6. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 196 с.
7. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 370 с.
8. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка. [2-ге вид., переробл. та доповн.]. Харків : Право, 2013. 656 с.
9. Адміністративне судочинство : підручник / [Т. О. Коломоєць, Ю. В. Пирожкова, О. О. Газенко та ін.] ; за заг. ред. Т. О. Коломоєць ; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» Міністерства освіти і науки України. Київ ; Запоріжжя : Істина, 2009. 344 с.
10. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Словник української мови : [сайт]. URL: <http://sum.in.ua>.

11. Алімпієв А. І. Поняття та система правових гарантій реалізації права громадян в сфері зайнятості населення України. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 85–91.
12. Андрєєв Д. О. Адміністративно-правові засоби захисту прав власників цінних паперів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2008. 199 с.
13. Бандурка О. М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 1994. 158 с.
14. Банчук О. А. Мери адміністративного процесуального принуждення в проекті Адміністративного процесуального кодексу Республіки Казахстан. *Законодавство Республіки Казахстан* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30753739#pos=2;-110.
15. Басова Ю. Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 202 с.
16. Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключющие преступность деяния. Харьков : Основа, 1991. 360 с.
17. Беляєв В. П. Контроль как форма юридической деятельности и гарантия законности. *Право и политика*. 2004. № 2. С. 9–19.
18. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України (Общая часть) : учеб. пособ. Харьков : Одиссей, 1999. 224 с.
19. Біла-Тюріна Ю. З. Адміністративно-правове регулювання послуг, що надаються Національною поліцією України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2019. 22 с.
20. Боняк В. О. «Система правоохоронних органів» та «правоохоронна система» співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 20–28.

21. Бородін Д. І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2. С. 47–51.
22. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 22 с.
23. Братков С. І. Види поліцейських заходів, що застосовуються Національною поліцією України. *Інтернаука*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 2 (2). С. 18–21.
24. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 32, т. 1. С. 7–10.
25. Васильєв А. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пособ. Харьков : Одиссей, 2001. 288 с.
26. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. [2-ге вид. переробл. і доповн.]. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. 5-те вид. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
29. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад.: О. Єрошенко]. Донецьк : Глорія, 2012. 864 с.
30. Весельська Т. Ф. Адміністративне затримання особи: українські реалії та міжнародний досвід. *Право України*. 2010. № 2. С. 245–248.

31. Геращенко О. С. Превентивні поліцейські заходи: опитування особи. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 берез. 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 247–248.

32. Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 20 с.

33. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). Загальна та особлива частина : посібник для студентів вищ. навч. закл. / ДПА України ; Укр. фінанс.-економ. ін-т. Юрид. фак. Ірпінь, 1998. 52 с.

34. Гончарук В. В. Презумпція правоти поліцейського вимога часу чи примха влади. Харків : Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави, 2016. С. 118–121.

35. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права України : навч. посіб. Київ : Аванпост-Прим, 2004. 200 с.

36. Горяйнов А. М. Підстави застосування цивільно-правових примусових засобів. *Шостий апеляційний адміністративний суд* : [сайт]. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/g/125-pidstavu-zastosuvannya-tsyvilno-pravovykh-prymusovykh-zasobiv.html>

37. Гранчак Т. Презумпція правоти поліцейського в умовах України крок до європейської практики чи поліцейської держави? *Україна: події, факти, коментарі*. 2016. № 18. С. 7–18.

38. Гришина Н. В. Соціально-правовий аспект адміністративної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 193 с.

39. Дембіцька С. Л. Переконавання як психологічний метод застосування адміністративного примусу. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 131–135.

40. Дембіцька С. Л. Про гарантії дотримання законності при застосуванні адміністративного примусу. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 02 (8). С. 47–55.

41. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.

42. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

43. Домброван Н. В., Ізбаш К. С. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 84–90. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/article/download/preventivni-zakhodi-reaguvannya-politsiyi-na-pravoporushennya>

44. Дробуш І. В. Конституційно-правові гарантії політичних прав громадян України. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 4. С. 52–57.

45. Євчук Т. В. Механізм адміністративно-правового регулювання нагляду прокуратури за діяльність Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 3 (41). С. 29–34.

46. Єднак В. М. Місце правоохоронних органів у системі органів державної влади. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 4. С. 38–40.

47. Жарий О. К. Властивості заходів адміністративного попередження. *Теорія і практика правознавства*. 2012. Вип. 1 (2). С. 161–169. URL: [file:///C:/Users/HOME/Downloads/62378-Article%20Text-128195-1-10-20160311%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/HOME/Downloads/62378-Article%20Text-128195-1-10-20160311%20(2).pdf)

48. Жуковский А. Г. Административная ответственность в сфере предпринимательских отношений. *Вопросы теории и практики*. Харків : Одисей, 2000. 224 с.

49. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 240 с.
50. Загуменна Ю. О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 145–150.
51. Іваницький С. О. Формування складу народних засідателів у судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2006. 21 с.
52. Іванникова В. В. Адміністративний примус: суть та визначення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 190–197.
53. Калайда А. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва в діяльності поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 115–119.
54. Калашнік В. П. До характеристики форм та методів застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *KELM*. 2021. № 2 (38). С. 113–117.
55. Калашнік В. П. Зарубіжний досвід застосування адміністративно-правового примусу поліцією та можливості його використання в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 5, т. 2. С. 91–95.
56. Калашнік В. П. Зміст юридичних гарантій забезпечення застосування заходів адміністративно-правового примусу органами поліції. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 верес. 2020 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2020. С. 82–84.

57. Каленіченко Л. І. Державний примус як ознака державної влади. *Сучасна юридична наука: проблеми доктринальної комунікації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19 квіт. 2019 р.) Харків, 2019. С. 95–98.

58. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

59. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Одеса : Юрид. літ., 2002. 312 с.

60. Ківалов Т. С., Смелянець Г. Є. До питання про поняття і складові методу правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 33–38.

61. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право : навч. посіб. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 696 с.

62. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.

63. Коваль Л. В. Адміністративне право України (Загальна частина) : курс лекцій. Київ : Основи, 1994. 154 с.

64. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

65. Козюренко Р. С. Заходи адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення: поняття та класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 94–98.

66. Коллер Ю. С. Місце та роль заходів примусу в діяльності Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 3 (37). С. 77–84.

67. Коломоець Т. О. Класифікація заходів адміністративно-правового примусу. *Право України*. 2003. № 2. С. 20–32.
68. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер. 1999. 736 с.
69. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
70. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.
71. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 32 с.
72. Комзюк А. Т. Адміністративний примус: деякі загальні проблеми дослідження та правового регулювання в контексті забезпечення прав людини. *Право України*. 2004. № 4. С. 46–49.
73. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : підписана 04 листоп. 1950 р. ; ратифіковано Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
74. Кононець В. П., Циб І. С. Національна поліція як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 73–78.
75. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
76. Кохан Н. В. Гарантії трудових прав працівників та шляхи їх удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Івано-Франківськ, 2008. 217 с.

77. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 258 с.

78. Криштанович М. До питання про завдання і напрями сучасного реформування органів внутрішніх справ України. *Ефективність державного управління* : зб. наук. праць. 2015. Вип. 42. С. 162–168.

79. Куліш А. М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і безпека*. 2005. № 5, т. 4. С. 90–93.

80. Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 35, ч. II, т. 1. С. 46–49.

81. Курусь Т. В. Співвідношення нормативної діяльності із суміжними правовими поняттями. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2013. № 6–3, т. 1. С. 9–11.

82. Легуша С. М. Сутність, функції і механізми правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 218 с.

83. Ляшенко Р. Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в радянський період. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 61–66.

84. Макаренко А. В. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ, 2008. 264 с.

85. Мартиненко Б. Д. Гарантії суб'єктів провадження у справах про адміністративні проступки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2007. 16 с.

86. Меженний Я. Є. Види заходів, що реалізуються органами національної поліції та місце серед них адміністративного примусу. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106), т. 1. С. 79–85.

87. Меженний Я. Є. До питання визначення поняття «правове регулювання застосування заходів примусу». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2022. С. 71–73.

88. Меженний Я. Є. До поняття методу застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 лют. 2019 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. С. 57–59.

89. Меженний Я. Є. До проблеми визначення поняття та кола форм застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 14–15 листоп. 2018 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. С. 80–82.

90. Меженний Я. Є. Елементи механізму правового регулювання адміністративно-правового примусу органами національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 91–96.

91. Меженний Я. Є. Місце міжнародно-правових актів у сфері правового регулювання застосування заходів адміністративно-правового примусу органами Національної поліції. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2020. С. 32–34.

92. Меженний Я. Є. Місце Національної поліції України в системі правоохоронних органів. *KELM*. 2023. № 6 (58). С. 137–142.

93. Меженний Я. Є. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 191–197.

94. Меженний Я. Є. Особливості адміністративно-правового регулювання застосування зброї поліцейськими, як крайнього заходу адміністративного примусу. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. С. 51–55.

95. Меженний Я. Є. Підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 96–101.

96. Меженний Я. Є. Стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 504–507. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/129>.

97. Меженний Я. Є. Сучасне розуміння системи правоохоронних органів України. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103), т. 2. С. 143–148.

98. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 211 с.

99. Миронюк С. А. Моделі соціальної та сервісної функції поліції країн Західної Європи та їх адаптації в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 153–159.

100. Михалко І. С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених : монографія. Харків : Право, 2013. 200 с.

101. Мовчан А. О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 201 с.

102. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128–132.

103. Мозоль Н. І. Діяльність співробітників Національної поліції України в умовах розбудови інформаційного суспільства. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 34–39.

104. Музичук О. М. Сучасний стан теоретичної розробки та законодавчого визначення поняття правоохоронних органів та їх переліку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 44. С. 12–21.

105. Науково-практичний коментар до Закону України «Про Національну поліцію» / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 408 с.

106. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію України» / кол. авт. ; кер. авт. кол. Т. П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

107. Науково-практичний коментар розділів IV «Повноваження поліції» та розділів V «Поліцейські заходи» Закону України «Про національну поліцію» : наук.-практ. комент. / кол. авт. Харків : Право, 2016. 178 с.

108. Науменко С. М. Система правоохоронних органів, які взаємодіють з експертними установами. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. 2020. № 22. С. 211–225.

109. О профилактике правонарушений : Закон Республики Казахстан от 29 апр. 2010 г. № 271-IV. *Законодательство Республики*

Казахстан : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30657323#pos=53;-34.

110. Об органах внутренних дел Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 17 июля 2007 г. № 263-З. *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь* : [сайт]. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700263>.

111. Об органах внутренних дел : Закон Республики Казахстан от 23 апр. 2014 г. № 199 V. *Законодательство Республики Казахстан* : [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31538985#pos=125;30.

112. Об органах внутренних дел : Закон Республики Узбекистан от 24 авг. 2016 г. *Законодательство Республики Узбекистан* : [сайт]. URL: <https://lex.uz/docs/3027845>.

113. Об профилактике правонарушений : Закон Республики Узбекистан от 10 апр. 2014 г. *Законодательство Республики Узбекистан* : [сайт]. URL: <https://lex.uz/docs/2387359>.

114. Олійник В. С. Конституційне право людини на особисту недоторканість і його забезпечення органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 179 с.

115. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Істина, 2007. 336 с.

116. Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку : прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з порушниками, Гавана, Куба, 07 верес. 1990 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334#Text

117. Остапенко О. Про безпеку при затриманні правопорушника. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 861. С. 491–500. URL:

<http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13080/491-500.pdf>.

118. Остапович В. П., Бабенко В. Г., Янко І. В. Теорія, методика і тактика вогневої підготовки : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України ; МП Леся, 2017. 208 с.

119. Офіційний веб-сайт Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec5.html>

120. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 442 с.

121. Пархоменко Н. М., Легуша С. М. До визначення змісту загальних (філософських) методів теорії держави і права. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 26–31.

122. Пашутін В. В. Склад механізму правового регулювання: системний підхід. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 2 (56). С. 34–43.

123. Пелех М. І. Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 229 с.

124. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2009. 264 с.

125. Підстава. *Словник.ua. Портал української мови та культури* : [сайт]. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0>

126. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.

127. План основних заходів Міністерства внутрішніх справ України на 2021 рік : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 груд. 2020 р. № 920. *Міністерство внутрішніх справ*

України : [сайт]. URL: https://legacy.mvs.gov.ua/ua/pages/8600_Nakaz_vid_28122020__920_Pro_zatverdzhennya_Planu_osnovnih_zahodiv_Ministerstva_vnutrishnih_sprav_Ukraini_na_2021_rik.htm.

128. Погребиська А. О. Проблемні питання щодо застосування превентивних поліцейських заходів. *Митна справа*. 2015. № 5 (101), ч. 2. С. 82–86.

129. Погрібний І. М., Шульга А. М. Теорія права : навч. посіб. Харків : Право, 1998. 198 с.

130. Поліщук А. О. Забезпечення прав людини при застосуванні заходів адміністративного примусу поліцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 178 с.

131. Поліщук А. О. Теоретичні підходи до визначення поняття адміністративного примусу. *Митна справа*, 2014. Спец. вип. С. 292–297.

132. Поняття та види законів: конституції, конституційні, звичайні, оперативні закони. *Вища освіта в Україні* : [сайт]. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9864/>

133. Правознавство : підручник / [А. І. Берлач, Д. О. Карпенко та ін.]; за ред. А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. Київ : Правова єдність, 2009. 792 с.

134. Припутенець Д. Зарубіжний досвід застосування заходів примусу в діяльності Національної поліції України не пов'язані з юридичною відповідальністю. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2018 (август). С. 46–49.

135. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2344-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17. Ст. 719.

136. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-VI. *Голос України*. 2003. 22 квітня. (№ 77).

137. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07 берез. 2002 р. № 3099-III. *Голос України*. 2002. 9 квітня. (№ 66).

138. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

139. Про дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 29. Ст. 233.

140. Про дорожній рух : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3353-ХІІ. *Голос України*. 1993. 16 березня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>

141. Про забезпечення Національної поліції України вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2016 р. № 619. *Офіційний вісник України*. 2016. № 62. Ст. 2123.

142. Про затвердження Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2023 року : постанова Кабінету Міністрів України від 21 груд. 2020 р. № 1287. *Урядовий кур'єр* 2020. 29 грудня. (№ 252).

143. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019.

144. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 лип. 2017 р. № 650. *Офіційний вісник України*. 2017. № 70. Ст. 2136.

145. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : наказ

Міністерства внутрішніх справ України від 01 листоп. 2016 р. № 1145. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 158.

146. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23 трав. 2017 р. № 440. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17#Text>

147. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01 лют. 2016 р. № 70. *Офіційний вісник України*. 2016. № 19. Ст. 775.

148. Про затвердження Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29 берез. 2016 р. № 223. *Офіційний вісник України*. 2016. № 36. Ст. 1411.

149. Про затвердження Положення про Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

150. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2972.

151. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Урядовий кур'єр*. 2015. 06 листопада. (№ 207). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>

152. Про затвердження Положення про організацію службової Міністерства внутрішніх справ України від 26 січ. 2016 р. № 50. *Офіційний вісник України*. 2016. № 22. Ст. 861.

153. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2015 р. № 796. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1767.

154. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 04 груд. 2017 р. № 987. *Офіційний вісник України*. 2018. № 11. Ст. 405.

155. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 листоп. 2018 р. № 958. *Офіційний вісник України*. 2019. № 3. Ст. 83.

156. Про затвердження Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному провадженні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 лип. 1996 р. № 523. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0556-96#Text>

157. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10 серп. 2016 р. № 773. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2582.

158. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовтня. (№ 206).

159. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

160. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

161. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212.

162. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 577. *Офіційний вісник України*. 2017. № 69. Ст. 2088.

163. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік : постанова Верховної Ради України від 02 лют. 2021 р. № 1165-IX. *Голос України*. 2021. 19 лютого. (№ 32).

164. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовтня. (№ 206). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

165. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

166. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 1023-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 23. Ст. 808.

167. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.

168. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. [9-те вид. зі змін.]. Львів : Край, 2007. 192 с.

169. Ракша Н. С., Червоненко Г. О. Адміністративний примус у системі забезпечення права громадян на освіту як запорука Національної безпеки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Психологічна. 2012. № 2 (1). С. 134–141.

170. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН "Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку": прийнята 17 груд. 1979 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text

171. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» : прийнята 08 трав. 1979 р. № 690. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803#Text

172. Рибікова Г. В. Досвід окремих держав у сфері реформування діяльності поліції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 170–172.

173. Роздайбіда А. В. Податкове правопорушення як підстава адміністративної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2003. 190 с.

174. Росляков О. В., Прохоренков Д. В., Тихончук О. В. Особливості застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї правоохоронними органами держав світу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління, 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 223–229.

175. Рудницький С. В. Категорія «механізм» та її гносеологічні можливості для опису явищ і процесів суспільно-політичного життя. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2011. Вип. 53. С. 679–685.

176. Савчук Д. А. Адміністративно-правове забезпечення застосування заходів примусу правоохоронними органами України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2021. 22 с.

177. Санакоєв Д. Б. Досвід нормативно-правового регулювання застосування спеціальних засобів у США в контексті реформування національної поліції України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 70–77.

178. Святенко А. А., Коробкін В. Ф. Посібник старшого інспектора патрульної служби. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. 336 с.

179. Середа О. Окремі проблеми правового регулювання інституту гарантій діяльності роботодавця. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 1. С. 80–84.

180. Ситницька О. А. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Хмельницький, 2008. 222 с.

181. Сіроштан Ю. В. Адміністративна діяльність патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції: упровадження позитивного досвіду в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 1 (66). С. 151–156.

182. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

183. Скакун О. Ф. Теорія права та держави : підручник. Київ : Алерта, 2013. 524 с.

184. Скороход І. В. Адміністративно-правове регулювання податкової діяльності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 383 с.

185. Слінько С. В. Теорія і практика досудового розслідування: генезис та перспективи реформування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 425 с.

186. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EF%B3%E4%F1%F2%E0%E2%E0>
187. Словник іншомовних слів. / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
188. Советское административное право : учебник / под ред. Р. С. Павловского. Киев : Вища школа, 1986. 414 с.
189. Соколенко О. Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 90–96.
190. Солнцева Х. В. Організація поліцейської діяльності в Україні та США: структура. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 69–73.
191. Солнцева Х. В. Поняття «поліцейська діяльність в Україні та США». *Права та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 264–269.
192. Соловйов В. М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 3 (23). С. 27–33.
193. Соловйова О. М., Якубов Б. В. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 272–276. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/73.pdf
194. Стеценко С. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31–34.
195. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
196. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.
197. Теорія права і держави. Акти офіційного тлумачення норм права. *Pidru4niki.com* : [сайт]. URL: https://pidru4niki.com/1527111543162/pravo/akti_ofitsiyного_tlumachennya_norm_prava

198. Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях : навч. посіб. / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 252 с.

199. Ткаля О. В. Адміністративно-правовий вплив на неправомірну поведінку: теоретичний аспект. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова ; МОН України ; НУ «ОЮА» ; Каф. крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права ; ПРЦ НАПрНУ ; ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». Миколаїв, 2016. С. 425–450.

200. Ткаченко І. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 62–69. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-62-69.pdf

201. Тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. : Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко] ; ред. В. С. Калашник. Харків : Белкар-книга, 2005. 800 с.

202. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

203. Ульянов О. І. Правові засади застосування поліцейських заходів примусу та вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 34–36.

204. Фільштейн І. В. Правова регламентація та організаційні засади створення та діяльності поліції Грузії: узагальнення досвіду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 21 с.

205. Циппеліус Р. Юридична методологія. Чернівці : Рута, 2003. 184 с.

206. Чабаненко М. М. Методи правового регулювання аграрних відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2006. 21 с.
207. Чернецька О. В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 195 с.
208. Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с.
209. Чумак В. В. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення: досвід Грузії. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 2. С. 95–101.
210. Шаповал В. Д. Конституційно-правовий статус сільського, селищного, міського голови в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Дніпропетровськ, 2009. 220 с.
211. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретично-правові питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2002. 195 с.
212. Шкарупа В. К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності ОВС (міліції) : монографія. Київ : УАВС, 1995. 163 с.
213. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 514 с.
214. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061.
215. Шоптенко С. С. Система правоохоронних органів України. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2017. Вип. 3. С. 150–155.

216. Шульга А. М. Теория государства и права : учеб. пособ. для подготовки к государственному (выпускному) экзамену. Харьков, 2000. 132 с.

217. Юнін О. С. Особливості адміністративної діяльності поліції Великобританії та Франції. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Серія : Право та державне управління. 2013. № 1. С. 143–147.

218. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6. Т–Я. 768 с.

219. Юридичний словник-довідник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Феміда, 1996. 1100 с.

220. A New Approach to Fighting crime. London : Home Office, 2012. 12 p.

221. Lyman J. L. The Metropolitan Police Act of 1829: An analysis of certain events influencing the passage and character of the Metropolitan Police Act in England. *Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. 1964 March. vol. 55, no. 1. P. 141–54.

222. Measures to combat smuggling and corruption in the customs clearance of commercial goods in Ukraine. *Amazonia Investiga* / A. Kulish et al. 2020. Vol. 9. P. 99–110.

ДОДАТКИ*Додаток А***СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*****в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Меженний Я.Є. Сучасне розуміння системи правоохоронних органів України. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). Т. 2. С. 143–148.
2. Меженний Я.Є. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративно-правового примусу органами поліції. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 191–197.
3. Меженний Я.Є. Види заходів, що реалізуються органами національної поліції та місце серед них адміністративного примусу. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). Т. 1. С. 79–85.
4. Меженний Я.Є. Стан нормативно-правового регулювання застосування адміністративно-правового примусу органами Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 504–507 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/129>.
5. Меженний Я.Є. Елементи механізму правового регулювання адміністративно-правового примусу органами національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 91–96.
6. Меженний Я.Є. Підстави та порядок застосування адміністративно-правового примусу поліцейськими. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 96–101.
7. Меженний Я.Є. Місце Національної поліції України в системі правоохоронних органів. *KELM*. 2023. № 6(58). С. 137–142 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Меженний Я.Є. До проблеми визначення поняття та кола форм застосування адміністративного примусу органами Національної поліції

України. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ 14–15 листоп. 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 80–82.

9. Меженний Я.Є. До поняття методу застосування адміністративного примусу органами Національної поліції України. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 лют. 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 57–59.

10. Меженний Я.Є. Місце міжнародно-правових актів у сфері правового регулювання застосування заходів адміністративно-правового примусу органами Національної поліції. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

11. Меженний Я.Є. Особливості адміністративно-правового регулювання застосування зброї поліцейськими, як крайнього заходу адміністративного примусу. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 51–55.

12. Меженний Я.Є. До питання визначення поняття «правове регулювання застосування заходів примусу». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 71–73.